

PUHEKIELISYYS JA KÄÄNTÄJIEN
NEOLOGISMIT ASTRID LINDGRENIN KATTO-
KASSINEN-TRILOGIAN VENÄJÄNNÖKSISSÄ

Maria Kinnunen

Tampereen yliopisto

Kieli-, käännös- ja kirjallisuustieteiden yksikkö

Käännöstiede (venäjä)

Pro gradu -tutkielma

Toukokuu 2016

Tampereen yliopisto

Kieli-, käännös- ja kirjallisuustieteiden yksikkö

Käännöstiede (venäjä)

Kinnunen, Maria: Puhekielisyys ja kääntäjien neologismit Astrid Lindgrenin Katto-Kassinen-trilogian venäjännöksissä]

Pro gradu -tutkielma, 70 sivua, 2 liitettä, venäjänkielinen lyhennelmä 14 s.

Toukokuu 2016

Tiivistelmä

Tutkielmassa analysoidaan ja vertaillaan kääntäjien puhekielisyyskäsien sekä omien neologismien käyttöä Astrid Lindgrenin Katto-Kassinen-trilogian venäjännöksissä. Tutkimusaineistona toimii kolme hyvin erilaista tekstiä: Liliana Lunginan vaiheittain ilmestynyt käännös (v. 1957, 1965 ja 1973), Ljudmila Brauden ja Nadezda Beljakovan venäjännös vuodelta 1998 sekä Eduard Uspenskin vuonna 2008 ilmestynyt uudelleenkerromus. Puhekielisyyskäsia sekä kääntäjien omia neologismeja vertaillaan suhteessa toisiinsa. Lisäksi pyritään selvittämään, vaikuttaako niiden määrä sekä luonne siihen, tuleeko lastenkirjasta kanonisoitu teos, vai saako se puolestaan kritiikkiä.

Teoreettisena viitekehystenä tutkimuksessa käytetään uudelleenkääntämisen hypoteesia, joka olettaa, että ensimmäinen käännös on aina kotouttavampi ja myöhemmät käännökset puolestaan ovat lähempänä lähdekulttuuria. Kotouttamisen ja vieraannuttamisen lisäksi tutkielman teoriaosiossa esitellään lastenkirjallisuuden sekä ambivalentin tekstin määritelmiä.

Syvempien analyysitulokintojen saamiseksi tutkimusaineistosta löytyvät puhekielisyyskäs on jaettu Ožegov-Švedovan sanakirjan (1997) mukaan viiteen alaryhmään: kirosanat, alatyyliset, paheksuvat, vanhahtavat sekä määrittelemättömät puhekielisyyskäs. Analyysi osoitti, että kääntäjien omat neologismit muodostuvat pääasiassa kahdella tavalla: joko suffiksien avulla tai olemassa olevien sanojen muuttamisen avulla. Myös puhekielisyyskäs voidaan jakaa kahteen ryhmään niiden muodostumisen perusteella: suffiksien avulla muodostuviin puhekielisyyskäsia sekä puhekielessä uusia merkityksiä saaneisiin kirjakielen sanoihin.

Analyyssissa ilmeni, että puhekielisyyskäsien sekä kääntäjien omien neologismien määrä ja luonne poikkeavat toisistaan merkittävästi venäjännöksien välillä. Lunginan käännöksessä on selkeästi vähiten sekä puhekielisyyskäsia että omia neologismeja. Brauden ja Beljakovan käännöksissä esiintyi jonkin verran sekä omia neologismeja että muun muassa alatyylisiä puhekielisyyskäsia. Uspenskin käännöksissä on selkeästi eniten niin omia neologismeja kuin puhekielisyyskäsia, joista merkittävä osa oli alatyylisiä. Uspenskin aineistossa on myös viittauksia siihen, että omalla käännöksellään hän pyrki tavoittamaan lasten lisäksi myös aikuisia lukijoita.

Aikaisemmat tutkimukset ovat osoittaneet Brauden ja Beljakovan sekä Uspenskin venäjännöksien olevan lähempänä lähdetekstiä. Yhdistämällä tässä tutkimuksessa saadut tulokset edellisten tutkimuksien tuloksiin voidaan sanoa, että venäjännösten kohdalla uudelleenkääntämisen hypoteesi toteutuu, mutta ainoastaan osittain. Jos myöhemmät käännökset ovat tosiaan lähempänä lähdetekstiä, niiden puhekielisyyskäsien suuremmat määrät osoittavat sen, että myös lähdetekstissä on runsaasti puhekielisyyskäsia. Kuitenkin hypoteesin mukaan uudelleenkäännöksia tuotetaan, jotta ennemmin tai myöhemmin syntyisi kanonisoitu käännös. Tässä tapauksessa kanonisoitu käännös syntyi heti.

Avainsanat: Lastenkirjallisuuden kääntäminen, uudelleenkääntämisen hypoteesi, uudelleenkääntämisen ilmiö, puhekielisyyskäs, omat neologismit

SISÄLLYSLUETTELO

SISÄLLYSLUETTELO	5
1. Johdanto	6
1.1 Tutkimuksen tarkoitus ja sisältö	6
1.2 Katto-Kassinen-trilogia	8
2. Uudelleenikäntämisen ilmiö.....	11
2.1 Alvstadin ja Assis Rosan uudelleenikäntämisen käsite	11
2.2 Uudelleenikäntämisen hypoteesi	14
2.3 Brownlien (2006) poststrukturalistinen uudelleenikäntämisen teoria	15
2.4 Outi Paloposken ja Kaisa Koskisen tutkimus.....	17
2.5 Kotouttamisen ja vieraannuttaminen käsitteet.....	20
4. Lastenkirjallisuuden tutkiminen.....	25
4.1 Lastenkirjallisuuden synty ja määritelmät.....	25
4.2 Ambivalentti lastenkirjallisuus	27
5. Puhekielisyydet ja käntäjien omat neologismit venäjännöksissä.....	28
5.1 Aineistonkeruuvaiheet ja tutkimusmenetelmät	28
5.2 Puhekielisyydet.....	30
5.2.1 Käännöksien puhekielisyydet lukuina	30
5.2.2 Tunnepitoiset ja määrittelemättömät puhekielisyydet	33
5.2.2.1 Alatyyliset puhekielisyydet	33
5.2.2.2 Paheksuvat puhekielisyydet.....	35
5.2.2.3 Vanhahtavat puhekielisyydet.....	37
5.2.2.4 Nimittelyt.....	38
5.2.3 Määrittelemättömät puhekielisyydet.....	40
5.2.4 Puhekielisyyksien muodostamistavat	43
5.2.4.1 Uusia merkityksiä saaneet sanamuodot.....	43
5.2.4.2 Suffiksit	45
5.2.4.3 Reduplikaatio.....	50
5.2.4.4 Liitepartikkelit	51
5.3 Käntäjien omat neologismit käännöksissä.....	53
5.3.1 Käntäjien neologismit lukuina	53
5.3.1.1 Suffiksien avulla muodostetut käntäjien neologismit	54
5.3.1.2 Sanamuotojen muuntamisen avulla muodostetut omat neologismit.....	57
6. Yhteenveto	62
LÄHTEET.....	69
LIITTEET	
PE3IOME	

1. Johdanto

1.1 Tutkimuksen tarkoitus ja sisältö

Elämme tällä hetkellä uudelleenikäntämisen aikaa. Uusia käännöksiä jo aiemmin käännettyistä teksteistä tuotetaan jatkuvasti, ja tämä pätee erityisesti kirjallisuuden klassikkoteoksiin (Collombat 2004). Uudelleenikäntämistä perustellaan usein tarpeella päivittää vanhentunut ilmaisutyyli nykypäivän kielinormien mukaiseksi tai halulla korjata vanhassa käänöksessä huomatu epäkohdat. Uusia käännöksiä ehdottomasti tarvitaan, sillä kieli elää ja kehittyy, mutta uudelleenikäntämiseen on osattava suhtautua myös kriittisesti. Onko teos tarpeen käntää, jos edellinen käänös on vakiintunut lukijakunnan keskuudessa, eikä sen suosio ole laskenut markkinoilla? Tarvitseeko kaikkia teoksia käntää uudestaan? Monenko vuoden välein uusia, päivitettyjä käännöksiä on tarpeen luoda?

Tässä tutkielmassa vertaillaan käntäjien puhekielisyyskäytön sekä omien neologismien käyttöä Astrid Lindgrenin Katto-Kassinen-trilogian kolmessa venäjännöksessä. Ensimmäisen kerran teoksen käntsi ruotsista venäjän kieleen Liliana Lungina. *Мальши и Карлсон, который живет на крыше* (*Lillebror och Karlsson på taket*, 1955) ilmestyi vuonna 1957. Seuraava kirja, *Карлсон, который живет на крыше, опять прилетел* (*Karlsson på taket flyger igen*, 1962) julkaistiin venäjäksi vuonna 1965. Trilogian viimeinen osa, *Карлсон, который живет на крыше, проказничает опять* (*Karlsson på taket smyger igen* 1968) ilmestyi Neuvostoliitossa vuonna 1973. Liliana Lunginan käntösten ansiosta neuvostolukijat ihastuivat nopeasti pieneen pulleaan mieheen sekä Svantessonien perheenjäseniin, ja Katto-Kassisesta tuli Neuvostoliitossa erittäin rakastettu hahmo. Trilogian pohjalta tehty piirretty *Мальши и Карлсон* sai ensi-iltansa vuonna 1968. Myös Katto-Kassinen-nukkeja alkoi tuolloin ilmestyä neuvostoliittolaisiin päiväkoteihin. Täten Pikkuveljen ja Katto-Kassisen henkilöahmot vakiinnuttivat paikkansa venäläisessä kulttuurissa sellaisina kuin Lungina heidät loi. (Mavlevits 2009.)

Neuvostoliiton hajottua 1990-luvulla ilmestyi Ljudmila Brauden ja Nadezda Beljakovan käntös, joka oli huomattavasti tarkempi kuin Lunginan venäjännös. Brauden ja Beljakovan käntöksen tunnetuimpia ominaispiirteitä on Kassisen nimen uusi kirjoitusasu. Lungina käntsi aikanaan Katto-Kassisen Karsoniksi (Карлсон) yhdellä s:llä. Brauden ja Beljakovan Kassinen sai nimeensä kaksi s-kirjainta: Карлссон (Karlsson), aivan kuten alkuperäisessä teoksessa. Brauden ja Beljakovan venäjännös oikaisi myös muutamia asiavirheitä, joita

esiintyy ensimmäisessä käännöksessä. Tarkkuudestaan huolimatta uusi käännös ei kuitenkaan onnistunut syrjäyttämään ensimmäistä venäjännöstä, vaan sai osakseen kritiikkiä vieraannuttavasta käännösstrategiastaan: muun muassa henkilöhahmojen nimien katsottiin olevan lähempänä ruotsalaisia vastineita, mutta nyt ne olivat vaikeammin lausuttavissa. Lukuisine alaviittauksineen ja ilman mitään kuvitusta uusien käännöksien katsottiin olevan enemmän aikuisia kuin lapsia varten (Dantova 2001).

Kolmannen Katto-Kassinen-käännöksen tarjosi lukijoille tunnettu venäläinen lastenkirjailija Eduard Uspenski. Hänen vuonna 2008 ilmestynyt versionsa Katto-Kassisen venäjännöksistä sai kuitenkin osakseen runsaasti kritiikkiä ja herätti kiivaitakin keskusteluja sosiaalisessa mediassa. Myös Uspenskin venäjännöstä verrattiin Lunginan käännökseen. Kritisoivan yleisön mukaan Uspenskin venäjännöksen kieli on tyyliään selkeästi ala-arvoista, eikä sovi luettavaksi lapsille. Kritiikin kohteeksi joutuivat myös Uspenskin motiivit uuden käännöksen luomiseen. Lukijat näkivät uuden venäjännöksen pyrkimyksenä tienata rahaa laittamalla kirjan kanteen kahden kuuluisan lastenkirjailijan nimet. Julkaistussa käännöksessään Uspenski nimittää itsensä Katto-Kassisen toiseksi kirjoittajaksi. Uspenski ei kuitenkaan osaa ruotsia, vaan hän käytti apunaan avustajaa, joka opiskeli tuolloin pohjoismaisia kieliä moskovalaisessa yliopistossa. (Ilomäki 2012, 36.)

Katto-Kassinen-trilogiaa on tutkittu aikaisemminkin. Muun muassa Samuelsson (2009) on vertaillut Lunginan sekä Brauden ja Beljakovan tyyliä ja sanastoa ruotsinkieliseen lähdetekstiin, ja Zorikhina Nilsson (2010) on tutkinut Uspenskin käännösstrategiaa. Ilomäki (2012) analysoi pro gradu -tutkielmassaan Uspenskin venäjännösten vastaanottoa Venäjällä ja niiden herättämää keskustelua sosiaalisessa mediassa. Tämän tutkielman tarkoituksena on vertailla erilaisia lähestymistapoja neologismien ja puhekielisyyden kääntämiseen ja sen kautta mahdollisesti löytää syitä sille, miksi joistakin käännöksistä tulee kanonisoituja ja toiset puolestaan saavat lukijakunnalta kritiikkiä.

Tutkielmassa venäjännöksiä tarkastellaan kohdekulttuurin lukijan näkökulmasta eli suhteessa toisiinsa. Alkuperäistä ruotsinkielistä tekstiä ei oteta huomioon, koska oletetaan, ettei se ole tuttu tavalliselle venäjänkieliselle lukijalle. Kääntäjälle alkutekstinä toimii aina lähdekulttuurin teos; lukijat puolestaan usein kokevat ensimmäiset käännökset alkuperäisiksi teksteiksi ja vertaavat myöhempiä käännöksiä teoksen ensimmäiseen omakieliseen versioon lähdekulttuurin teoksen sijaan. Katto-Kassinen-kirjat ovat hyvä esimerkki tällaisesta lukijoiden reaktiosta: sekä Brauden ja Beljakovan käännöksiä, että Uspenskin venäjännöksiä verrattiin

arvosteluissa Lunginan käännökseen, eikä Astrid Lindgrenin kirjoittamaan alkuperäiseen tekstiin.

Teoriaosio on jaettu kahteen osaan: ensimmäisessä osiossa puhutaan uudelleenkääntämisen määritelmistä ja tarkoituksista, tarkastellaan erilaisia tutkimuksia aiheesta sekä esitellään Brownien (2006) poststrukturalistinen uudelleenkääntämisen teoria. Toisessa osiossa tarkastellaan lähemmin kotouttamisen ja vieraannuttamisen käsitteitä sekä pohditaan, miten erilaiset ideologiat sekä kielenkäyttö heijastuvat lasten käännöskirjallisuudessa. Lopuksi tarkastellaan ambivalentin tekstin käsitettä.

Myös tutkielman analyysiluku jakautuu kahteen isompaan osioon. Ensimmäisessä osiossa tarkastellaan kääntäjien käyttämiä puhekielisyyksiä sekä esitellään, miten puhekielisyydet voidaan jaotella alaryhmiin niiden alkuperän ja muodostumisen perusteella. Toisessa luvussa esitellään esimerkkejä trilogian venäjännöksissä esiintyvistä kääntäjien omista neologismeista, pyritään selvittämään niiden alkuperiä ja päättelemään, mikä vaikutus niillä voi olla lukijoihin.

1.2 Katto-Kassinen-trilogia

"...mitä Kassinen on muuta kuin henkilökohtaisen itsekkyytemme, häikäilemättömyytemme, ahneutemme ja itsekorostuksemme estoton ilmentymä. Se riemu, jota hän tosiaan herättää, voi tuskin johtua mistään muusta, kuin että hän häpeämättä edustaa kaikkia niitä ominaisuuksia, jotka ovat porvarillisen yhteiskunnan käyttövoimina - ja samallahan nämä ominaisuudet kaksinaismoraalin nimissä tuomitaan ja nimitetään paheiksi..." (Adolfson-Eriksson-Holm 1971: *Sopeutuminen, pako, vapautus: Lastenkirja ja todellisuus*, suom. Järnefelt, I.)

Katto-Kassinen on lyhyt ja omien sanojensa mukaan ”sopivan pullea mies parhaassa iässä”. Hänellä on selässään propelli, jonka avulla hän pystyy liikkumaan paikasta toiseen lentäen. Kassinen asuu erään tukholmalaisen talon katolla pienessä mökissään. Samassa talossa asuu Svantessonin kolmelapsinen perhe. Eräänä päivänä perheen nuorin poika näkee Kassisen lentävän ohi ja he tutustuvat toisiinsa. Astrid Lindgrenin trilogia kertookin Svantessonin perheen kuopuksen, Pikkuveljen, ja Katto-Kassisen välisestä ystävydestä.

Katto-Kassinen on hyvin itsevarma ja omasta mielestään paras kaikessa: hän on maailman paras leipoja, taulujenmaalaaja, jekkujentekijä ja lapsenlapsi. Kassisen mielestä Pikkuveli on

hyvin onnekas, että sai hänet kaverikseen. Kassinen on myös hyvin ovela ja hänellä on muun muassa tapana puhua Pikkuveli pussiin ja sen ansiosta saada kaikki Pikkuveljen karkit. Kassisen mielestä hyvän leikin merkki on se, että joku säikähtää kuoliaaksi tai jokin räjähtää. Hän on kuitenkin pohjimmiltaan hyväntahtoinen, ja hän pitää hauskaa yleensä ainoastaan ilkeiden ihmisten kustannuksella.

Ensimmäinen kirja, *Pikkuveli ja Katto-Kassinen (Lillebror och Karlsson på taket)* ilmestyi vuonna 1955. Kirjassa Pikkuveli ja Kassinen tapaavat, ja heistä tulee kavereita. Kassinen alkaa säännöllisesti vieraillla Pikkuveljen luona ikkunan kautta, mutta muut Svantessonin perheen jäsenet eivät usko Kassisen olemassaoloon. He ovat sitä mieltä, että lentävä pullea mies on Pikkuveljen mielikuvituksen tuote. Kassinen yllyttää Pikkuveljeä kaikenlaisiin tempauksiin, joista Pikkuveli joutuu aina loppujen lopuksi kantamaan vastuun. Pikkuveli vierailee myös Kassisen mökissä talon katolla, ja yhdessä he kävelevät kattoja pitkin, tarkkailevat ihmisiä ja tekevät pieniä jekkuja. Kassinen muun muassa tekeytyy kummitukseksi ja säikäyttää varkaat Svantessonien asunnosta. Kirjan lopussa muu perhe viimein tapaa Kassisen. He sopivat, etteivät kerro hänestä kenellekään, jotta Kassiselle tai Svantessonin perheelle ei syntyisi ongelmia. Kirjan lopussa Pikkuveli jättää hyvästit Kassiselle ja lähtee mummolaan kesän viettoon toivoen, että hän tapaa ystävänsä jälleen syksyllä.

Toinen kirja, *Katto-Kassinen lentää jälleen (Karlsson på taket flyger igen)* ilmestyi vuonna 1962. Kirjassa Pikkuveli palaa kesälomaltaan ja Kassinen alkaa taas vieraillla Pikkuveljen luona. Samaan aikaan perheen äiti sairastuu ja joutuu lähtemään pois vähäksi aikaa. Koska isä tekee paljon töitä, ja Pikkuveljen sisarukset Poka ja Pipsa sairastuvat tulirokkoon ja joutuvat sairaalaan, perhe palkkaa kodinhoitajan, joka huolehtii kodista ja pitää Pikkuveljeä silmällä. Pikkuveljen mielestä neiti Lohi on pelottava ja ilkeä. Kodinhoitajan mielestä taas pienet pojat oppivat tapoja parhaiten istumalla omissa huoneissaan lukittuina. Katto-Kassinen kuulee Pikkuveljeltä, millainen neiti Lohi on ja päättää tehdä hänelle jekun. Kun Kassinen pukeutuu kummitukseksi, kodinhoitaja uskoo, että kyseessä on oikea kummitus ja ottaa yhteyttä televisioon, jotta hänestä tehtäisiin ohjelma. Kodinhoitajalle kuitenkin nopeasti selviää, että kummitus onkin Katto-Kassinen, jota hän pitää tavallisena pulleana poikana, jolla on hieno propelli leluna. Vähitellen Pikkuveli ja jopa Kassinen oppivat pitämään neiti Lohesta. Kummitustarinan sijaan kodinhoitaja esiintyy television kokkailuohjelmassa, ja lentävän Katto-Kassisen olemassaolo pysyy toistaiseksi salaisuutena.

Katto-Kassinen kujeilee (Karlsson på taket smyger igen) ilmestyi vuonna 1968. Kun pikkuveljen vanhemmat lähtevät risteilylle ja sisarukset kesäloman viettoon leireille, pikkuveli jää Tukholmaan jälleen neiti Lohen kanssa. Svantessonien luo saapuu isän sukulainen, Julius-setä, jolla on tapana valittaa kaikesta. Tunnelma Svantessonien kotona on ajoittain hyvin kireä setä Juliuksen moittiessa kaikkea ja kaikkia, ja Kassisen tehdessä pieniä piloja aikuisten kustannuksella. Kaiken lisäksi eräs tukholmalainen lehti julkaisee kuvan lentävästä Kassisesta ja lupaa hänen kiinniottajalleen tuhdin rahapalkinnon. Kirjoituksen lukevat myös kaksi varasta, jotka jo ensimmäisessä kirjassa yrittivät ryöstää Svantessonien perheen asunon. Varkaat päättävät, että Kassisen on oltava asunnossa ja yrittävät murtautua sinne jälleen kerran. Jäädessään kiinni he valehtelevat olevansa poliiseja, mutta lopuksi paljastavat itsensä. Kun tämäkin tarina päättyy hyvin, Julius-setä kosii neiti Lohta. Kassinen antaa viimein haastattelun lehdelle, mutta ei paljasta moottorinsa salaisuutta, eikä näin ollen kukaan muu tule lentämään Tukholman kattojen yllä kuin Katto-Kassinen ja Pikkuveli.

2. Uudelleenkääntämisen ilmiö

2.1 Alvstadin ja Assis Rosan uudelleenkääntämisen käsite

Uudelleenkääntämisen määritelmä on melko yksinkertainen: teksti, joka on käännetty jo aiemmin, käännetään uudestaan samalle kielelle. Uudelleenkääntämistä voidaan perustella muun muassa sanojen ja ilmaisujen vanhentumisella, jolloin tekstin kieliasua täytyy päivittää nykyaikaan. (Paloposki, Koskinen 2010.)

Uudelleenkääntäminen ilmiönä ja tutkimuksen kohteena on herättänyt kiinnostusta käännöstieteilijöiden piirissä erityisesti viime vuosikymmenten aikana jatkuvasti kasvavan kirjallisuutta, filosofiaa, historiaa ja psykologiaa käsittelevien uudelleenkäännettyjen teosten määrän ansiosta (Collombat 2004). Muun muassa Cecilia Alvstad ja Alexandra Assis Rosa (2015) tarjoavat melko kattavan selvityksen uudelleenkääntämisestä ilmiönä ja pohtivat, voiko uudelleenkääntämisestä ylipäänsä puhua erillisenä ja itsenäisenä käsitteenä käännöstieteessä.

Artikkelissaan Alvstad ja Assis Rosa pyrkivät ymmärtämään, määrittelemään ja luokittelemaan uudelleenkääntämisen ilmiötä kehittelemänsä viiden W:n ja yhden H:n menetelmän avulla. Tämä lähestymistapa pyrkii erittelemään ilmiötä kysymysten (1) *what?* "mikä", (2) *who?* "kuka", (3) *when?* "milloin", (4) *where?* "missä", (5) *how?* "miten" ja (6) *why?* "miksi" avulla. (Alvstad, Assis Rosa 2015, 9.)

(1) *Mikä*-kysymykseen ("what?") on oikeastaan kaksi vastausta. Ensimmäinen *mikä*-kysymys koskee uudelleenkääntämisen määritelmää itsessään. Alvstadin ja Assis Rosan (2015) mukaan uudelleenkäännös on sekä prosessi että tuote. Kuten muutkin käännökset, uudelleenkäännös voi olla kytköksissä useammalla eri tapaa lähde- ja kohdetekstiin sekä niiden kulttuureihin, ja kytköksistä riippuen olla joko kotouttava tai vieraannuttava.

Uudelleenkäännökset voidaan luokitella useampaan ryhmään myös niiden tekstien perusteella, joihin nämä käännökset pohjautuvat. Ensimmäisessä ja yksinkertaisimmassa tapauksessa uudelleenkäännös perustuu puhtaasti lähdetekstiin ja jättää huomioimatta jo olemassa olevat käännökset. Toisessa tapauksessa käännös voi perustua jo olemassa olevaan yhteen tai useampaan käännökseen. Kolmannessa tapauksessa käännös voi perustua erikielisiin olemassa oleviin käännöksiin. Viimeisessä tapauksessa käännös voi perustua yhteen tai useampaan käännöksen väliversioon yhdellä tai useammalla eri kielellä, jotka eivät kuitenkaan ole

lähde- eivätkä kohdekieliä. Ei ole poissuljettu vaihtoehto sekään, että uudelleenkääntämisen yhteydessä olisi sovellettu useampia edellä mainittuja taktiikkoja.

Seuraava *mikä*-kysymys liittyy siihen, mitkä tekstit tulevat uudelleenkäännetyiksi, ja mitkä tekstit ovat ylipäänsä uudelleenkääntämisen arvoisia. Koskisen ja Paloposken (2010, 295) mukaan uudelleenkääntäminen ja kääntämisen hetkellä kirjallisuudessa vallitsevat periaatteet ovat keskenään vahvasti sidoksissa.

Myös (2) *kuka*-kysymys ("who?") koostuu kahdesta osakysymyksestä. Ensimmäiseksi Alvstad ja Assis Rosa (2015) kysyvät sitä, kuka tuottaa uudelleenkäännöksiä. Aivan kuten ensimmäisetkin käännökset, uudelleenkäännökset voivat olla yksittäisten kääntäjien tuotoksia tai kääntäjien yhteistyön tulosta. Chesterman (2004) ja Venuti (2004) puolestaan toteavat, että uudelleenkääntämisessä konteksti- ja tilannetekijät ovat yhtä lailla läsnä, ja täten ne asettavat kääntäjän keskeiseen positioon uudelleenkääntämisen ilmiön tutkimisessa (Chesterman 2004, 26; Venuti 2004, 30). Sillä, kuka uudelleenkäännöksiä tuottaa, on siis iso merkitys lukijakunnalle. Lukijakunta onkin toisen *kuka*-kysymyksen keskeinen tekijä. Kenelle uudelleenkäännöksiä tuotetaan?

Kysymys (3), *milloin* ("when?") liittyy uudelleenkäännösten luomisen ajankohtaan. Muun muassa Vanderschelden (2000, 9) ehdottaa käännösten jakoa kahteen alaryhmään: *kuumiin käännöksiin* ("hot translations") ja *kylmiin käännöksiin* ("cold translations"). Ns. *kuumat käännökset* luodaan melko nopeasti lähdetekstin ilmestymisen jälkeen. *Kylmät käännökset* puolestaan ovat uudelleenkäännöksiä, joita luodaan vasta jonkin ajan kuluttua, ja joiden pohjana käytetään edellisiä, jo olemassa olevia käännöksiä. Tätä jakoa voidaan soveltaa myös ainoastaan uudelleenkäännöksiin, jolloin ensimmäiset uudelleenkäännökset olisivat kuumia käännöksiä ja vastaavasti seuraavat uudelleenkäännökset olisivat kylmiä. Uudelleenkäännösten syntymäajankohdissa ei havaita kuitenkaan mitään säännöllisyyksiä. Tietyt tekstit, kuten Raamattu tai jo aikaisemmin mainitsemani kirjallisuuden klassikot, erottuvat kuitenkin muista teksteistä suurella uudelleenkäännösten määrällä.

Missä-kysymyksen (4) yhteydessä ("where?") Alvstad ja Assis Rosa (2015) keskittyvät erilaisten ympäristöjen määrittelemiseen. Toisaalta tietynlaiset kanavat ja mediat voivat toimia uudelleenkäännösten ilmestys- ja esiintymistiloina. Toisaalta ympäristö-käsitettä voidaan tulkita myös melko konkreettisesti ja tarkastella uudelleenkäännöksiä niiden maantieteellisen ilmestymispaikan pohjalta.

Kysymystä siitä, (5) *miten* ("how?") tekstit ovat uudelleenäännettyjä, voidaan puolestaan tarkastella uudelleenäänneksen tarjoaman tiedon kautta. Uudelleenäännettyt tekstit voivat nimittäin olla ns. avoimia uudelleenäänneksiä tai ne voivat jättää mainitsematta muiden käänneksen olemassaolosta. Uudelleenäänneks voidaan nimittää muun muassa tekstin uudeksi versioksi, uudeksi täysin muokatuksi versioksi, uudeksi käänneksi tai pelkästään (uudelleen)käänneksi. Alvstadin ja Assis Rosan (2015) mielestä olisi kiehtovaa selvittää, miten erilaiset kulttuurit ja ajanjaksot vaikuttavat uudelleenäänneksen nimikoimiseen ja markkinointiin.

Viimeinen ja kenties kaikkein tärkein on (6) *miksi*-kysymys ("why?"). Miksi uudelleenäänneksiä ylipäänsä tehdään? Miksi uudelleenäänneksen jälkeen julkaistaan yhä uusia uudelleenäänneksiä? Jo edellä mainitun syyn, kieliasun päivittämisen, lisäksi uudelleenäänneksen tarvetta perustellaan muun muassa halulla tarjota lukijoille uusia interpretaatioita lähdetekstistä, uusien ja kenties tarkempien tietojen saatavuudella teoksesta sekä sen kirjoittajasta ja kulttuurista, kääntäjän subjektiivisuudella ja henkilökohtaisella mieltymyksellä tietyn kirjoittajan teoksiin, yksinkertaisemman, esimerkiksi lapsille tarkoitetun, version tarpeella sekä monilla muilla syillä, joista uudemman käänneksen parempi kaupallisuus ei toki ole viimeinen.

Yksi merkittävimmistä uudelleenäänneksen ilmiölle annetuista selityksistä on niin sanottu *uudelleenäänneksen hypoteesi*. Se ehdottaa, että jälkimmäisillä käänneksillä on taipumus olla lähempänä lähdetekstiä kuin ensimmäisillä käänneksillä. Toisin sanoen ensimmäiset käänneokset ovat enemmän kohdeteksti- ja kohdekulttuuriorientoituneita ja jälkimmäiset puolestaan tuovat lähdekielen ja -kulttuurin lähemmäksi lukijaa. Uudelleenäänneksen hypoteesia on sen muotoutumisen jälkeen testattu hyvin ahkerasti, ja sitä on kumottu sekä sen on osoitettu pitävän paikkansa monta kertaa. Seuraavassa luvussa kerrotaan tarkemmin uudelleenäänneksen hypoteesin muotoutumisen vaiheista sekä esitellään eri tutkijoiden näkemyksiä sen puolesta ja sitä vastaan.

2.2 Uudelleenkääntämisen hypoteesi

Uudelleenkääntämisen hypoteesin ydinajatus on se, että myöhemmillä käännöksillä on taipumusta olla lähempänä lähdetekstiä kuin sen ensimmäisellä käännöksellä (Chesterman 2004, 8). Ensimmäinen käännös määrittelee, saako teksti ja sen kirjoittaja kohdekulttuurin lukijakunnan hyväksynnän. Kun käännös tulee hyväksytyksi uudessa kulttuurissa, luodaan uusia käännöksiä, jotka pyrkivät olemaan tarkempia ja lähempänä lähdetekstiä kuin tekstin ensimmäinen, kotouttava versio. (Desmidt 2009, 669.) Mistä uudelleenkääntämisen hypoteesi on saanut sitten alkuunsa?

Uudelleenkäännökset ja niiden määrät ovat herättäneet keskustelua tutkijoiden ja kääntäjien keskuudessa jo saksalaisen romantiikan aikana 1800-luvulla. Bermanin mukaan tuolloin Goethe esitti ajatuksen käännösten sykleistä. Goethen mukaan teoksen ensimmäinen käännös on yleensä melko tarkka sanasta sanaan -käännös. Ensimmäistä käännöstä seuraavat kohdekulttuuriin orientoituneet ja lähdekulttuurista vieraannuttavat käännökset. Niiden jälkeen puolestaan ilmestyvät jälleen käännökset, jotka suosivat lähdekulttuuria. (Berman 1990, 4.)

Antoine Berman esitti vuonna 1990 teorian uudelleenkääntämisestä, jonka pohjana hän käytti muun muassa Goethen ajatuksia käännösten sykleistä (Berman, 1990). Omassa teoriassaan Antoine Berman (1990) ehdottaa, että ensimmäinen käännös on teoksen esittely uudelle kohdekulttuurille. Se toimii ikään kuin käännöksen lukijoiden ensikosketuksena vieraaseen kulttuuriin. Tämän ensikosketuksen jälkeen tulevat lukuisat uudelleenkäännökset, jotka saattavat olla Bermanin mukaan epätäydellisiä ja jopa keskeneräisiä. Ennemmin tai myöhemmin kuitenkin syntyy kanonisoitu käännös, mikä pysäyttää uudelleenkääntämisen syklin pitkäksi aikaa. (Berman 1995, 57.) Bermanin (1990) näkemyksien mukaan uudelleenkääntäminen on siis ambivalentti prosessi, jonka lopputuloksena käännöksestä tulee kanonisoitu. Koska Berman (1990) itse suosii lähdekieltä kunnioittavia tekstejä, hän näkee tämän prosessin positiivisena kehityksenä. (Berman 1990 Brownlien 2006, 148 mukaan.)

Teoreetikko Paul Bensimon (1990) puolestaan antaa oman selityksensä sille, miksi ensimmäiset käännökset vaikuttavat olevan enemmän kohdekulttuuriin orientoituneita ja seuraavat puolestaan lähdekulttuuriin orientoituneita. Kotouttamisen ansiosta vieraan tekstin vastaanotto on kohdekulttuurissa myönteisempi. Kun sama teksti käännetään kohdekulttuurin kieleen uudestaan, se ei ole sille kulttuurille enää vieras, eikä kohdeyleisön negatiivisesta

vastaanotosta tarvitse olla huolissaan. Täten seuraava käänös voi olla jo tarkempi ja lähempänä lähdekulttuuria. (Bensimon 1990, IX.)

Bermanin (1990) ja Bensimonin (1990) tutkimuksien myötä kiinnostus uudelleenkäännöksiä kohtaan tutkijoiden keskuudessa kasvoi. Itse termiä, *uudelleenkääntämisen hypoteesi* käyttivät ensimmäisinä tutkijat Andrew Chesterman vuonna 2001 sekä Outi Paloposki ja Kaisa Koskinen vuonna 2004 (Brownlie 2006, 148). Muun muassa Chesterman kuitenkin huomauttaa, että hypoteesia tulee vielä testata, sillä hypoteesin ydinajatus uudelleenkääntämisen vaikutuksista on otettu pois alkuperäisestä konseptistaan (mts.) Toisin kuin Bermanin (1990) teoria, uudelleenkääntämisen hypoteesi ei siis oletta, että lähde-tekstien myöhemmät uudelleenkäännökset paranevat ajan myötä ja johtaisivat kanonisoituun versioon.

Uudelleenkääntämisen hypoteesin muotoutumisesta lähtien sitä on testattu hyvin ahkerasti. Lukuisat käännöstieteilijät ovat tutkineet, mutta eivät välttämättä tukeneet ajatusta siitä, että ensimmäinen käänös on yleensä kotouttavampi kuin sitä seuraavat käänökset. Jotkut tutkijat ovat todenneet hypoteesin täyttyvän ainoastaan spesifeissä olosuhteissa (Baker 2000; Paloposki, Koskinen 2004; 2010), toiset taas tuomitsevat hypoteesin täysin arvottomaksi käännöstieteellisessä tutkimuksessa (Desmidt, 2009). Seuraavissa luvuissa tarkastelen muutamia uudelleenkääntämisen hypoteesia testaavia tutkimuksia sekä esittelen tutkijoiden mielipiteitä hypoteesin puolesta ja sitä vastaan.

2.3 Brownlien (2006) poststrukturalistinen uudelleenkääntämisen teoria

Ammattikäntäjä Siobhan Brownlie toimii Manchesterin yliopiston käännöstieteen professorina, jonka työ ja tutkimus painottuvat kulttuurienväliseen tutkimukseen sekä mediatutkimukseen. Tutkiessaan käänöksiä Brownlie on ehdottanut uutta lähestymistapaa uudelleenkäännöksiin. Hän on yhdistänyt kaksi teoriaa eri tutkimusaloilta: kirjallisuustieteen narratiivisen teorian sekä käännöstieteen uudelleenkääntämisen teorian. Yhdistämällä nämä teoriat Brownlie pyrkii löytämään niiden välisiä linkkejä sekä yhtäläisyyksiä. Hän esittää, että teorioiden yhdistäminen voi johtaa vielä syvempään käänösprosessin ymmärtämiseen. (Brownlie 2006, 145.)

Uudelleenkääntämisen teoria esittää, että ensimmäiset käänökset ovat aina lähempänä lähdekulttuuria ja niitä seuraavat ovat lähempänä lähdetekstiä. Narratiivinen tutkimus

puolestaan selvittää, miten kertomukset auttavat ihmisiä jäsentämään ja tulkitsemaan heitä ympäröivää maailmaa samalla tutkien myös sitä, miten ihmiset tulkitsevat kertomuksia. Narratiivisen teorian mukaan kerronta on perusväline, jonka avulla yksilö käsittää ajankulun, prosessit sekä muutokset. Tämän ajatuksen ollessa lähtökohtana narratiivinen teoria tutkii kerronnan luonnetta sekä sen eri rakenteita, elementtejä, käyttötarkoitusta ja tehosteita. (mt.) Omassa teoriassaan Brownlie ehdottaa, että jos ihminen näkee tekstit omien maailmankäsityksiensä pohjalta, myös kääntäjä näkee lähdetekstin omalla tavallaan. Toisin sanoen jokaista käännöstä voidaan pitää itsenäisenä ja riippumattomana tulkintana, ja jokainen kääntäjä on tällöin alkutekstin tulkitsija. (Brownlie 2006, 152.)

Omassa tutkimuksessaan Brownlie tarkastelee viittä vuosien 1884–1952 välillä ilmestynyttä Émile Zolan *Nana*-romaanin käännöstä ranskan kielestä englannin kieleen. Alun perin Zolan *Nana* ilmestyi vuonna 1880. Romaani kertoo pariisilaisesta keskiluokkaisesta Nanasta, josta tulee kuuluisa kurtisaani. Kirjan kieli on aistillista, paikoin karkeaa ja jopa raakaa. Iso-Britanniassa elettiin tuolloin viktoriaanista aikakautta, mikä merkitsi ankaraa tapakulttuuria ja moraalialueita kaikissa yhteiskunnallisissa luokissa, ja *Nana* oli räikeä esimerkki siveettömästä mannerkirjallisuudesta. Tämä tarkoitti sitä, että romaanin sisältöä sekä Émile Zolalle ominaista naturalistista ilmaisua sensuroitiin kovalla kädellä. Kaikki tekstissä esiintyvät viittaukset seksiin ja aistillisuuteen sekä kiro sanat ovat jätetty pois ensimmäisestä käännöksestä. (Brownlie 2006, 157–158, 164.) Seuraavat *Nana*-käännökset ovat Brownlien (2006, 157) tutkimuksen mukaan huomattavasti lähempänä lähdetekstiä kuin vuonna 1884 ilmestynyt englanninno.

Uudelleenkääntämisen hypoteesi näyttää siis toteutuvan Brownlien (2006) tutkimuksessa, mutta käännösten aikaväli herätti kysymyksiä: miksi *Nanan* toinen käännös on huomattavasti lähempänä lähdetekstiä, vaikka se käännettiin vain 11 vuotta ensimmäisen käännöksen ilmestymisen jälkeen, eikä viktoriaaninen aikakausi ollut vielä ohi? Brownlie löysi tälle kiinnostavan selityksen: romaanin toinen käännös oli tilaustyö brittiläisen eliitin perustamalle salaiselle *Lutetian Society* -kirjakerholle. Kerhon tavoite oli tuottaa jäsenilleen sensuroimattomia käännöksiä manner-Euroopan kirjallisuudesta. (Brownlie 2006, 164.)

Brownlien (2006) mukaan käännöksen kotouttamisen tai vieraannuttamisen aste ei siis välttämättä riipu siitä, kuinka monta saman teoksen käännöstä on jo tehty. Käännöksen sisältöön vaikuttaa konteksti, jonka puitteissa käännös on laadittu, kohdeyleisö sekä historiallinen aika ja paikka. Käännökseen vaikuttavat myös kääntäjän omat mieltymykset ja

valinnat. (Brownlie 2006, 167.) Se, että samallakin aikakaudella ilmestyy hyvin erilaisia käännöksiä, osoittaa Brownlien mukaan, että kontekstilla on suuri merkitys käännösten tuottamisessa (mts.).

Muun muassa Outi Paloposki sekä Kaisa Koskinen (2010) ovat omissa tutkimuksissaan päätyneet samankaltaisiin tuloksiin kuin Brownlie. Paloposken ja Koskisen mukaan moni tutkija on toki sivunnut Brownlien ajatuksia, mutta harva on paneutunut syvemmälle. (Paloposki, Koskinen 2010, 30–31, 46.) Brownlien (2006) poststrukturalistisen uudelleenikäntämisen teorian katsotaankin olevan tervetullut ja erittäin ajankohtainen lisä käännöstieteelliseen tutkimukseen. (mts.)

2.4 Outi Paloposken ja Kaisa Koskisen tutkimus

Suomalaiset tutkijat Outi Paloposki ja Kaisa Koskinen ovat toteuttaneet yhteistyössä lukuisia käännöstieteellisiä tutkimuksia. He perustavat kiinnostuksensa uudelleenikäntöksiin niiden ilmeisillä ja lukuisilla komparatiivisilla ja kontrastiivisilla tutkimusmahdollisuuksilla (Koskinen, Paloposki 2004, 28). Paloposki ja Koskinen olivat ensimmäisiä tutkijoita, jotka ovat keskittyneet tutkimuksessaan nimenomaan uudelleenikäntämisen hypoteesin testaamiseen. Vuoden 2004 julkaisussa artikkelissaan he toteavat, että vaikka lukuisat tutkimukset ovat käsitelleet käännöksiä ja uudelleenikäntöksiä, harvan tutkimuksen päätavoite on ollut nimenomaan hypoteesin testaaminen. (Paloposki, Koskinen 2004, 27.)

Omassa tutkimuksessaan (2004) Paloposki ja Koskinen nostavat esille kaksi tärkeää kysymystä: vanhenevatko kaikki ensimmäiset käännökset aikanaan vai vanhenevatko vain nimenomaan kotoutetut käännökset? Entä onko ensimmäisillä käännöksillä tosiaan taipumusta olla enemmän kotoutettuja? Näiden kysymysten pohjalta Paloposki ja Koskinen tarkastelevat tutkimuksessaan käännöksiä ja niiden uudelleenikäntöksiä sekä pohtivat, miksi jotkut tekstit tarvitsevat uusia käännöksiä tai ylipäänsä ansaitsevat tulla uudelleenikäntetyiksi. He ottavat huomioon myös aika- ja paikka-aspektit ja pohtivat, miten edellä mainitut vaikuttavat uudelleenikäntöksien syntyyn ja luonteeseen. (Paloposki, Koskinen 2004, 29.)

Tutkimuksiansa perusteella Paloposki ja Koskinen (2004, 2010) toteavat, että joissakin tapauksissa uudelleenikäntämisen hypoteesi toteutuu selkeästi, joissakin taas osittain tai ongelmallisesti ja joissakin tapauksissa hypoteesi ei toteudu ollenkaan. Alla tarkastelen ja

avaan muutaman tapauksen, johon Paloposki ja Koskinen tutkimuksissaan sovelsivat uudelleenkääntämisen hypoteesia.

Paloposken ja Koskisen (2004) tutkimuksessa tarkasteltiin muun muassa *Wakefieldin kirkkoherra* -romaanin suomennoksia vuosilta 1859 ja 1905. Romaanin ensimmäinen suomennos sijoittuu aikaan, jolloin suomenkielisten käännösten tuottaminen oli vasta aluillaan. Ensimmäisen kääntäjän syntaktiset ja leksikaaliset ratkaisut olivat hyvin lähellä englanninkielistä lähdetekstiä ja kuulostivat suomenkielisen lukijan korvaan melko vierailta. Vuonna 1905 ilmestyneessä käännöksessä kääntäjä puolestaan kotoutti monet ilmaisut ja otti enemmän vapauksia niin leksikaalisella kuin tyylilliselläkin tasolla.

Paloposken ja Koskisen (2004, 29) mukaan lukijoiden toivotaan suhtautuvan sananmukaiseen tekstiin suopeammin kotoutetun version jälkeen. Tätä uudelleenkääntämisen hypoteesikin ennustaakin, mutta ei suinkaan ensimmäisen käännöksen, vaan vasta ensimmäisen uudelleenkäännöksen kohdalla. Tutkijat ehdottavatkin, että *Wakefieldin kirkkoherran* ensimmäinen käännös on pikemminkin merkki suomenkielisen kirjallisuuden ensimmäisistä kehitysvaiheista, kuin siitä, että kyseessä olisi teoksen ensimmäinen käännös. (Paloposki, Koskinen 2004, 30.)

Toisessa esimerkissä Paloposki ja Koskinen (2004) tarkastelevat *Tuhat ja yksi yötä* -kokoelman käännöksiä. Tämä teos on hyvin mielenkiintoinen tapaus, sillä ollessaan alun perinkin kokoelma erilaisia intialaisia, persialaisia ja egyptiläisiä tarinoita siitä on olemassa monta alkuperäistä versiota eri aikakausilta. Teoksesta on olemassa myös lukuisia käännösversioita, ja Paloposken sekä Koskisen (2004, 33) mukaan monia versioita on omalla aikakaudellaan pidetty uskollisempina lähdetekstille kuin joitakin muita versioita. Käännösversioiden uskollisuutta ei ole kuitenkaan mitattu ilmaisujen täsmällisyydellä suhteessa lähdetekstiin, vaan uskollisuudella tuona aikana vallitseville kirjallisuuden normeille ja ihanteille. Yhden kääntäjän ja aikakauden kohdalla se on merkinnyt tieteellistä täsmällisyyttä, toisen kääntäjän kohdalla se on puolestaan tarkoittanut erotiikan vahvaa esilletuomista. Tässä tapauksessa itse termin *kotouttaminen* määrittely ja sen mittaaminen onkin ongelmallista, sillä kotouttaminen voi Paloposken ja Koskisen (2004, 27) mukaan tapahtua eri tasoilla samanaikaisesti, kuten ylempien esimerkkien perusteella voi helposti havaita.

Paloposki ja Koskinen (2004) esittelevät myös esimerkin tutkimuksesta, jossa uudelleenkääntämisen hypoteesi ikään kuin toteutuu. Kyseessä on Riitta Oittisen vuonna

1997 tekemä vertailututkimus *Liisa Ihmemaassa* -kirjan suomennoksista. Vaikka tutkimuksen pääpaino ei ollut hypoteesin testaamisessa, tutkimuksen tulokset kuitenkin näyttävät tukevan hypoteesia. Vuonna 1906 ilmestynyt teoksen ensimmäinen käännös, joka oli kotouttava samoin kuin vuonna 1972 ilmestynyt käännös. Vuonna 1995 ilmestynyt käännös puolestaan oli niinkin vieraannuttava, että perinteisesti Liisaksi suomennetun päähenkilön nimi oli muutettu siinä Aliceksi. (Paloposki, Koskinen 2004, 35; Oittinen, 1997.)

Toisin kuin uudelleenkääntämisen hypoteesi, joka tarkastelee käännöksiä suhteensa toisiinsa, Oittinen (1997) tarkastelee tutkimuksessaan käännöksiä suhteessa aikakauteen, jolloin ne ilmestyivät. Esimerkiksi, toisin kuin 1900-luvun alussa, globaalilla 1990-luvulla suomalainen lukija tuntee paremmin brittiläisen kulttuurin ja täten hänen on helpompi hyväksyä ja ymmärtää vieraannuttava suomennos (Oittinen 1997, 27). Oittisen (1997) tutkimuksen jälkeen kuitenkin ilmestyi jälleen yksi suomennos *Liisa Ihmemaassa* -kirjasta, joka oli puolestaan kotouttava. Tuloksena oli kaksi viiden vuoden sisällä ilmestynyttä, hyvin erilaista suomennosta

Paloposki ja Koskinen (2004) selittävät ilmiötä sillä, että käännöksen kieleen ja luonteeseen vaikuttavat useammat tekijät kuin mitä uudelleenkääntämisen hypoteesi ottaa huomioon. Aikakauden lisäksi (uudelleen)käännökseen vaikuttaa myös se kohderyhmä, jota varten käännös laaditaan. *Liisa Ihmemaassa* -teoksen vuoden 1995 käännös oli Oittisen mukaan selkeästi laadittu aikuisia lukijoita varten (Oittinen 1997, 133), ja Brownlie (2006) puolestaan toteaa, että *Nanan* toinen käännös oli laadittu spesifille kohderyhmälle (ks. luku 2.4), salaiselle kirjallisuusseuralle, joka koostui tarkoin valituista tiedemiehistä ja kirjailijoista, jotka laativat sensuroimattomia käännöksiä (Brownlie 2006, 164). Paloposki ja Koskinen toteavat, että käännöksen uskollisuutta lähdetekstille voidaan mitata myös lukijatulkintojen avulla. Viimeisimmät uudelleenkäännökset saattavat tuntua nykyaikaisesta lukijasta olevan lähempänä lähdetekstiä, koska vanhemmat käännökset on laadittu toisenlaisille lukijoille, joilla on ollut toisenlaiset odotukset ja jotka ovat eläneet toisessa ajassa. (Paloposki, Koskinen 2004, 34.)

Paloposki ja Koskinen (2004) esittävät myös, että jossakin tapauksissa uudelleenkääntämisen hypoteesin skeema ei yksinkertaisesti toimi. Esimerkkinä tällaisista tapauksista he ehdottavat Pentti Saarikosken 1960-luvulla ilmestynyttä Matteuksen evankeliumin käännöstä. Saarikosken suomennoksessa kääntäjän jälki näkyy selkeästi. Siinä ovat läsnä jopa Saarikosken omat yksilölliset kokemukset ja poliittiset näkemykset. Tutkijat ehdottavatkin, että

tällaisissa tapauksissa uudelleenkäännöksiä on tehokkaampaa tutkia suhteessa historialliseen kontekstiin kuin toisiin käännöksiin ja ottaa huomioon myös kääntäjä-aspekti: kuka on kääntäjä? (mts. 37)

Paloposken ja Koskisen (2010,) mukaan uudelleenkäntämisen hypoteesi saa alkuunsa tietyistä historiallisista tarkasteluista. Monet kääntäjät toki seuraavat hypoteesin kaavaa: jos teksti on vieras, lukijat saavat kotoutetun version siitä, kun taas myöhemmin kääntäjät puolestaan hyötyvät siitä, että aikaisempi käänös on tehnyt tekstin tutuksi, ja laativat vieraannuttavamman version tekstistä. Näyttääkin siltä, että hypoteesi perustuu nimenomaan tällaisiin tapauksiin. Paloposken ja Koskisen tutkimukset ovat osoittaneet, että vaikka hypoteesi toteutuu osassa tutkimuksista, on monia tapauksia, joissa hypoteesi ei toteudu lainkaan, joissa lopputulos on päinvastainen tai joissa kysymys kotouttamisesta ja vieraannuttamisesta on täysin irrelevantti. Uudelleenkäännöksiin vaikuttavat monet eri osatekijät: kustantajat, kohderyhmät, käännöksissä esiintyvät kuvitukset ja kääntäjät itse. Näitä kaikkia osatekijöitä uudelleenkäntämisen hypoteesi ei Paloposken ja Koskisen (2010, 27) mukaan ota tarpeeksi huomioon ja he toteavatkin, etteivät löydä hypoteesille riittävästi tukea. He jopa ehdottavat, että hypoteesissa on sävähdys ylimielisyyttä, sillä se muuttaa ja yksinkertaistaa historiallisen kehityksen lineaariseen muotoon, ja täten saattaa asettaa uudemmat käännökset edeltäjiensä yläpuolelle ehdottaen, että nykyiset tulkinnat ovat jollain tavalla parempia kuin edellisten aikakausien tulkinnat. (Paloposki, Koskinen 2010, 34.)

2.5 Kotouttamisen ja vieraannuttaminen käsitteet

Viime vuosien aikana kotouttamisen ja vieraannuttamisen käsitteistä on muodostunut tunnettu tapa kuvata kahta vastakkaista käännösstrategiaa. Kun kääntäjä ryhtyy töihin, hänen on päätettävä, kumpaa tapaa hän tulee noudattamaan. (Koskinen 2012, 14; Van Poucke 2012, 140.) Voiko kaunokirjallisesta käännöksestä koskaan tulla kuitenkaan täysin vieraannuttava tai täysin kotouttava? Useat käännöstieteen tutkijat ovat esittäneet omia näkökulmiaan siitä, minkä asteista kotouttamista ja vieraannuttamista käännöksissä voi esiintyä ja mitä nämä käsitteet pitävät sisällään. Alla esitellään muutamia näistä näkemyksistä.

Kotouttamista ja vieraannuttamista on pidetty jo pitkään toistensa vastakohtina, mutta itse käsitteet esiintyivät ensimmäistä kertaa Lawrence Venutin teoksessa *The Translators Invisibility* (1995) (Van Poucke 2012, 141). Jo 1800-luvulla Schleiermacher on ehdottanut,

että kääntäjä voi valita, siirtääkö hän lukijan lähemmäs kirjailijaa, jolloin lukijalle pyritään antamaan sama kuva ja vaikutelma siitä, mitä alkuperäinenkin teksti antaa lukijoilleen, vai siirtääkö kääntäjä kirjailijan lähemmäs lukijaa, jolloin lukijoille luodaan sellainen kuva, että teksti olisi alun perinkin kirjoitettu kohdekielellä (mts.)

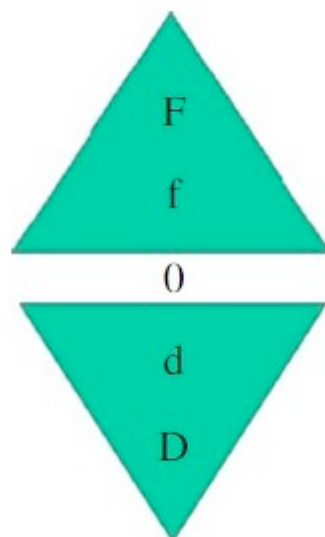
Venuti selventää, että kotoutetussa käännöksessä pyritään noudattamaan kohdekulttuurissa vallitsevia arvoja ja tukahduttamaan vieraat kielelliset ja kulttuuriset erot, jolloin vieras teksti sulautuu kohdekulttuuriin (Venuti 1998a, 240; 1998b, 31; Votonen 2014, 14). Kääntäjän pyrkimyksenä on tuolloin helpon ja sujuvan lukukokemuksen takaaminen, eikä lopputulos vaihda käännökseltä, vaan alkuperäiseltä tekstiltä. Vieraannuttava kääntäminen puolestaan pyrkii vastustamaan ja muuttamaan kohdekulttuurin vallitsevia arvoja. (Venuti 1995, 1, 5.)

Koskinen puolestaan kommentoi, että ”venutimainen” kotouttaminen olisi pikemminkin kesyttämistä, jolloin kääntäjä menee siitä, mistä aita on matalin ottamatta mitään riskejä. (Koskinen 2012, 15; Votonen 2014, 14.) Koskinen myös huomauttaa, etteivät Venutin kotouttamisen ja vieraannuttamisen käsitteet ole toistensa vastakohtia. Venuti ei myöskään Koskisen mukaan tarjoa mitään työkaluja huomattavasti monimutkaisemmalle vieraannuttavalle strategialle. Venuti (1995) puolestaan ehdottaa, että kaikki kääntäminen olisi kotouttamista, sillä nimenomaan kotouttamisen konteksti määrittää vieraannuttamisen. Koskinen lisää, että kaikki kääntäminen voisi samalla tavalla olla vieraannuttavaa, sillä tekstin kääntäminen on sinänsä jo puuttumista alkuperäiseen tekstiin ja sen muuttamista. (Koskinen 2012 16.)

Venäläiset käännöstieteilijät puolestaan eivät juuri käytä termejä kotouttaminen ja vieraannuttaminen. Sen sijaan Venäjällä puhutaan vapaasta ja kirjaimellisesta tai sanasanaisesta kääntämisestä. (Kemppainen 2012, 49.) Venäläisessä käännöstieteellisessä tutkimuksessa kirjaimellinen käännös näyttää saavan melko paljon kritiikkiä. Joidenkin kääntäjien mielestä sanasta sanaan kääntäminen vääristää lähdetekstin sisältöä ja rikkoo kohdekielen normeja (Barhudarov 1975, 186–187; Fedorov 1983, 25). Kirjaimellisen käännöksen katsotaan myös välittävän osittain epärelevantteja alkuperäistekstin osia, muttei lähdetekstin todellista sisältöä (Komissarov 1990, 234). Lantšikov (2008, 15) puolestaan kuvaa kääntämistä kirjailijan ja kääntäjän välisenä sopimuksena, jossa kirjaimellinen kääntäminen merkitsee sopimuksen rikkomista sekä kohdetekstin lukijoiden harhaanjohtamista, kun taas kohdekielen normien noudattaminen käännettäessä täyttää sopimuksen ehdot. (Votonen 2014, 18–19.)

Toki kirjaimellisella käännösstrategialla on myös puolustajia. Borisenko (2008) katsoo, että tarkan käännöksen ansiosta kohdekieli rikastuu ja kehittyy. Kirjaimellinen käännös ei myöskään välttämättä aina riko kohdekielen normeja, vaan korostaa lähdetekstin vierautta ja auttaa kohdekielenlukijaa ymmärtämään lähtökulttuuria. (Borisenko 2008, 10–13.) Venäläiset tutkijat tiedostavat myös vapaan käännöksen puutteita. Vaikka vapaan kääntämisen katsotaan olevan hyväksyttävämpi vaihtoehto sanasta sanaan kääntämiselle, suuret poikkeamat lähdetekstin sisällöistä tekevät vapaasta käännöksestä epäekvivalentin sekä epäadekvaatin, jolloin kohdeteksti on pikemminkin lähdetekstin itsenäinen kuvailema. Vapaa käännös toimii siis niin pitkään, kun lähdetekstin merkitys ja kaikki tiedot välittyvät lukijalle (Komissarov 1990, 235).

Innokas keskustelu kotouttamisen ja vieraannuttamisen käsitteistä sekä länsimaisten että venäläisten käännöstieteen tutkijoiden välillä poikii uusia teorioita ja malleja. Muun muassa Piet Van Poucke artikkelissaan ”*Measuring Forenization in Literary Translation*” (2012) tarjoaa mallin, joka jakaa käännökset lievästi ja voimakkaasti kotouttaviin sekä lievästi ja voimakkaasti vieraannuttaviin (Taulukko 1). Neutraalit käännökset Van Poucke on puolestaan merkinnyt 0:lla ja sijoittanut keskelle.

Taulukko 1. Van Poucken (2012) kotouttamisen ja vieraannuttamisen malli

Vahvasti vieraannuttavat tekstit säilyvät niin lähellä alkuperäistä tekstiä kuin mahdollista, mikä näkyy sanastossa, virkerakenteissa sekä semanttisella tasolla. Tällaiset käännökset sisältävät paljon lainauksia transkriptioista neologismeihin ja jättävät lukijan ajoittain

hämilleen, sillä ne sisältävät paljon elementtejä, jotka eivät välttämättä ole lainkaan tuttuja kohdekulttuurin lukijakunnalle. (Van Poucke 2012, 146.)

Lievästi vieraannuttava strategia puolestaan pienentää kahden kulttuurin välistä kuilua. Virkerakenteet voivat lievästi vieraannuttavassa käännöksessä olla kohdekielelle tyypillisempiä, mutta tässäkin tapauksessa muutetaan ainoastaan ilmaisumuoto, tekstin sisältöön ei siis puututa. Kulttuurisidonnaisista termeistä ja ilmiöistä voidaan käyttää ns. virallisia ekvivalentteja. (Pedersen 2005, 3; Van Poucke 2012, 147.) Näistä muutoksista huolimatta teksti pysyy hyvin lähellä alkutekstiä.

Lievästi kotoutettu teksti puolestaan on muokattu pitäen silmällä kohdekulttuurin lukijoiden mieltymyksiä sekä odotuksia. Käännösprosessin aikana teksti muokataan kohdekielen idiomaattisten sekä tyylillisten normien mukaiseksi. Tämä strategia on selkeästi yleisin, ja moni tutkija onkin tarkastellut sekä eritellyt lievän kotouttamisen strategioita omissa teksteissään. Muun muassa Chesterman (1997) puhuu trooppimuutoksesta sekä perifraasista, Vinay ja Darbelnet (2000) puhuvat modulaatiosta sekä ekvivalenssista, Baker (1992) kulttuurisesta substituutioista ja Pedersen (2007) generalisaatiosta. Lievän kotouttamisen peruspiirteiksi voidaan siis luokitella tyylilliset sekä semanttiset muutokset kohdetekstissä. (Van Poucke 2012, 147–148.)

Vahvasta kotouttamisesta voidaan puhua silloin, kun kohdetekstissä tuskin näkyy mitään jälkiä alkutekstistä. Van Leuven-Zwart (1989, 168–169) ehdottaa, että kyseessä olisi tekstin mutaatio, jolloin käännöksen sisältö on niin muuttunut, ettei sillä ole enää mitään kosketuspintaa lähdetekstiin. Vahvasti kotoutetussa käännöksessä on myös runsaasti poisjättöjä. Van Poucke (2012) kuitenkin muistuttaa, että teksteistä voidaan jättää tiettyjä osia pois tehdessä adaptaatioita uusille kohderyhmille, esimerkiksi lapsille. Tällöin tärkeämpää olisi keskittyä tarkastelemaan, miten käännös palvelee lukijaansa, eikä mittaamaan kotouttamisen tasoa. (Van Poucke 2012, 148.)

Kotouttamisen ja vieraannuttamisen eri asteiden välille Van Poucke sijoittaa neutraalin käännöksen. Artikkelissaan hän kuitenkin pohtii, onko täysin neutraalia käännöstä olemassakaan, ja miten neutraali käännös voidaan määritellä? Van Poucke esittää, että käännöksen neutraalius voisi riippua kieliparista. Jos lause voidaan kääntää suoraan lähdetekstistä kohdekielelle muuttamatta sanoja ja merkityksiä, voidaan silloin puhua neutraalista käännöksestä. Kun kielipari vaatii pieniäkin muutoksia ja kääntäjän vaihtoehtoina olisi useampi idiomi, käännös olisi jo lievästi vieraannuttava. (Van Poucke 2012, 148–149.)

Keskustelu käännösstrategioista sekä vieraannuttamisen ja kotouttamisen käsitteistä on ollut viime vuosikymmeninä melko vilkasta. Joidenkin tutkijoiden ja kääntäjien asettuessa vahvasti vieraannuttamisen puolelle, toiset käyttävät runsaasti kotouttavia strategioita. Voiko kaunokirjallisuuden kääntäjä kuitenkaan koskaan pysyä vain yhdessä strategiassa? Käännösratkaisuihin vaikuttavat useat eri seikat, kuten kohdeyleisö sekä kulttuuri, historiallinen aika, kääntäjän omat mieltymykset ja interpretaatio tekstistä (ks. luku 3.2.3.) Oletus siitä, että kääntäjä lähestyy lähdetekstiä ainoastaan vieraannuttamisen tai kotouttamisen näkökulmasta, on hyvin yksinkertaistettu ja melkein pä banaali.

4. Lastenkirjallisuuden tutkiminen

4.1 Lastenkirjallisuuden synty ja määritelmät

Tutkittaessa lastenkirjallisuutta on hyvä määritellä, mitä tällä termillä ylipäänsä tarkoitetaan. Yleisesti hyväksytyyn käsitykseen mukaan lastenkirjan voi määritellä kirjaksi, joka on kirjoitettu ja tuotettu lapsille (Tervaharju 2012, 4). Tämä on kuitenkin melko laaja määritelmä, ja moni tutkija onkin pyrkinyt tarkentamaan, mitä lastenkirjallisuudella tarkoitetaan. Jotkut määrittelevät sen kirjallisuudeksi, jonka aikuinen on kirjoittanut lapsiyleisölle (Nodelman 2008, 3; Weinreich 2000, 33). Jotkut tutkijat puolestaan ymmärtävät termin laajemmin ja ehdottavat, että lastenkirjallisuutta voisi olla kaikki tekstit ja kuvat, jotka lapsi itse hyväksyy omaksi kirjallisuudekseen, esimerkiksi mitkä tahansa sanomalehdet, mainokset tai taidekirjat. Lapsen näkökulmasta tarkasteltuna lastenkirjallisuuden piiriin kuuluisi siis paitsi lapselle tuotettu, myös lapsen itsensä tuottama kirjallisuus. (Oittinen 2000, 282.) Jotkut puolestaan väittävät, ettei lastenkirjallisuutta ole ollenkaan olemassa (Nikolajeva 2010, 6).

Lastenkirjallisuus eroaa aikuiskirjallisuudesta aiheiltaan, kerrontatekniikoiltaan sekä kieleltään. Sisällön ja muodon osalta perinteissä pysymistä on lastenkirjallisuudessa pidetty hyvänä asiana, kun taas aikuiskirjallisuuden lukijat arvostavat enemmän kokeilevaa ja omintakeista tyyliä (Nikolaeva 1996, 7). Lastenkirjailijat sekä lastenkirjallisuuden kääntäjät kiinnittävät todennäköisesti enemmän huomiota myös ymmärrettävyyteen. Lastenkirjat eivät ole vain viihdettä, vaan ne ovat myös tärkeitä kasvatuksen ja sosiaalistamisen välineitä (Puurtinen 2000, 119). Muun muassa Tiina Ollikainen (2012) pohtii omassa tutkielmassaan, mikä olisi hyvää luettavaa lapselle, ja mikä sisältö on tai ei ole sopivaa lapsille? Pitääkö lapsen aina olla oppimassa jotakin, ja osaavatko lapset ottaa fiktiiviset tekstit fiktiivisinä? Entä miten ylipäätään käsitetään termi lapsi? (Ollikainen 2012, 11.)

Lastenkirjallisuutta, kuten mitä tahansa muutakin kirjallisuutta, hankitaan silloin, kun teos täyttää tiettyjä vaatimuksia. Valitsemisen ja ostamisen suorittavat yleensä aikuiset. He myös arvostelevat kirjoja, joten lastenkirjailijan täytyykin miellyttää ensisijaisesti lasten vanhempia ja sen jälkeen vasta itse lapsia. (Nodelman 2008, 4–5; Oittinen 2000, 108.) Mitä lastenkirjoilta sitten odotetaan? Lapset tietenkin toivovat kirjojen tarinoiden olevan hauskoja, viihdyt-

täviä sekä jännittäviä (Oittinen 2000, 108) Aikuisten vaatimukset saattavat olla huomattavasti korkeammat: he toivovat lastenkirjoilta myös viattomuutta, ja kirjan sisällön on oltava aikuisen mielestä sopivaa jälkikasvulle (Nodelman 2008, 135). Myös kirjan kielen on täytettävä tiettyjä vaatimuksia. Moni lastenkirjailija onkin joutunut kritisoiduksi, kun yleisö katsoo heidän teoksensa kielen olevan liian räväkkää lapsille. Muun muassa Astrid Lindgren ja Eduard Uspenski ovat joutuneet aikanaan tämän tyyppisen kritiikin kohteeksi (Ilomäki 2012). Peter Hunt (1994) puolestaan huomauttaa, että usein aikuiset valitsevat lastenkirjoja omien mieltymyksiensä perusteella, koska teos mahdollisesti miellytti heitä silloin, kun he olivat itse lapsia, tai koska he olettavat kirjan miellyttävän nykylapsia. Huntin mukaan aikuinen voi haluta tarjota lapselleen myös kirjan, jonka aikuinen on vasta hiljattain itsekin lukenut toivoen, että nuoremman sukupolven edustaja ymmärtäisi ja jakaisi kirjan tarjoaman nautinnontunteen. (Hunt 1994, 102.)

Vanhempien lisäksi voi olla muitakin korkeampia tahoja, jotka määrittelevät, mikä kirjallisuus on hyväksi lapselle. Muun muassa Maria Nikolajeva (1996) puhuu lastenkirjallisuudesta vallan välineenä. Lastenkirjojahan hankkivat, kirjoittavat ja lukevat lapsille vallassa olevat aikuiset, eikä ainoastaan vanhemmat, vaan myös opettajat, kirjastonhoitajat ja kustantajat. (Nikolajeva Ollikaisen mukaan 2012, 15, 20.) Esimerkiksi Neuvostoliitossa laadittiin aikanaan suosituslistoja kirjoista, joita lasten on sopivaa lukea ja väheksyttiin niitä kirjoja, jotka nähtiin epäsovivina. Suosituslistat olivat tietenkin aikuisten laatimia ja tiettyjen mieltymysten ja neuvostoarvojen mukaisia. (Nikolajeva 1996, 3.)

Soveltamalla erilaisia käänösstrategioita myös kääntäjä pystyy vaikuttamaan siihen, mitä kirjoja aikuiset hankkivat lapsilleen. Muun muassa Tiina Puurtinen (2000) mainitsee väitöskirjassaan esimerkin Astrid Lindgrenin *Peppi Pitkätossu* -kirjan ranskannoksesta, joka on hyvä esimerkki siitä, miten kääntäjä voi ikään kuin manipuloida lähdetekstiä. Ranskalaisesta Peppi Pitkätossusta tuli uuden käänöksen myötä kiltti ja hyvin kasvatettu tyttö ruotsinkielisen anarkistisen ja kohteliaisuusnormeja kielenkäytössä rikkovan Pepin sijaan. Puurtinen pohtii, onko kohtelias Peppi enää ollenkaan Peppi? (Puurtinen 2000: 107–108, 125). Vaikka Puurtinen selkeästi kyseenalaistaakin tällaiset käänösratkaisut, hän kuitenkin toteaa, että lastenkirjallisuuden kääntäjälle yleensä sallitaan ja häneltä melkein odotetaan lähdeteksin manipulointia enemmän kuin aikuiskirjallisuuden kääntäjältä (mt.). Voiko kirja kuitenkin miellyttää samanaikaisesti sekä aikuista että lasta? Seuraavassa luvussa pohditaan, mitä ominaisuuksia lastenkirjassa täytyy olla, jotta aikuiset hankkisivat niitä lapsilleen, ja että molemmat osapuolet löytäisivät teoksesta jotakin itselleen sopivaa.

4.2 Ambivalentti lastenkirjallisuus

Kuten edellisessä luvussa jo todettiin, usein nimenomaan aikuiset valitsevat ja hankkivat lapsille kirjoja luettavaksi. Lastenkirjailijan on siis pidettävä mielessä, ettei lapsi ole ainut, eikä aina edes ensisijainen yleisö (Tervaharju 2012, 9). Muun muassa Zohar Shavit (1986) esittää, että lastenkirjan täytyy vedota sekä aikuiseen että lapseen, mikä tekee kirjan luonteesta monitasoisen eli ambivalentin (Shavit 1986, 63; Ollikainen 2012, 24). Shavitin käsityksen mukaan lastenkirjailijan on otettava aikuiset huomioon, sillä se on ainut tapa saavuttaa todellista tunnustusta. Jos kirjailija kirjoittaisi ainoastaan lapsille, hänen teoksensa jäisivät kanonisoidun kirjallisuuden ulkopuolelle. Vuoren mukaan Shavit jopa ehdottaa, että jos lastenkirjailija osoittaa tekstinsä pääasiassa aikuiselle ja käyttää lasta ainoastaan tekosyynä, hänen teoksensa hyväksytään yleensä osaksi kanonisoitua lastenkirjallisuutta. (Vuori 2002, 27.)

Monitasoiseksi eli ambivalentiksi lastenkirjallisuudeksi kutsutaan siis kirjallisuutta, jolla on kaksi implisiittistä lukijaa: lapset ja aikuiset (Vuori 2002, 27). Kumpikin muodostaa tekstistä oman tulkintansa, joka määräytyy sen perusteella, minkä tason hän löytää tekstistä. Shavitin (1986, 68–69) mukaan lapsi näkee ainoastaan tekstin ilmiselvästi luettavissa olevan tason. Aikuinen puolestaan voi nähdä toisen, sofistikoituneemman tason, joka voi perustua parodiaan, eri elementtien hierarkian muutokseen tai vaikkapa tekstin kappaleiden periaatteelliseen muuttamiseen. (Ollikainen 2012, 25.) Kyse on siis erilaisista lukemisen tavoista sekä lukijan käsityskyvystä, joka on lapsilla ja aikuisilla luonnollisesti erilainen (Shavit 1986, 71).

Torben Weinreich (2000, 97–101) on puolestaan sitä mieltä, että idea tekstin kahdesta tasosta on keinotekoinen. Hän ehdottaa, että kirjailijan on pyrittävä laatimaan sellainen teos, joka vetoaisi eri-ikäisten lukijoiden yhteisiin ominaisuuksiin, sen sijaan, että hän yrittäisi kirjoittaa kirjan, joka vetoaisi lukijoihin eri tavoin (mt.) Ehkäpä tärkeintä ei siis ole se, mitä sanotaan, vaan se, miten sanotaan ja kenelle. Nikolajevan (1996, 56) mukaan lastenkirjallisuuden ambivalenttius on kuitenkin pikemminkin sääntö kuin poikkeus. Koska lapselle tarkoitetun teoksen on kirjoittanut usein aikuinen, hän on todennäköisesti tahtomattaan puhutellut myös sitä aikuista, joka hankkii ja lukee lapselle tämän teoksen (mts. 56).

5. Puhekielisyydet ja kääntäjien omat neologismit venäjännöksissä

Tässä tutkielman osassa analysoidaan kolmesta Katto-Kassinen-venäjännöksestä poimittuja puhekielisyyksiä sekä kääntäjien omia neologismeja. Puhekielisyyksillä tarkoitetaan tässä tutkielmassa sellaisia sanoja, jotka eivät kuulu venäjän kirjakieleen. Kääntäjien omat neologismit puolestaan ovat sanoja, joita kääntäjät ovat keksineet itse, jotta he saisivat venäjännöksisiinsä ekvivalentteja alkutekstissä esiintyvälle keksitylle sanalle.

Analyysi pyrkii selvittämään, miten kääntäjien neologismit sekä puhekielisyydet ovat saaneet alkunsa, ja mitä mielikuvia ne mahdollisesti synnyttävät lukijoissa. Luvussa esitellään ensin aineistonkeruuvaiheet sekä tutkimusmenetelmät. Tämän jälkeen käsitellään puhekielisyyksiä, jotka on jaettu useampaan eri alaryhmään, jotta ne voitaisiin analysoida syvemmin. Puhekielisyyksiä tutkitaan tässä aineistossa ainoastaan leksikaalisella tasolla (ks. luku 5.2). Luvussa 5.3 puolestaan syvennyttään neologismeihin, jotka käsitellään yhtenä ryhmänä.

Kaikki analyysin venäjänkielisten esimerkkien suomennokset ovat minun itseni tekemiä, sillä niiden on oltava erittäin tarkkoja ja sananmukaisia, jotta lukija pystyy ymmärtämään niiden paikoin hyvin hienovaraisia eroavaisuuksia sekä yhtäläisyyksiä. Apuna on kuitenkin käytetty Laila Järvisen sekä Krisriin Rikmanin suomennosta vuodelta 1986, ja muun muassa kaikki henkilöhahmojen nimet on otettu suoraan suomennoksesta. Näin lukija pystyy helposti tunnistamaan henkilöhahmot ja tilanteet, jos trilogia on hänelle ennestään tuttu.

5.1 Aineistonkeruuvaiheet ja tutkimusmenetelmät

Tämän tutkielman aineisto on kerätty ja rajattu Tampereen yliopiston Mustikka-korpuksen avulla (TACT, mustikka.uta.fi/corpora) Aineiston keruu ja rajaaminen tapahtuivat useammassa vaiheissa. **(1) Ensimmäinen vaihe** oli käännösten kokoaminen korpuksen. Korpuksessa aineisto lajiteltiin niin, että trilogian kaikki kolme versiota olivat saatavilla sekä kokonaisuudessaan että teos kerrallaan. Tällöin korpuksessa on mahdollisuus suorittaa sekä koko trilogiaa koskevia hakuja, että yksittäisiä kääntäjiä ja teoksia koskevia hakuja. Lajittelu mahdollistaa sen, että jos trilogialla on useampi kääntäjä, heidän tekemiään ratkaisuja voidaan tarkastella sekä erikseen että vertailemalla niitä myös keskenään.

Aineistonkeruun **(2) toinen vaihe** oli frekvenssilistojen laatiminen eli aineiston sanojen järjestäminen esiintymistiheyden perusteella. Vaikka trilogioista on olemassa yhteensä kolme

käännöstä, niiden kääntäjiä on yhteensä neljä. Frekvenssilistat laadittiinkin kääntäjien mukaan niin, että listoista pystyy tarkastelemaan yksittäisen kääntäjän tekemiä ratkaisuja. Saadut Lungina-, Braude-, Beljakova- sekä Uspenski-frekvenssilistojen tiedostot ovat tämän seurauksena erikokoisia. Lunginan ja Uspenskin frekvenssilistatiedostot ovat selkeästi suurimpia, sillä he ovat kääntäneet trilogian kaikki osuudet. Brauden frekvenssilistatiedosto koostuu puolestaan ainoastaan trilogian kahdesta ensimmäisestä osasta, ja Beljakovan frekvenssilistatiedosto koostuu ainoastaan trilogian viimeisestä teoksesta. Tässä tutkielmassa kuitenkin Brauden ja Beljakovan frekvenssilistat analysoidaan pääasiassa yhtenä kokonaisuutena.

Aineistonkeruun **(3) kolmas vaihe** oli aineiston rajaaminen. Aineistoon poimittiin kaikki puhekieliset sanat sekä kääntäjien omat neologismit. Tutkimukseen poimittiin kaikki yli 3 ja alle 70 kertaa tiedostoissa esiintyvät, analyysiin sopivat sanat. Syynä näin laajaan otokseen oli joidenkin käännösten kohdalla henkilöhahmojen nimien suuri esiintymistiheys. Trilogian kannalta olennaisien hahmojen nimien olisi suotavaa ja mielenkiintoista päästä analyysiin. Toisaalta kaikki trilogian kirjat koostuvat pienistä luvuista. Näitä lukuja toki yhdistää kirjan juoni, mutta ne voivat mainiosti toimia myös pieninä itsenäisinä tarinoina. Jokainen tarina on täten erillinen kertomus Katto-Kassisesta, jossa jokin keksitty sana saattaa hyvinkin esiintyä vain muutaman kerran. Kokonaisen trilogian kannalta vain muutamia kertoja esiintyvä puhekielisyys voi olla vähäpätöinen. Toisaalta taas sama puhekielisyys saattaa olla hyvin merkittävä erään kirjan luvun kannalta ja täten vaikuttaa koko kirjaan ja jopa koko trilogiaan.

Aineiston rajauksen tuloksena Lunginan tiedosto koostuu yhteensä 40 sanamuodosta, Brauden ja Beljakovan tiedostossa on 54 sanamuotoa ja Uspenskin tiedostossa sanamuotoja on yhteensä 57.

Taulukko 2. Sanamäärät kaikissa tiedostoissa

Kääntäjä	Kääntäjien omat neologismit	Puhekielisyudet	Yht.
Lungina	6	34	40
Braude ja Beljakova	11	43	54
Uspenski	12	45	57

Aineistonlajittelun viimeinen **(4) neljäs vaihe** on saadun materiaalin jaottelu kääntäjien neologismeihin sekä puhekielisiin sanoihin. Kääntäjien omia neologismeja on kaikissa aineistossa selkeästi vähemmän kuin puhekielisyyskiä. (ks. Taulukko 2) Lunginalla on omia neologismeja ainoastaan kuusi ja puhekielisyyskiä 34. Braudella ja Beljakovalla on selkeästi Lunginaa enemmän sekä omia neologismeja että puhekielisyyskiä. Omia neologismeja heillä on yhteensä yksitoista ja puhekielisyyskiä 43. Uspenskin tiedosto on suurin: hänellä on yhteensä 12 omaa neologismia ja 45 puhekielisyyskiä.

5.2 Puhekielisyudet

Tässä luvussa tarkastellaan venäjännöksissä esiintyviä puhekielisyyskiä määrällisesti ja laadullisesti. Aluksi vertaillaan käänöksien puhekielisyyskien kokonaismääriä toisiinsa ja esitellään puhekielisyyskien erilaiset jaottelumahdollisuudet luonteen tai sanaluokan perusteella. Tämän jälkeen tarkastellaan puhekielisyyskiä hiukan lähemmin ja vertaillaan, millä tavoin kääntäjät ovat muodostaneet käyttämänsä puhekieliset sanat. Puhekielisyyskiä tarkastellaan semanttisella tasolla, minkä jälkeen selvitetään, miten puhekielisyyskiä voidaan luoda morfologisesti.

5.2.1 Käänöksien puhekielisyudet lukuina

Tämän tutkielman aineistoon on poimittu yhteensä 97 puhekielistä sanaa. Nämä puhekielisyudet esiintyvät käänöksissä vähintään kolme ja enintään 70 kertaa. Eri kääntäjillä esiintyy jonkin verran samoja puhekielisyyskiä. Lunginalla erilaisten puhekielisyyskien käyttö rajoittuu 34 erilaiseen sanamuotoon, ja niiden kokonaismäärä teksteissä on 354. Brauden ja Beljakovan 43 puhekielisyyskiä toistuvat venäjännöksissä niin, että niiden yhteissumma on peräti 457. Uspenskillä on kaikista kääntäjistä eniten vaihtelevuutta puhekielisyyskiissä: niitä esiintyy hänen käänöksissään yhteensä 45 kappaletta. Kaikkien Uspenskin teksteissä esiintyvien puhekielisyyskien yhteissumma on kuitenkin 337, mikä on vähemmän kuin edellisten käänöksien puhekielisyyskien kokonaismäärät.

Tämän aineiston puhekielisyudet on jaettu Ožegov-Švedovan (toim. 1997) sanakirjan mukaan kahteen alaryhmään: **tunnepitoiset** ja **määrittelemättömät**. Sanakirjassa puhekielisyyskien

yhteydessä esiintyvien tarkentavien tietojen perusteella tunnepitoiset puhekielisyudet ovat jaettu vielä neljään alaryhmään: (1) **alatyyliset** (прост.), (2) **paheksuvat** (неодобр.) ja (3) **vanhahtavat** (устар.) puhekielisyudet sekä (4) **kirosanat** (бран.). Puhekielisyudet, joiden yhteydessä tietosanakirjassa esiintyy pelkästään *puhekielinen*-merkintä (разг.) kuuluvat tässä aineistossa määrittelemättömät-ryhmään.

Lunginan käännöksissä esiintyy kaikkien edellä mainittujen tunnepitoisten puhekielisyuksien alaryhmien sanoja; Brauden ja Beljakovan teksteissä puolestaan on alatyylisiä, paheksuvaa sekä nimittelevää puhekielisyyttä. Uspenskin teksteissä esiintyy selkeästi enemmän tunnepitoisia puhekielisyksiä kuin muilla kääntäjillä, joista eniten on alatyylisiä ja paheksuvia sanamuotoja. Vanhahtavia sanamuotoja ja nimittelyjä ei Uspenskillä esiinny ollenkaan. Seuraavassa taulukossa 3. näkyy, kuinka monta puhekielisyyttä esiintyy kullakin kääntäjällä ja suluissa tarkennetaan kuinka monta kertaa puhekielisyudet toistuvat käännöksissä.

Kääntäjä	nimittely	alatyylinen	paheksuva	vanhahtava	määrittelemätön	yht.
Lungina	2 (9)	2 (10)	2 (16)	1 (4)	27 (315)	34 (354)
Braude ja Beljakova	2 (12)	4 (47)	1 (16)	0 (0)	36 (382)	43 (457)
Uspenski	0 (0)	8 (56)	3 (20)	0 (0)	34 (261)	45 (337)

Taulukko 3. Puhekielisyuksien vaihtelevuus ja määrät eri kääntäjillä

Taulukosta 3. voidaan nähdä, että Brauden ja Beljakovan käännöksessä sekä Uspenskin tekstissä on selkeästi enemmän alatyylisiä sekä paheksuvaa puhekielisyyttä kuin Lunginan teksteissä. Taulukko 3. myös osoittaa, että alatyylisen ja paheksuvan puhekielisyuden määrä on lisääntynyt teksteissä aina uuden käännöksen myötä. Vanhahtavat sanat puolestaan ovat jääneet kokonaan pois: Lunginalla niitä esiintyy vähän, mutta muilla kääntäjillä ei lainkaan. Nimittelyjen variaation määrä pysyi samana Lunginan ja Brauden sekä Beljakovan käännöksissä, tosin jälkimmäiset käyttävät nimittelyjä hiukan useammin kuin Lungina.

Jos puolestaan lasketaan yhteen kaikkien **tunneptoisten** puhekielisyyksien toistomäärät käännöksissä, voidaan huomata, että Lunginan venäjännöksissä näiden puhekielisyyksien yhteissumma on huomattavasti pienempi kuin muilla kääntäjillä, vain 39. Braudella ja Beljakovalla kaikki tunneptoiset puhekielisyydet toistuvat peräti 75 kertaa, eli niitä on melkein kaksinkertainen määrä verrattuna Lunginan käännöksiin. Uspenskin venäjännöksessä puolestaan tunneptoiset puhekielisyydet esiintyvät yhteensä 85 kertaa, mitä on hiukan enemmän kuin Braudella ja Beljakovalla. Nämä luvut osoittavat, että Lunginan käännöksissä on selkeästi vähemmän tunneptoista puhekielisyyttä muihin kääntäjiin nähden. Seuraava taulukko puolestaan jakaa kääntäjien käyttämät puhekielisyydet sanaluokkiin:

Kääntäjä	substantiivi	adjektiivi	verbi	adverbi	partikkeli	Interjektio	Yht.
Lungina	7	2	16	4	2	1	34
Braude ja Beljakova	12	1	11	13	3	1	43
Uspenki	18	5	15	6	-	1	45

Taulukko 4. Puhekielisyyksien sanaluokat eri kääntäjillä

Taulukko 4. osoittaa, että kaikilla kääntäjillä esiintyy eniten puhekielisyyksiä substantiivien, verbien sekä adverbien sanaluokissa. Lunginalla on muihin kääntäjiin nähden selkeästi vähemmän substantiiveja (7), mutta hänellä on toisaalta eniten verbejä (16 kappaletta, mikä on käytännössä puolet kaikista Lunginan puhekielisyyksistä). Braudella ja Beljakovalla on puolestaan melko tasaisesti substantiiveja (12), verbejä (11) sekä adverbeja (13). Uspenskillä on puolestaan eniten substantiiveja (18), ja melko paljon sekä verbejä (15) että adverbeja (6). Uspenskin käännöksissä on myös eniten puhekielisiä adjektiiveja (5). Kaikissa venäjännöksissä esiintyy myös jonkin verran puhekielisiä partikkeleita sekä interjektioita.

Taulukosta voidaan päätellä, että Lunginalla on taipumusta käyttää puhekielisyyksiä silloin, kun hän kuvaa toimintaa. Uspenskin puhekielisyydet puolestaan kuvaavat enemmän asioita, esineitä sekä henkilöitä. Brauden ja Beljakovan tyylille ei taulukon mukaan ole ominaista painottaa mitään tiettyä sanaluokkaa heidän käyttäessään puhekielisyyksiä.

5.2.2 Tunnepitoiset ja määrittelemättömät puhekielisyydet

Tässä alaluvussa esitellään esimerkkejä tunnepitoisten sekä määrittelemättömien puhekielisyyksien käytöstä eri kääntäjiltä. Esimerkeistä voidaan myös nähdä, ovatko jotkut kääntäjät käyttäneet samoja puhekielisyyksiä vai tarjoavatko ne omissa teksteissään tunnepitoisen puhekielisyyden tilalle jonkun toisen ratkaisun. Esimerkeissä käytetään kääntäjistä lyhenteitä L (Lungina), B&B (Braude ja Beljakova) ja U (Uspenski).

5.2.2.1 Alatyyliset puhekielisyydet

Aikaisemmin jo mainittiin, että kaikilla kääntäjillä esiintyy alatyylistä puhekielisyyttä. Muun muassa Lungina käyttää alatyylistä *убраться*-verbiä (ubrat'sâ'), jonka lähin suomenkielinen vastine on kaksiosainen verbi *lähteä vetämään*:

Esimerkki 1:

Малыш тоже очень испугался, но он не мог убраться восвояси и поэтому, притаившись, сидел под столом. **(L)**

Suom. Pikkuveli myös pelästyi kovasti, muttei voinut lähteä vetämään, joten istui hiljaa pöydän alla.

Sekä Braude ja Beljakova että Uspenski käyttävät tässä yhteydessä huomattavasti neutraalimpaa *уйти*-verbiä (ujti), jonka ekvivalentti suomen kielessä on verbi *lähteä pois*:

Малыш тоже испугался, но уйти он не мог и, притаившись, сидел под столом. **(B&B)**

Suom. Pikkuveli myös pelästyi, muttei hän voinut lähteä pois, vaan istui hiljaa pöydän alla.

ja

Братик тоже был напуган, но он не мог уйти, а вынужден был тихо, не двигаясь сидеть под столом. **(U)**

Suom. Pikkuveli oli myös peloissaan, muttei hän voinut lähteä pois, vaan joutui istuman hiljaa liikkumatta pöydän alla.

Seuraavassa esimerkissä Braude ja Beljakova käyttävät puhekielistä adverbia *здорово* (zdorovo), jonka lähin ekvivalentti suomen kielessä voisi olla *huippua*. Adverbi viittaa tässä koko tilanteeseen, jota Pikkuveli pohtii:

Esimerkki 2:

Ведь в самом деле здорово, что на крыше есть маленький домик, в котором живет Карлссон. **(B&B)**

Suom.: Miten huippua onkaan, että katolla on pieni talo, jossa asuu Kassinen.

Myös Uspenski käyttää tässä tapauksessa samaa *здорово*-adverbia:

Как здорово, что где-то на крыше есть дом и что в нём живёт Карлсон! **(U)**

Suom. Miten huippua, että katolla on talo ja siinä talossa asuu Kassinen!

Toisin kuin muut kääntäjät, Lungina rakentaa tähän kohtaan täysin erilaisen virkkeen. Hän toteaa, että on vaikea uskoa sitä, että katolla on pieni talo, jossa asuu Katto-Kassinen. Lunginan valinta kuulostaa vähemmän tunnepitoiselta ja melkein neutraalilta:

В это было трудно поверить: маленький домик на крыше, и в нем живет Карлсон... **(L)**

Suom.: Siihen oli vaikeaa uskoa: pieni talo katolla ja talossa asuu Kassinen...

Uspenskillä on kaikista kääntäjistä eniten alatyylisiä puhekielisyyttä, josta suurin osa on verbejä. Tässä esimerkissä Uspenskin Poka (Pikkuveljen isovelj) käyttää refleksiiviverbiä *смыться* (smyt'sâ), joka tarkoittaa sulavaa ja nopeaa paikalta poistumista. Myös Braude ja Beljakova käyttävät tässä yhteydessä *смыться*-verbiä. Lungina puolestaan käyttää kirjakielistä verbiä *скрываются* (skryvat'sâ), joka tarkoittaa katoamista.

Esimerkki 3:

Ну и Карлсон,- сказал Боссе. Смылся как раз тогда, когда мы решили с ним познакомиться! (U)

Suom. Voihan Kassinen, sanoi Poka. Häippäsi juuri silloin, kun me päätimme tutustua häneen!

ja

Ну и Карлссон! - воскликнул Буссе. - Только мы собрались с ним поздороваться, а он взял и смылся! (B&B)

Suom. Voihan Kassinen, huudahti Poka. Juuri kun olimme menossa tervehtimään häntä, hän otti ja häippäsi!

mutta

Ну и хитрец же этот Карлсон! - сказала Бетан. - Он скрывается как раз в ту минуту, когда мы приходим. (L)

Suom. Tämä Kassinenhan on varsin ovela! sanoi Pipsa. Katoaa juuri siinä hetkenä, kun tulemme paikalle.

Kaikilla kääntäjillä esiintyvistä alatyylisistä puhekielisistä sanastosta suurin osa oli verbejä. Substantiiveja ja adverbeja oli hiukan vähemmän. Sanaluokkien perusteella alatyyliset puhekielisyydet jakautuivat niin, että Lunginalla on eniten alatyylisiä verbejä, Braudella ja Beljakovalla on eniten alatyylisiä adverbeja ja Uspenskillä puolestaan esiintyy eniten alatyylisiä substantiiveja.

5.2.2.2 Paheksuvat puhekielisyydet

Kaikissa venäjännöksissä esiintyy myös paheksuvaa puhekielisyyttä. Lunginalla sekä Braudella ja Beljakovalla sitä esiintyy kuitenkin hyvin vähän, Uspenskillä puolestaan paheksuvia puhekielisyyksiä on huomattavasti enemmän. Seuraavaksi esitellään paheksuvan puhekielisyyden esimerkkejä kaikista käännöksistä.

Muun muassa Lungina sekä Uspenski käyttävät venäjännöksessään paheksuvaa *надуться*-refleksiiviverbiä (nadut'sâ), joka tarkoittaa *närkästymistä* tai *murjottamista*:

Esimerkki 4:

Карлсон отошел в сторону, присел на низенькую скамеечку и надулся. (L)

Suom. Kassinen siirtyi sivuun, istui matalalle jakkaralle ja alkoi murjottaa.

ja

Карлсон отошёл, уселся на скамейку и надулся. (U)

Suom. Kassinen siirtyi sivuun, istuutui jakkaralle ja alkoi murjottaa.

Braude ja Beljakova käyttävät tässä yhteydessä myös puhekielistä verbiä *насупиться* (nasupit'sâ), jonka suomennos on *rypistää otsaansa*:

Карлссон сел на маленькую скамеечку и насупился. (B&B)

Suom. Kassinen istui pienelle jakkaralle ja rypisti otsaansa.

Vaikka tämäkin verbi on luonteeltaan puhekielinen, Brauden ja Beljakovan lopputulos on huomattavasti neutraalimpi kuin Lunginalla ja Uspenskillä. Kuulijan korvaan *надуться*-verbi tuo enemmän värikkyyttä tilanteeseen ja tunnetta ilmaisuun.

Brauden ja Beljakovan käännöksessä esiintyy kuitenkin myös tunnepitoisia paheksuvia puhekielisyyksiä, jotka voimistavat pääsanon ominaisuuksia ja paljastavat puhujan suhtautumista aiheeseen:

Esimerkki 5:

Я красивый, чертовски умный и в меру упитанный мужчина в цвете лет.
(B&B)

Suom. Olen komea, pirun viisas ja sopivasti pullea mies parhaassa iässä.

Tässä tapauksessa Braude ja Beljakova lisäävät Kassinen toistamaan fraasiin adverbien *чертовски* (čertovski), jonka lähimmät ekvivalentit suomen kielessä ovat adverbit *pirullisen* ja *pirun*. *Чертовски*-adverbien ansiosta Brauden ja Beljakovan versiosta saattaa aistia hiukan enemmän leikkimielisyyttä ja keveyttä. Lopputulosta voidaan vertailla Lunginan ja Uspenskin käännöksiin, joista puuttuu adjektiiviä tarkentava adverbi:

Я красивый, умный и в меру упитанный мужчина в самом расцвете сил! (L)

Suom.: Olen komea, viisas ja sopivan pullea mies parhaassa iässä!

ja

Я красивый, умный, и в меру упитанный мужчина. (U)

Suom.: Olen komea, viisas ja sopivan pullea mies.

Seuraavassa esimerkissä puolestaan Uspenski käyttää paheksuvaa verbiä *торчатъ* (torčat') (suom. *törröttää*, *sojottaa*) kertoessaan Pokan ja Pipsan olevan koulussa vielä pitkään.

Esimerkki 6:

Он правильно сообразил: Боссе и Беттан торчали в школе до позднего вечера. (U)

Suom. Hän päätteli oikein, Poka ja Pipsa roikkuivat koulussa iltamyöhään.

Merkitykseltään lähin vastine verbille olisi suomen kielessä *roikkuu*, joka kuvaa juuri päinvastaista toimintaa kuin sen venäläinen versio: kun suomenkielisessä versiossa Poka ja Pipsa roikkuvat koulussa iltamyöhään, venäjän kielessä he päinvastoin törröttävät. Lunginan sekä Brauden ja Beljakovan venäjännöksissä tätä lausetta ei löydy ollenkaan, vaan se näyttää olevan Uspenskin oma lisäys alkutekstiin.

5.2.2.3 Vanhahtavat puhekielisyydet

Aineistossa esiintyy ainoastaan yksi esimerkki vanhahtavista sanoista. Lungina käyttää ilmaisua *по пятам* (po pätam), jonka lähin ekvivalentti suomen kielessä on *kannoilla* tai myös kuvaannollisempi *vanavedessä*:

Esimerkki 7:

Привидение преследовало их по пятам, гнало вниз по лестнице и выкрикивало время от времени глухим, страшным голосом. (L)

Suom. Kummitus seurasi kannoilla, jahtasi heitä portaita alas sekä kiljasi ajoittain kauhealla äänellään.

Braude ja Beljakova sekä Uspenski puolestaan käyttävät tässä pelkästään kirjakielistä verbiä *seurata* (ven. *преследовать*, *presledovat*) tarkentamatta, miten iso välimatka jahdattaviin kummituksella oli:

Она преследовала их по всему коридору, до прихожей. (U)

Suom.: Hän seurasi heitä käytävältä eteiseen.

ja

Она преследовала их в прихожей и в тамбуре... (B&B)

Suom.: Hän seurasi heitä käytävään ja eteiseen.

Lunginan vanhahtava lisäys tuo kuvailtavaan tilanteeseen tarkkuutta. Arvoitukseksi kuitenkin jää, onko lisäys Lunginan oma vai käyttikö Lindgren samantapaista ilmaisua alkuperäisessä tekstissä.

5.2.2.4 Nimittelyt

Tässä alaluvussa tarkastellaan aineiston nimittelysanoja. Niitä esiintyy Lunginan sekä Brauden ja Beljakovan käännöksissä. Molemmissa venäjännöksissä käytetään substantiivia *дурак* (*durak*) (suom. *typerys*). Lisäksi Brauden ja Beljakovan käännöksessä esiintyy tämän substantiivin lempeämpi variaatio, joka on muodostettu lisäämällä *дурак*-kantaan suffiksien *-ашк-* ja päätteen *-а*: *дурашка* (*duraška*). Lunginalla esiintyy myös nimittely *болван* (*bolvan*) (suom. *pölkkypä*).

Esimerkki 8:

А чего ради, ты, болван, ни с того ни с сего отдал ему бумажник и часы? (L)

Suom: Minkä tähden sinä pölkkyä palautit hänelle yhtäkkiä lompakon ja kellon?

ja

С какой стати ты, дурья башка, отдал ему часы и бумажник? (B&B)

Suom.: Minkä takia sinä, tyhmäpäinen, palautit hänelle kellon ja lompakon?

ja

И с какой это радости ты отдал ему назад бумажник и часы, глупая твоя голова? (U)

Suom.: Ja minkäköhän takia sinä palautit hänelle lompakon ja kellon, senkin tyhmäpäinen?

Edellisessä esimerkissä kaikki Villen tavat puhutella Rullea ovat töykeitä, eivätkä kääntäjien sanavalinnat välttämättä vaikuta lopputulokseen niin paljon kuin voisi kuvitella. Toki Lungina käyttää *болван*-substantiiviva, jonka Ožegov-Švedovan (1997) sanakirja luokittelee nimittelyksi, mutta Braude ja Beljakova käyttävät sen sijaan alatyylistä substantiiviva *башка* (baška) (suom. *kallo*). Myös Uspenskin tekstissä Ville loukkaa Rullea käyttämällä ilmaisua *глупая твоя голова* (glupaâ tvoâ golova), minkä suora suomennos on *sinun tyhmä pää*, mutta merkitykseltään lähin vastine voisi olla *sinä, senkin tyhmäpäinen*.

Seuraavassa esimerkissä puolestaan Lunginan Pikkuveli käyttää *болван*-substantiiviva (suom. *pölkkyä*), ja Brauden ja Beljakovan Pikkuveli nimittelee Kassista typeryukseksi (ven. *дурак*). Uspenskin Pikkuveli ei käytä tässä nimittelyjä, eikä sitä kompensoivia tyylikeinoja, kuten alatyylisiä tai paheksuvia ilmaisuja:

Esimerkki 9.

Дурак! - кричал он. - Зачем ты проглотил Красную Шапочку? (B&B,)

Suom.: Typerys, huusi hän. Miksi sinä nielaisit Punahilkan?

ja

Болван! - закричал он. - Зачем ты всосал Красную Шапочку? (L)

Suom.: Pölkkypää! huusi hän. Miksi sinä imaisit Punahilkan?

mutta

Моя марка! - кричал он. - Ты проглотил мою Красную Шапочку!
(U)

Suom.: Postimerkkini! huusi hän. Miksi sinä nielaisit Punahilkkani?

Kaiken kaikkiaan kääntäjät käyttävät kuitenkin hyvin vähän nimitteleviä puhekielisyyskäytöksiä, eikä niiden joukossa esiinny alatyylisiä nimittelyä tai kiro sanoja.

5.2.3 Määrittelemättömät puhekielisyudet

Vaikka tunnepitoisten puhekielisyyskäytösten tarkastelu on kiehtovaa ja tutkimuksen kannalta olennaista, täytyy myös muistaa, että suurin osa aineiston puhekielisyyskäytöistä on määrittelemätöntä. Käytännössä tämä tarkoittaa sitä, että Ožegov-Švedovan (toim. 1997) sanakirja määrittelee sanat puhekielisyyskäytöiksi, muttei anna niille mitään tarkentavaa luokittelua. Se ei kuitenkaan tarkoita, että sana olisi tuolloin luonteeltaan neutraali, sillä puhekielisyyskäytösten luonne ei ole koskaan täysin neutraali verrattuna kirjakielen. Seuraavaksi esitellään muutamia aineiston määrittelemättömiä puhekielisyyskäytöksiä.

Yksi aineiston mielenkiintoisista tapauksista on *привет*-interjektio (*privet*), (suom. *hei, moi*). Kaikista kääntäjistä sitä esiintyy eniten Lunginalla (43 kertaa), mutta myös Braude ja Beljakova sekä Uspenski käyttävät sitä melko usein. Braudella ja Beljakovalla tämä interjektio esiintyy yhteensä 20 kertaa ja Uspenskillä 33 kertaa. *Привет* esiintyy tekstissä yleensä silloin, kun Kassinen saapuu tai lähtee Pikkuveljen luota. Erityisesti Lunginan käännöksessä Kassisella on tapana huudahtaa ”*Привет!*” lähtiessään, mikä on hiukan

epätavallista, koska yleensä venäjän kielessä *привет*-interjektiota käytetään tervehtiessä, ei lähtiessä. Tämä saattaa selittää eroavaisuudet kääntäjien välillä *привет*-interjektion käytössä. Ajoittain Braude ja Beljakova sekä Uspenski korvaavat interjektion jollakin toisella sanamuodolla tai ilmaisulla:

И Карлсон поскакал к своему домику. - Привет, Малыш! - крикнул он. (L)

Suom. Ja niin Kassinen lähti hypähdellen taloonsa. – Hei, Pikkuveli! huusi hän.

mutta

И, крикнув Малышу "Хейсан-хопсан!", он побежал вприпрыжку по крыше. (B&B)

Suom. Ja huikaten Pikkuveljelle ”Heissan hopsan!”, hän lähti hypähdellen kattoa pitkin.

ja

Он перепрыгнул через крышу и был таков. Чики-пики-бай, Малыш! - крикнул он напоследок. (U)

Suom. Hän hyppäsi katon yli ja katosi. Čiki-piki-bai, Pikkuveli! hän huudahti lähtiessään.

Yksi määrittelemättömistä puhekielisyyksistä Brauden ja Beljakovan käänöksissä on ужасно-adverbi (užasno), jonka lähin ekvivalentti suomen kielessä on adverbi *kauhean* tai vieläkin puhekielisempi *kauheen*. Seuraavassa esimerkissä Braude ja Beljakova käyttävät tätä adverbia kuvaillessa Kassisen tauluja:

Esimerkki 10:

Эта картина называется "Ужасно одинокий петух",- заявил Карлссон. (B&B)

Suom. Tämän taulun nimi on ”Kauheen yksinäinen kukko”, ilmoitti Kassinen.

Lungina ja Uspenski eivät tätä adverbia käytä, vaan heidän venäjännöksissään esiintyy tässä kohti kirjakielinen adverbi *очень* (očen') (suom. *erittäin*). Tämä on myös aineiston ainoa esimerkki siitä, että kääntäjien virkkeet ovat täsmälleen samanlaiset:

Картина называется: "Очень одинокий петух", - объяснил Карлсон. (L)

ja

Картина называется "Очень одинокий петух", - объяснил Карлсон. (U)

Suom.: Taulun nimi on "Erittäin yksinäinen kukko", selitti Kassinen.

Uspenskillä puolestaan esiintyy määrittelemätön puhekielinen *жуткий*-adjektiivi (žutkij), jonka suomenkieliset ekvivalentit ovat *karmea-* ja *hirveä*-adjektiivit. Esimerkistä voidaan nähdä, että Lungina käyttää tässä yhteydessä kirjakielistä *оглушительный*-adjektiivia (oglušitel'nyj), jonka suomenkielinen vastine on *korviahuumaava*-adjektiivi. Braude ja Beljakova puolestaan käyttävät kirjakielistä, mutta hyvin kuvailevaa *ужасающий*-adjektiivää (užasaûšij), jonka suomennos on *kauhistuttava*.

Esimerkki 11:

...именно в этот момент раздался жуткий грохот, и дядя Юлиус, лишившись чувств, свалился на пол. (U)

Suom. ...juuri sillä hetkellä kuului hirveä jysähdys ja Julius-setä menetti tajunsa rysähtäen lattialle.

ja

... раздался оглушительный выстрел и дядя Юлиус повалился на пол. (L)

Suom. ...kuului korviahuumaava laukaus ja Julius-setä kaatui lattialle.

sekä

...в эту минуту послышался ужасающий выстрел, и дядя Юлиус тут же рухнул на пол без чувств. (B&B)

Suom. ...sillä minuutilla kuului kauhistuttava laukaus ja Julius-setä rysähti tajuttomana lattialle.

Sekä määrittelemättömien että tunnepitoisten puhekielisyyksien esimerkeistä voidaan nähdä **taulukkojen 3 ja 4** arvot käytännössä: kääntäjät tekevät teksteistänsä puhekielisiä eri tavoilla ja erilaisin keinoin. Samat puhekielisyydet toki toistuvat joissakin venäjännöksissä, mutta

useimmissa tapauksissa kääntäjät käyttävät erilaisia puhekielisyyksiä tekstin eri kohdissa. Toistoja voidaan nähdä esimerkeissä **2**, **3** sekä **4**, tosin ne esiintyvät aina kahden kääntäjän välillä. Aineistosta ei löydy yhtään esimerkkiä siitä, että kaikki kääntäjät olisivat käyttäneet samaa puhekielisyyttä samassa kohtaa tekstiä.

5.2.4 Puhekielisyyksien muodostamistavat

Puhekielisyyksiä voidaan muodostaa useammalla eri tavalla. Jotkut puhekielisyydet syntyvät semanttisesti, kun kirjakielinen sana saa puhekielessä uusia merkityksiä. Toiset muodostuvat puolestaan leksikaalisesti, muun muassa suffiksien tai liitepartikkeleiden avulla. Tässä alaluvussa esitellään muutamia puhekielisyyksien muodostumisperiaatteita.

5.2.4.1 Uusia merkityksiä saaneet sanamuodot

Puhekieli rikastuu entisestään, kun kirjakieliset sanat saavat uusissa tilanteissa uusia merkityksiä. Tässä aineistossa on runsaasti esimerkkejä siitä, miten kirjakielessä yhtä asiaa tai toimintaa tarkoittavat verbit vaihtavat puhekielessä merkitystään. Tällaisia verbejä on Uspenskin venäjännöksessä enemmän suhteessa muihin kääntäjiin. Niitä kuitenkin esiintyy kaikissa kolmessa venäjännöksessä. Seuraavassa esimerkissä Braude ja Beljakova sekä Uspenski käyttävät *получить*-verbiä (polučit'), jonka alkuperäinen, kirjakielinen merkitys on *saada*, mutta tässä asiayhteydessä verbillä tarkoitetaan sitä, että Pikkuveli saa kohta selkäsaunan:

Esimerkki 12:

Это мой несносный младший брат, - сказала Беттан. - Ну, сейчас он у меня получит... **(U)**

Suom. Se on minun sietämätön pikkuveljeni, sanoi Pipsa. Kohta hän saa minulta selkäsaunan...

Это мой противный братишка! - воскликнула Беттан. - Ну, сейчас он у меня получит... **(B&B)**

Suom. Se on minun inhottava pikkuveljeni, huudahti Pipsa. Kohta hän saa minulta selkäsaunan...

Myös Lungina käyttää tässä kohtaa merkitystään muuttavaa puhekielistä verbimuotoa. *Задать*-verbimuoto (*zadat'*) tarkoittaa kirjakielessä määräämistä. Se muodostuu kannasta -*dat(b)*-, joka viittaa jonkin asian antamiseen. Lunginan käännöksessä Pipsa kuitenkin käyttää *задать*-verbin toista, puhekielisempää merkitystä, joka viittaa myös selkäsaunan antamiseen. Verbin lähin ekvivalentti suomen kielessä voisi olla puhekielinen *näyttää*-verbi tai *saada*-verbi yhdistettynä sitä tarkentavaan selkäsaunaan.

Это мой несносный маленький братишка, - объяснила Бетан. -
Ну, сейчас я ему задам! (L)

Suom. Se on minun sietämätön pikkuveljeni, selitti Pipsa. Minä kohta hänelle näytän!

Tästä esimerkistä näkyy hyvin venäjän kielen piirre jättää sanomatta loppuun virkkeet tietyissä tilanteissa. Asioiden jättäminen tulkinnanvaraisiksi voi olla mahdollisesti kohtelias tapa jättää lausumatta epäkohteliaita tai rumia asioita, mikä on ehkä ajan myötä vakiintunut venäjän kieleen.

Eräs toinen esimerkki uusia merkityksiä saaneista sanoista esiintyy Lunginan käännöksissä. Hän käyttää alatyylistä refleksiiviverbiä *убраться* (*ubrat'sâ*) joka tarkoittaa kirjaimellisesti itsensä pois siivoamista eli poistumista paikalta. Verbi on muodostunut verbimuodosta *убрать* (*ubrat'*) (suom. korjata, laittaa pois, siivota) ja refleksiivipäätteestä -ся (*sâ*):

Esimerkki 13:

Сиди себе на кровати сколько влезет, пока я не дойду до нее, но потом тебе придется убраться отсюда. (L)

Suom. Istu sitten sängyllä niin paljon kuin haluat, kunnes pääsen sinne saakka, mutta sen jälkeen joudut poistumaan täältä.

Braude ja Beljakova sekä Uspenski käyttivät tässä tapauksessa kirjakielisiä verbejä. Braude ja Beljakova käyttivät puolestaan kahta verbiä: kirjakielistä *перейти*-verbiä (*perejti*), joka tarkoittaa siirtymistä paikasta toiseen ja *изолировать*-verbiä (*izolirovat'*), joka tarkoittaa itsensä eristämistä. Uspenski käyttää omassa käännöksessään pelkästään *изолировать*-verbiä.

Сиди, ради Бога, пока я не уберу тут! А потом будь любезен перейти в какой-нибудь другой угол и изолироваться там, упрямый мальчишка! (B&B)

Suom. Istu Herran tähden, kunnes saan siivottua täällä. Mutta voisit kohteliaasti siirtyä muualle ja eristää itseäsi siellä, senkin jääräpäinen kakara.

ja

Да ради всего святого, сиди себе пока там! Но затем, будь добр, изолируй себя в другом месте, противный мальчик! (U)

Suom. Kaiken pyhän tähden, istu sitten siellä. Mutta sen jälkeen, ole kiltti, ja eristä itsesi toiseen paikkaan, senkin inhottava poika.

Uusia semanttisia merkityksiä saaneita verbejä esiintyi analyysissä myös edellisissä alaluvuissa. Muun muassa esimerkissä 3, Braude ja Beljakova sekä Uspenski käyttävät *смыться*-verbiä (smyt'sâ), joka kuvaa sulavaa ja nopeaa paikalta poistumista. Tämä on refleksiivimuoto verbistä *смыть* (smyt') (suom. *huuhtoa pois*). Verbimuotoa käytetään yleisemmin venäjän kielessä, kun puhutaan vessan vetämisestä. Esimerkissä 1 nähdään puolestaan sama *убраться*-verbi, josta puhutaan tässäkin alaluvussa esimerkissä 13. Kenelläkään kääntäjällä ei tässä aineistossa esiinny yhtään uusia semanttisia merkityksiä saaneita substantiiveja tai adjektiiveja.

5.2.4.2 Suffiksit

Aineisto kuvastaa hyvin, miten erilaisten suffiksien avulla voidaan muodostaa puhekielisiä ja sävyltään tunnepitoisia sanoja. Suffiksien avulla syntyvien uusien sanamuotojen ansiosta lukija pystyy muun muassa helpommin arvioimaan puhujan suhtautumista kohteeseen. Seuraavassa esimerkissä tarkastellaan kolmea suffiksien avulla muodostettua sanamuotoa *äiti*-substantiivista, joka on kaikissa käännöksissä puhekielinen:

Esimerkki 14:

Гей-гоп, она так походка на мою маму, что я думаю назвать ее"
Мамочка. (L)

О-хо-хо, она до того похожа на мою мамочку, что я думаю назвать ее Мамулька. (B&B,7)

Гой-гой, она так похожа на мою маму, что я буду называть её Мамаша... (U)

. Hohoo, hän on ihan kuin minun äitini. Taidankin ruveta sanomaan häntä Muoriksi. (J&R)

Tässä esimerkissä 14 Lungina sekä Braude ja Beljakova käyttävät suffikseja, joiden avulla muodostetaan venäjän kielessä pienennys- sekä hellittelymuotoja. Näiden suffiksien avulla voidaan luoda substantiiveista eritasoisia pienennys- ja hellittelymuotoja ja tehdä asioista, esineistä sekä henkilöistä joko hiukan pienempiä tai erittäin pikkuriikkisiä. Lungina käyttää *äiti*-substantiivista johdettua lempeää variaatiota. Se muodostuu, kun *äiti*-substantiivin (ven. *Мама*, *mama*) *мам*-kantaan lisätään suffiksi *-очк-* (*-očk-*), jolloin siitä tulee puhuttelumuoto *мамочка* (*mamočka*). Myös Braude ja Beljakova tarjoavat tässä kohtaa *äiti*-substantiivista johdettua lempeämpää muotoa, joka on merkitykseltään hyvin lähellä Lunginan *мамочка*-muotoa. Tässä tapauksessa *мам*-kantaan lisätään suffiksi *-ульк-* (*-ul'k-*), jolloin siitä tulee hiukan deminutiivimuotoa muistuttava hellä puhuttelu. Uspenskillä puolestaan esiintyy tässä kohtaa substantiivi *мамаша* (*mamaša*) (suom. *emä*, *muori*). Se muodostuu, kun *мам*-kannan perään lisätään suffiksi *-ша-* (*-ša-*). Venäjän kielessä *мамаша*-substantiivina käytetään puhuteltaessa vanhempia naisia, mutta se ei ole sävyltään täysin neutraali, vaan siinä on ripaus röyhkeyttä.

Lisää esimerkkejä suffiksien käytöstä substantiivimuotojen muodostuksessa löytyy Brauden ja Beljakovan sekä Uspenskin käännöksistä. Esimerkiksi Braude ja Beljakova käyttävät *дядя*-substantiivista (*dādā*) (suom. *setä*) *k*-suffiksien avulla muodostettua röyhkeämpää *дядька* (*dād'ka*), jonka suomalaiset vastineet voisivat olla *ukko* tai *äijä*. Lungina käyttää tässä *еньк*-suffiksien (*-en'k-*) avulla muodostettua *дяденька* (*dāden'ka*) pienennysmuotoa sedästä, joka on sävyltään kuitenkin melko neutraali. Uspenski puolestaan viittaa ”sääukkoon” ainoastaan pronomiinilla *он* (*on*), (suom. *hän*) ja muussa tekstissä käyttää hänestä substantiivina *мужчина* (*mužčina*) (suom. *mies*).

Esimerkki 15:

И у вас есть специальный дядька, засунутый в ящик, чтобы болтать о том, какая погода будет завтра. (B&B)

Suom.: Teillä on erillinen laatikossa istuva ukko, joka höpöttää siitä, millainen sää tulee olemaan huomenna?

ja

Вы запихали вот этого дяденьку в ящик только для того, чтобы он вам рассказывал, какая завтра будет погода. (L)

Suom.: Te sulloitte tämän sedän laatikkoon, jotta hän voisi kertoa teille huomisen säästä?

ja

Откуда он может знать про погоду, сидя в ящике? (U)

Suom.: Miten hän voi tietää huomisen säästä, jos hän istuu laatikossa?

Seuraavassa esimerkissä Uspenski käyttää *тетя*-substantiivista (тетя) (suom. ”titi”) alentavaa muotoa *тетка*, joka muodostetaan liittämällä *тет*-kantaan suffiksi -к-. Sen lähin vastine voisi olla *tantta* tai *akka*.

Esimerkki 16:

Мамы не будет, зато появится чужая тетка. (U)

Suom. Äitiä ei mailla halmeilla, sen sijaan tänne ilmestyy ventovieras tantta.

Lunginan venäjännöksissä on tässä aineistossa selkeästi vähemmän puhekielisiksi luokiteltuja substantiiveja, mutta omissa käännöksissään hän käyttää runsaammin suffiksien avulla rakennettuja deminutiivimuotoja: *кусочек* (kusoček, suom. ”palanen”), *ручка* (ručka, suom. ”kätönen”), *мальчишка* (mal’čiška, suom. ”poikanen”) ja monia muita:

Esimerkki 17:

Привет, Малыш! - крикнул Карлсон, помахал своей пухлой ручкой. (L)

Suom. Heippa hei, Pikkuveli, hän sanoi ja vilkutti pullealla kätösellään.

Он схватил с тарелки последний кусочек колбасы и сунул его в ручку спящей Гюльфии. (L)

Suom. Hän nappasi lautaselta viimeisen makkarapalasen ja laittoi sen nukkuvan Nörö-Maijan kätöseen.

Myös Braude ja Beljakova käyttävät niin sanottuja pienennyssuffikseja. Heillä kuitenkin tällaisten suffiksien käyttö painottuu yllättävästi abverbeihin: *хорошенько* (horošen'ko, suom. ”hyvin”), *немножко* (nemnožko, suom. ”vähäsen”), *быстренько* (bystren'ko, suom. ” nopeasti) *тихонечко* (tihonečko, suom. ” hiljaa”). Nämä suffiksit muun muassa painottavat adverbien merkitystä entisestään, niin kuin adverbi *erittäin* tekee suomen kielessä. Edellä mainituille adverbeille ei aina löydy suoraa vastinetta suomen kielestä, mutta seuraavissa esimerkeissä (18, 19) voidaan kuitenkin nähdä selkeästi, mistä on kyse. Esimerkissä 18 voidaan nähdä, että puhuessaan veden määrästä Braude ja Beljakova käyttävät adverbia *немножко*, Lungina ja Uspenski puolestaan jättävät mainitsematta tämän yksityiskohdan:

Esimerkki 18:

Она воеет так, словно ей под ноги упал цветочный горшок, сказал Карлсон, а это всего лишь немножко обыкновенной воды. (B&B)

Suom. Hän ulvoo niin kuin hänen jalkaansa olisi pudonnut kukkaruukku, sanoi Kassinen, vaikka se oli vain pikkuriikkisen vettä.

Vrt.:

Гляди, - сказал Карлсон, - она ахнула, словно мы сбросили горшок с фикусом, а не полтора стакана воды. (L)

Suom.: Katso, sanoi Kassinen, hän säikähti ikään kuin me pudotimme ruukkukasvin eikä lasillisen vettä.

ja

Она вопит так, словно это цветочный горшок с землёй, - сказал Карлсон. - А это всего лишь обычная вода. (U)

Suom.: Hän kiljuu niin kuin tämä olisi kasviruukku ja multaa, sanoi Kassinen. Mutta se on ainoastaan tavallista vettä.

Немножко (18) on johdettu *немного*-adverbista (nemnogo, suom. *hieman*) -*ожек*-suffiksin (-*оѣk-*) avulla ja tarkoittaa erittäin vähää/vähäistä. *Тихонечко* puolestaan tarkoittaa erittäin hiljaista, ja se on johdettu jo valmiiksi *тихо*-adverbin (tiho, suom. *hiljaa*) pienennysmuodosta *тихонько* (tihon'ko), joka muodostuu -*оньк*-suffiksin (-*он'k-*) avulla. *Тихонько*-muotoa käyttää puolestaan Uspenski ja Lungina käyttää neutraalia *тихо*-adverbia:

Esimerkki 19:

Он тихонечко хихикал и осторожно совал под стол стакан с молоком. (B&B)

Suom. Hän hihitti hissukseen ja laski varovasti pöydän alle maitolasin.

Vrt.:

Он тихо хихикал и даже осторожно отправил под стол стакан молока, чтобы Карлсону не уплетать булочки всухомятку. (L)

Suom.: Hän hihitteli hiljaa ja jopa ojensi Kassiselle varovasti lasillisen maitoa pöydän alta, ettei hänen tarvitsisi syödä pullia kuiviltaan.

ja

Он, тихонько посмеиваясь, осторожно спустил стакан молока под стол, чтоб Карлсон не ел плюшки всухомятку. (U)

Suom.: Hiljaa nauraen hän laski maitolasin pöydän alle, jottei Kassisen tarvitsisi syödä pullia kuiviltaan.

Lunginan ja Brauden sekä Beljakovan käännökset saattavat siis vaikuttaa huomattavasti lempeämmiltä ja kiltimmiltä runsaan pienennys- sekä hellittelymuotojen käytön ansiosta, mikä puolestaan voisi osoittaa sen, että he ovat selkeästi pitäneet mielessä, että kirjan ensisijainen kohdeyleisö on lapset.

5.2.4.3 Reduplikaatio

Puhekielisyys tuntuu teksteissä lisäävältä myös kaksiosaiset reduplikaatioadverbit, jotka venäjän kielessä ilmaisevat useimmiten merkityksen korostamista eli intensifointia. Niitä esiintyy kaikilla Katto-Kassinen-trilogian kääntäjillä. Seuraavassa esimerkissä **(20)** Lunginan Pikkuveli rauhoittelee Kassista, että pöydällä riittää herkkuja ja käyttää adverbia *полным-полно* (polnym-polno). Adverbi muodostuu *полн*-kannasta (poln, suom. *täys*-), joka toistuu. Adverbin suora suomennos on *täyden täynnä*, mutta merkitykseltään lähin ekvivalentti sille suomen kielessä voisi olla *tupaten täynnä*:

Esimerkki 20:

Мальш успокоил его, сказав, что на столе еще полным-полно угощений. **(L)**

Suom. Pikkuveli rauhoitti häntä, että pöytä on vielä tupaten täynnä herkkuja.

Brauden ja Beljakovan venäjännöksessä reduplikaatiota esiintyy muun muassa Katto-Kassisen puheessa:

Esimerkki 21:

А ты просто-напросто гадкий мальчишка, хочешь сам съесть шоколад, а ведь жар-то у меня, а не у тебя. **(B&B)**

Suom. Sinä olet vain ilkeä poika, haluat itse syödä kaikki suklaat, vaikka minä olen se, jolla on kuumetta.

Muun muassa Brauden ja Beljakovan käännöksessä esiintyvä vähättelevä *просто-напросто* (prosto-naprostto) adverbi koostuu adverbista *просто* (prosto, suom. *vain*), joka toistuu seuraavaksi *на*-prefiksin (na) kera (**esimerkki 21**). Suomen kielessä merkitykseltään lähin ekvivalentti tälle kaksiosaiselle adverbille voisi olla *vain* tai *ainoastaan*. Uspenskillä puolestaan esiintyy reduplikaatioadverbi *чуть-чуть* (čut'-čut'), joka viittaa pieneen kokoon tai määrään (**esimerkki 22**). Suomenkielinen ekvivalentti sille voisi olla adverbi *pikkuriikkinen*.

Esimerkki 22:

Стоит мне лишь чуть-чуть промочить ноги,- жаловался Братик,- как тут же, откуда ни возьмись, бежит бабушка и требует, чтобы я немедленно поменял носки. (U)

Suom. Heti kun jalkani pikkuriikkisen kastuvat, valitti Pikkuveli, mummo ilmestyy paikalle ja vaatii, että vaihtaisin kuivat sukat.

5.2.4.4 Liitepartikkelit

Analyysissa ilmenee, että Brauden ja Beljakovan käännöksissä esiintyy muita kääntäjiä useammin liitepartikkeleita *-ка* (ka) sekä *-то* (to), jotka tuovat sanoihin lisämerkityksiä ja dialogiin puhekielisyyttä. Venäjän kielessä liitepartikkelit voivat esiintyä sanamuotojen yhteydessä tai erikseen. Kehotuksissa ja pyynnöissä käytettävä *-ка* liitepartikkeli (suom. *-pas*) esiintyy aineistossa peräti 14 kertaa yhdessä *kuulla*-verbin imperatiivimuodon kanssa: *послушай-ка* (poslušaj-ka, suom. *kuulepas*). Tätä verbimuotoa liitepartikkeleineen käyttää Brauden ja Beljakovan venäjännöksessä useampi henkilöahmo, eikä sen käyttö ole rajoittunut esimerkiksi yhteen tiettyyn hahmoon tai hänen puhetyyliinsä:

Esimerkki 23:

Послушай-ка, что ты там вообще-то делаешь? - обеспокоенно спросил Малыш. (B&B)

Suom. Kuulepas, mitä sinä oikein teet siellä? kysyi Pikkuveli huolestuneesti.

Esimerkki 24:

Но послушай-ка, - спросил Рулле, - объясни тогда мне, как эта кукла сюда попала? Она же только что была в прихожей, разве не так? **(B&B)**

Suom. Mutta kuulepas, kysyi Rulle, selitä minulle sitten, miten tämä nukke joutui tänne? Se oli juuri äsken eteisessä, eikö niin?

Kuten edellisistä esimerkeistä näkyy, Brauden ja Beljakovan venäjännöksessä *-ка*-liitepartikkelia käyttävät puheessaan ainakin Pikkuveli, ryöstäjä Rulle sekä jossain vaiheessa myös neiti Lohi. Lungina ja Uspenski ovat näissä tapauksissa yleensä tyytyneet käyttämään omista venäjännöksissään pelkästään *послушай*-imperatiivimuotoa (*poslušaj*) ilman liitepartikkelia tai jotain muuta verbiä. Seuraavassa esimerkissä myös nähdään, miten Lungina on esimerkiksi jättänyt *kuulla*-verbin kokonaan pois:

Esimerkki 25:

Разве твоя мама предупредила меня, что этот мальчик будет у нас обедать? **(L)**

Suom. Onko äitisi muka maininnut, että tuo poika söisi meillä päivällistä?

Послушай-ка, разве твоя мама говорила, что я должна кормить этого противного мальчишку? - спросила она. **(B&B)**

Suom. Kuulepas, onko äitisi muka maininnut, että minun täytyisi ruokkia tämä inhottava poika? kysyi hän.

Послушай-ка, разве твоя мама говорила, что с нами должен питаться вот этот противный толстяк? **(U)**

Suom. Kuulepas, onko äitisi muka sanonut, että tuo inhottava läski söisi meidän kanssamme?

Kuten edellisestä esimerkistä **25** näkyy, siinä missä Braude ja Beljakova käyttävät *послушай-ка*-muotoa, Lungina jättää sen kokonaan pois, jolloin lopputulos on huomattavasti kirjakielisempi ja sävyiltään neutraalimpi. Uspenski puolestaan käyttää samaa verbimuotoa ja

liitepartikkeliä kuin Braude ja Beljakova. Kyseinen verbi liitepartikkeleinen ei kuitenkaan päässyt tämän tutkielman Uspenski-aineistoon, sillä niiden yhdistelmä esiintyy ainoastaan kaksi kertaa koko trilogian venäjännöksissä, eikä esiintymien määrä täytä tuolloin aineiston vaatimuksia. Ei ole kuitenkaan poissuljettu vaihtoehto, että liitepartikkeleja esiintyisi kääntäjillä enemmänkin.

5.3 Kääntäjien omat neologismit käänöksissä

Katto-Kassinen-trilogian venäjännöksiä on yhteensä kolme ja kääntäjiä on neljä. Siitä huolimatta kääntäjien omat neologismit ovat kaikissa käänöksissä yksilöllisiä, eivätkä myöhemmät venäjännökset lainaa edeltäjiltään yhtäkään neologismia. Tämä voi selittyä monella tavalla: toisaalta uusia käänöksiä laaditaan nimenomaan kieliasun päivittämisen tarpeesta ja palvelemaan tuon ajan lapsia. Se luonnollisesti tarkoittaa myös sitä, että neologismitkin luodaan kunkin ajan suosiossa olevien sanojen pohjalta. Toisaalta taas tämän tyyppisessä käänöksessä, jossa kääntäjälle tarjoutuu mahdollisuus käyttää omaa mielikuvitustaan ja näyttää kekseliäisyytensä, toisten kääntäjien ideoiden käyttäminen olisi ollut merkki kopioinnista.

5.3.1 Kääntäjien neologismit lukuina

Tässä aineistossa on yhteensä 26 neologismia, joista viisi on peräisin Lunginan venäjännöksestä, yhdeksän Brauden sekä Beljakovan käänöksestä ja kaksitoista Uspenskin tekstistä. Seuraavassa taulukossa esitellään kaikki teksteissä esiintyvät neologismit kääntäjien mukaan. Suluissa on merkitty kääntäjien omien neologismien kokonaismäärä venäjännöksissä.

Kääntäjä	Substantiivit	Adjektiivit	Verbit	Yht.
Lungina	3 (79)	0 (0)	2 (12)	5 (91)
Braude ja Beljakova	6 (92)	0 (0)	3 (28)	9 (120)
Uspenski	7 (91)	1 (7)	4 (28)	12 (126)

Taulukko 5. Kääntäjien omat neologismit sanaluokan mukaan

Kaikista neologismeista substantiiveja on selkeästi eniten Uspenskillä (8). Taulukon 5 mukaan Uspenskin omat neologismit toistuvat hänen teksteissään yhteensä 126 kertaa. Braudella ja Beljakovalla substantiivineologismeja on 7 kappaletta, ja kokonaisuudessaan heidän omat neologisminsa toistuvat 120 kertaa. Lunginalla puolestaan on selkeästi vähiten eli ainoastaan 5 omaa neologismia, jotka toistuvat hänen käänöksissään peräti 91 kertaa. Aineiston ainoa adjektiivineologismi esiintyy Uspenskillä ja toistuu hänen teksteissään 7 kertaa. Taulukon arvoista voi nähdä, että kakista kääntäjistä Lungina on käyttänyt selkeästi vähiten omia neologismeja ja Uspenski puolestaan eniten. Brauden ja Beljakovan venäjännös sijoittuu kahden edellisen väliin.

Kaikki tämän aineiston kääntäjien omat neologismit ovat itse asiassa Katto-Kassisen käyttämiä sanamuotoja. Melko iso osa Kassisen käyttämistä keksityistä sanoista muistuttavat jo olemassa olevia sanoja. Joissakin tapauksissa Kassinen hieman muuntaa sanoja, joissakin taas hän ääntää väärin olemassa olevat sanat. Kassisen omat neologismit voidaankin jakaa muodostumisen perusteella kahteen ryhmään: suffiksien avulla muodostettuihin omiin neologismeihin sekä sanamuotojen muuntamisen avulla luotuihin omiin neologismeihin. Tässä alaluvussa tarkastellaan esimerkkejä kummastakin neologismiryhmästä, arvioidaan mistä neologismit ovat saaneet alkunsa ja vertaillaan, miten eri kääntäjät ovat lähestyneet samaa neologismia omissa venäjännöksissään.

5.3.1.1 Suffiksien avulla muodostetut kääntäjien neologismit

Aineiston kiehtovimpia substantiivitapauksia lienevät neiti Lohen nimittelyvariaatiot:

Esimerkki 1:

Järvinen ja Rikman: *Kotilohikäärme*

Lungina: *домомучительница* (lähin suom. *kotikiduttaja*)

Braude ja Beljakova: *домокозлючка* (lähin suom. *vihainen kotipässitär*)

Uspenski: *козлотётя, козлотур, козлотурчик, козлотурица* (lähin suom. *pässitäti*)

Lungina käyttää neiti Lohesta nimitystä *домомучительница*, jonka suora suomennos on *kotikiduttaja*. Tämä Lunginan oma neologismi herättää lukijassa todennäköisesti useita assosiaatioita, sillä siinä yhdistetään jopa kolme sanamuotoa: *дом* (dom, suom. *koti*), *мучать*

(mučat' suom. *kiusata*) sekä *учительница* (učitel'nica, suom. *opettaja*). Lunginan venäjännöksen lukijat todennäköisesti siis yhdistävät Neiti Lohen henkilöön, joka kiusaa ja opettaa lapsia heidän kotonaan.

Braude ja Beljakova puolestaan ovat antaneet tälle henkilöahmolle nimityksen *домокозлячка*. Siinä yhdistyy myös kolme sanamuotoa: *дом* (dom, suom. *koti*), *козел* (kozal, suom. *pässä*) sekä lapsenomainen *злючка* (zlůčka, suom. aina vihainen henkilö). Nimityksen suora suomennos voisi olla *kotipässitär*, mutta siinä piilee toinenkin merkitys. Hieman lapsenomainen substantiivi *злючка* viittaa nimittäin venäjän kielessä vihaiseen henkilöön. Brauden ja Beljakovan keksimä nimitys neiti Lohelle onkin monitasoinen sanaleikki, ja merkitykseltään lähin ekvivalentti sille voisi olla *vihainen kotipässitär*.

Sekä Lunginan että Brauden ja Beljakovan venäjännöksissä neiti Lohen nimitys säilyy muuttumattomana kautta koko trilogian. Uspenski puolestaan käyttää omasta neologismistaan peräti neljää erilaista variaatioita tilanteesta riippuen. Hänen venäjännöksessään Kassinen kutsuu neiti Lohta melko röyhkeästi *pässiksi* tai *kauriksi* (ven. *Козлотур*, *kozlotur*). Tämä nimitys voidaan kiistatta laskea ambivalentiksi, sillä venäjänkielinen aikuinen todennäköisesti yhdistää sen Fazil Iskanderin vuonna 1966 julkaistuun suosittuun humoristiseen kertomukseen ”*Созвездие Козлотура*” (Sozvezdie Kozlotura, suom. *Kauriin tähtikuvio*), josta vuonna 1989 ilmestyi samanniminen elokuva.

Козлотур-nimityksestä käytetään Uspenskin käännöksessä myös erilaisia variaatioita. Yksi niistä on *козлотурчик* (kozloturčik), joka on *Козлотур*-nimityksen deminutiivimuoto. *Козлотурша*-muoto (kozloturša) puolestaan osoittaa päätteensä avulla nimityksen liittyvän naispuoleiseen henkilöön. Ääntämisen perusteella se voisi viitata myös *дуря*-nimittelysanaan (dura, suom. *typerys*). Ajoittain neiti Lohesta käytetään myös lempeämpää *козлотетя*-nimitystä (kozlotetâ), joka koostuu puolestaan *козел*-sanana lisäksi substantiivista *тетя* (tetâ) eli sen suomennos voisi olla *pässitäti*.

Mainitsemisenarvoista on myös se, että vaikka Uspenskillä onkin olemassa neiti Lohelle neljä eri nimitysvariaatiota, ne kaikki esiintyvät trilogiassa ainoastaan 26 kertaa. Lunginan *домомучительница* puolestaan toistuu teksteissä peräti 66 kertaa, ja Brauden sekä Beljakovan *домокозлячка* esiintyy 59 kertaa. Yksi selitys tälle voi olla se, että Uspenski kutsuu neiti Lohta jollakin puhekielisellä sanamuodolla, joka ei esiinny tässä aineistossa. Voi myös olla, että Uspenski käyttää muita kääntäjiä runsaammin pronomineja.

Luodessaan uuden sanan Katto-Kassinen käyttää todennäköisesti samaa tekniikkaa kuin pienet lapset opetellessaan puhumaan äidinkieltään. Hän ei tiedä vielä itse sanaa, mutta aavistaa, miten verbeistä voidaan luoda substantiiveja. Hän soveltaa siis tietämänsä asiat ja tuloksena on keksitty, mutta täysin ymmärrettävissä oleva substantiivi. Aineistossa löytyy useampi esimerkki tämäntapaisesta sanamuodostuksesta.

Osa Katto-Kassisen substantiivineologismeista on johdettu verbeistä. Esimerkiksi Brauden ja Beljakovan venäjännöksessä substantiivi *ухаживальщик* (uhažival'sik) on johdettu verbistä *ухаживать* (uhaživat') lisäämällä *ухаж-*kantaan (-uhaž-) suffiksit *-аль-* (-al'-) sekä *-щик* (-šik).

Esimerkki 2:

Braude ja Beljakova *ухаживальщик*

Verbi: *ухаживать* (suom. *liehitellä, hakkailla*)

Olemassaoleva substantiivi: *ухажер* (suom. *liehittelijä, hakkailija*)

Tällainen sanamuodostus ei ole kielioppisääntöjen vastainen, sillä edellä mainittuja suffikseja käytetään nimenomaan uusien substantiivien luomiseen. Venäjän kielessä liehittelijälle on kuitenkin jo olemassa vakiintunut substantiivi *ухажер* (uhažer).

Samantapainen kuvio toistuu myös seuraavassa esimerkissä. Verbin *шутить* (šutit'), *шут-*kantaan (šut-) on lisätty suffiksit *-иль-* (-il'-) sekä *-щик* (-šik), minkä tuloksena syntyi substantiivi *шутильщик* (šutil'sik) vitsailija.

Esimerkki 3:

Braudee ja Beljakova: *шутильщик*

Verbi: *шутить* (suom. *vitsailla*)

Olemassaoleva substantiivi: *шутник* (suom. *vitsailija*)

Koska venäjän kielessä vitsailijalle on jo olemassa substantiivi, *шутник*, voidaan Katto-Kassisen käyttämä substantiivi luokitella Brauden ja Beljakovan omaksi neologismiksi. Kumpikaan edellisistä esimerkeistä (2, 3) ei toistu toisten kääntäjien venäjännöksissä, eikä niistä löydy samantyyppisiä tai samaa tarkoittavia neologismeja. Esimerkiksi *ухаживальщик*-neologismin tilalla Uspenskin käännöksessä Kassinen käyttää *няня*-substantiivina (nânâ), joka tarkoittaa *lastenvahtia*. Lunginan Kassinen puolestaan käyttää

edellisen substantiivin puhekielisempää *нянька*-versiota (nân'ka), jonka suomalainen puhekielinen vastine on *lastenlikka*.

5.3.1.2 Sanamuotojen muuntamisen avulla muodostetut omat neologismit

Tässä alaluvussa tarkastellaan sellaisia kääntäjien omia neologismeja, jotka muodostuvat sanamuotojen muuntamisen avulla. Tämä tarkoittaa sitä, että Kassinen käyttää olemassa olevia sanoja, mutta lausuu tai ääntää ne väärin.

Tähän ryhmään kuuluu aineiston ainoa adjektiivineologismi, joka löytyy Uspenskin venäjännöksistä. *Пустынное*-adjektiivi (pustyšnoe) on todennäköisesti Katto-Kassisen versio venäjän kielen adjektiivista *пустычный* (pustâčnyj, suom. *mitätön, toissijainen*).

Esimerkki 4:

Uspenski: *пустынное*

Olemassaoleva adjektiivi: *пустынное* (puh.), (suom. *mitätön, toissijainen*)

Kassinen korvaa siis äänteen *я* (â) äänteellä *ы* (y), minkä tuloksena syntyi uusi sana. Adjektiivi assosioituu helposti *пустышка*-substantiivin (pustyška) kanssa, joka on venäjän puhekielinen nimitys *tutille*. *Пустышка* puolestaan sai nimityksensä adjektiivista *пустой* (pustoj, suom. *tyhjä*).

Kyseinen sanamuoto esiintyy Uspenskillä usein ilmaisussa ”*дело пустынное*” (delo pustyšnoe), josta Laila Järvisen sekä Kristiina Rikmanin vuoden 1986 suomennoksessa käytetään ilmaisua ”*se on vain maallista*”. Lungina käyttää tässä toistuvasti fraasia: ”*дело житейское*” (delo žitejskoe), jonka suora käänös tarkoittaakin ”*maallista asiaa*”. Lunginan venäjännöksen sekä siihen perustuvan Katto-Kassinen-piirretyn ansiosta tästä hokemasta tuli erittäin suosittu, ja melko nopeasti se vakiinnutti asemansa venäjän kielessä. Braude ja Beljakova eivät muuta tätä vakiintunutta hokemaa omissa käänöksissä ja heidänkin Katto-Kassisensa toistaa usein ”*дело житейское*”.

Edellisen esimerkin periaatetta käyttämällä Kassinen muuntaa myös olemassa olevia verbejä. Lunginan käänöksissä tällaisia verbejä ovat *низводить* (nizvodit') sekä *куроцать* (kurošat'). Itse tekstistäkin käy hyvin ilmi, että kyseessä on Kassisen itsensä keksimä sana.

Kummastakin esimerkistä voidaan päätellä, ettei Kassinen tiedä, miten näitä verbejä kuuluu ääntää, mutta hän väittää Pikkuveljelle, että käyttää omat versionsa täysin tietoisesti.

Esimerkki 5:

Lungina: *изводить*

Verbi: *изводить* (*puhekiel.*) (suom. *kiusata, piruilla, vainota*)

Neologismista *изводить* käytetään Laila Järvisen sekä Kristina Rikmanin suomennoksessa (1986) verbiä *tärsyttää*. Venäjän kielessä verbi syntyy, kun Kassinen lisää sen alkuun n-kirjaimen:

Я начну с того, что буду ее низводить. - Ты хочешь сказать "изводить"? - переспросил Малыш. - Если бы я хотел сказать "изводить", я так бы и сказал. А "низводить", как ты мог бы понять по самому слову,- значит делать то же самое, но только гораздо смешнее. (L)

Suom. Aloitan siitä, että tärsytän häntä. Haluat kai sanoa ”ärsyttää?” kysyi Pikkuveli. Jos olisin halunnut sanoa ”ärsyttää” olisin sanonut niin. Tärsyttäminen, kuten itse varmaan hyvin ymmärrät, on suunnilleen samaa, mutta se kuulostaa paljon hauskemmalta.

Edellisessä esimerkissä Kassinen toteaa, että käyttää tahallaan *изводить*-verbiä, ja jos hän olisi halunnut sanoa *изводить*, hän olisi sanonutkin niin, mutta hänen oma versiosta on paljon hausempi. Seuraavassa esimerkissä puolestaan nähdään, miten Kassinen muuttaa verbimuodon ja täten luo jälleen uuden sanan:

Esimerkki 6:

Lungina: *куроцать*

Verbi: *куроцать* (suom. *kesyttää, taltuttaa*)

Verbillä *куроцать* (*kurošat'*) ei ole myöskään mitään suoraa suomennosta. Se syntyy, kun Kassinen vaihtaa kahden ensimmäisen kirjaimen paikkaa verbissä *куроцать*. (*куроцать*., suom. *kesyttää, taltuttaa*) Venäjän kielessä Kassisen verbi *куроцать* saa kuitenkin uuden värityksen, koska muutoksen myötä verbin alku alkaa muistuttaa substantiivivia *кура* (*kura*,

suom. *kana*). Kassinen käyttää tätä verbiä samassa kontekstissa, jossa *укуроцать*-verbiä normaalisti käytetään:

Можно прекрасно куроцать людей, поглощая все их булочки,-
заявил как-то Карлсон. Собственно, он знал, что нужно
говорить "укуроцать", но "куроцать", уверял он, звучит куда
более внушительно. (L)

Suom. Ihmisiä voi tärsyttää valtavan hyvin syömällä heidän pullansa, oli Kassinen sanonut. Kyllä, kyllä, hän tiesi, että tavallisesti sanottiin "ärsyttää" eikä "tärsyttää", mutta hän väitti että tärsyttäminen kuulosti hornamaisemmalta.

Tässä esimerkissä Kassinen ilmoittaa, että ihmisiä voi taltuttaa syömällä heidän pullansa. Hän tietää, että pitää sanoa *укуроцать*, mutta hänen mukaansa *куроцать* kuulostaa huomattavasti vaikuttavammalta. Hän muodostaa myös verbistä *куроцать* uuden substantiivin *куроцение* (*kurošenie*, ks. esim. 7) samalla tavalla kuin venäjän kielestä verbistä *укуроцать* (*ukrošat'*) johdetaan substantiivi *укуроцение* (*ukrošenie*, suom. *kesytys*). Epäselväksi kuitenkin jää, käyttääkö Kassinen uuden sanan pohjana itse keksimäänsä verbiä vai *укуроцение*-substantiivia:

Esimerkki 7:

Lungina: *куроцать*

Johdettu substantiivi: *куроцение*

Substantiivi: *укуроцение* (suom. *kesytys*)

Vastaavia esimerkkejä esiintyy myös muilla kääntäjillä. Muun muassa Brauden ja myöhemmin Beljakovan venäjännöksessä Katto-Kassinen käyttää tässä kohti keksittyä verbiä *ретировать* (*retirovat'*) ja siitä johdettua keksittyä substantiivia *ретирование* (*retirovanie*):

Esimerkki 8:

Braude ja Beljakova: *ретировать*

Johdettu substantiivi: *ретирование*

Verbi: *третировать* (suom. *ylenkatsoa, kohdella jotakuta huonosti*)

Edellä mainitut verbi ja substantiivi ovat saaneet alkuunsa venäjän kielen *третировать*-verbistä, (*tretirovat'*), joka tarkoittaa jonkun kohtelemista epäystävällisesti tai jonkun ylenkatsomista. Myös Brauden ja Beljakovan Kassinen toteaa, että jos hän olisi halunnut sanoa *третировать*, hän olisi sanonut niin. *Ретировать* tarkoittaa Kassisen mukaan suunnilleen samaa asiaa, mutta se kuulostaa paljon pirullisemmalta:

Если б я имел в виду "третировать", я бы так и сказал. "Ретировать" - примерно то же самое, только звучит оно более дьявольски. Неужели ты сам не слышишь? **(B&B)**

Suom. Jos olisin halunnut sanoa "ärsyttää", olisin sanonut niin. "Tärsyttää" tarkoittaa suunnilleen samaa, mutta se kuulostaa pirullisemmalta.

Toisaalta tarkastellessa Brauden ja Beljakovan esimerkkiä, voidaan myös ehdottaa, että lapsilukija saattaisi yhdistää helpommin Kassisen *третировать*-verbin olemassa olevaan verbiin *тренировать* (*trenirovat'*, suom. *valmentaa*, *kouluttaa*). On paljon todennäköisempää, että *тренировать*-verbi olisi ennestään tuttu nuoremmillekin lapsille, kun taas *третировать* saattaisi olla monelle uusi sana, eikä välttämättä herättäisi mitään mielikuvia. Assosiaatiot *тренировать*-verbiin saattavat puolestaan syntyä lukijoilla paljon helpommin. Suurimmassa osassa tapauksista *kouluttaa*-verbi sopiikin kontekstiin erinomaisesti. Esimerkiksi Brauden ja Beljakovan Kassinen kysyy Pikkuveljeltä, sattuisiko tällä olemaan mitään höyryautoa, minkä voisi räjäyttää tai neiti Lohta, jota voisi kouluttaa:

“ Нет ли у тебя какой-нибудь паровой машины, которую можно взорвать, или же какой-нибудь домокозлючки, которую можно ретировать?” **(B&B)**

suom. Onko sinulla räjäyttämiskelpoista höyrykonetta tai kotilohikäärmettä, jota voisimme tärsyttää?

Samantapaisia esimerkkejä löytyy Brauden ja Beljakovan venäjännöksessä useampia. Heidän venäjännöksessään esimerkiksi Kassinen toteaa, että neiti Lohi täytyy kouluttaa:

“ - Видишь сам,- сказал Карлссон Малышу,- придется ретировать, ничего не поделаешь.”

Suom. Siinä näet, sanoi Kassinen Pikkuveljelle, heitä täytyy tärsyttää, muu ei auta.

Myös Uspenskin venäjännöksessä on neologismi, joka on merkitykseltään melko lähellä kouluttamista ja valmentamista:

Esim. 9:

Uspenski: *амбразумировать*

Verbi: *образумить* (*puhekiel.*) (suom. *puhua järkeä, saada joku järkiinsä*)

Verbin *образумить* (*образумить*) Katto-Kassinen saattaa tietämättään lausua väärin *амбразумировать* (*ambrazumirovat'*), sillä hän ei todennäköisesti tiedä oikeaa lausumistapa. Venäjän kielessä on kuitenkin olemassa substantiivi *амбразыра* (suom. *ampuma-aukko*). Jos Uspenski käytti tätä substantiivina pohjana omalle neologismilleen, tämä oma neologismi on epäilemättä tarkoitettu ymmärrettäväksi ensisijaisesti aikuisille lukijoille.

Edellisten esimerkkien perusteella nähdään, että Lunginan *куроцать*, Brauden ja Beljakovan *ретировать* sekä Uspenskin *амбразумировать*-verbien merkitys on itse asiassa hyvin samankaltainen. Kyseessä on todennäköisesti Astrid Lindgrenin käyttämän neologismin eri venäjännökset, jotka tarkoittavat suunnilleen samaa: *kesyttämistä, kouluttamista ja taltuttamista*.

Toisin kuin puhekielisyydet, suurimmassa tapauksessa kääntäjät ovat käyttäneet omia neologismejaan samoista asioista, mikä on tietysti luonnollista: heidän käänöksissään Lindgrenin keksimille neologismeille luodaan venäjänkieliset versiot, ja tässä olisi vaikeaa ja tarpeetontakin poiketa alkutekstistä.

6. Yhteenveto

Tässä tutkielmassa on tarkasteltu puhekielisyyksien sekä kääntäjien omien neologismien luonnetta sekä esiintyvyyttä kolmessa Astrid Lindgrenin Katto-Kassinen-trilogian venäjännöksessä. Analyysi näytti, että venäjännöksien välillä on paikoin hyvinkin merkittäviä määrällisiä ja laadullisia eroavaisuuksia kääntäjien omien neologismien ja puhekielisyyksien esiintyvyydessä. Tässä luvussa tarkastellaan tuloksia ensin numeroiden kautta ja sen jälkeen arvioidaan, miten kääntäjien leksikaaliset valinnat ovat vaikuttaneet käännöksien tyyliin, ja mihin nämä valinnat voisivat perustua.

Tarkastellessa venäjännöksiä lukujen kautta voidaan nähdä, että sekä puhekielisyyksiä että kääntäjien omia neologismeja on selkeästi eniten (577 kpl) Brauden ja Beljakovan teksteissä. Tähän arvoon kuuluvat kaikki omat neologismit ja kaikki puhekieliset sanat, jotka esiintyvät ja toistuvat käännöksissä. Uspenskin käännöksessä puhekielisyyksiä sekä omia neologismeja esiintyy yhteensä 463 kappaletta. Lunginan venäjännöksissä niitä esiintyy vähiten eli 445 kertaa.

Kääntäjä	Omat neologismit	Esiintyy tekstissä	Esiintyy keskimääri	Puhekieli - syys	Esiintyy tekstissä	Esiintyy keskimääri	yht .
Lungina	5	91	18,2	34	354	10,4	445
Braude ja Beljakova	9	120	13,3	43	457	10,6	577
Uspenski	12	126	7,5	45	337	10,5	463

Taulukko 6. Käännöksien puhekielisyydet sekä omat neologismit lukuina

Taulukosta 6. voidaan nähdä, että Uspenskillä esiintyy selkeästi eniten variaatiota niin puhekielisyyksien kuin omien neologismien käytössä, ja Lunginalla puolestaan variaatiota on selkeästi vähiten. Esimerkiksi ainoastaan viisi omaa neologismia toistuu Lunginan venäjännöksissä jopa 91 kertaa. Näin ollen Lunginan omat neologismit toistuvat hänen käännöksessään 18,2 kertaa. Uspenskin teksteissä puolestaan neologismeja esiintyy yhteensä 12 kappaletta, eli yli kaksi kertaa enemmän kuin Lunginalla. Ne toistuvat teksteissä 126 kertaa, millä ei ole kuitenkaan ole suurta merkittävää eroa Lunginan neologismien

esiintyvyydensä. Uspenskin käännöksessä omat neologismit esiintyvät keskimäärin 10,5 kertaa. Brauden ja Beljakovan käännös tuntuu jäävän tässä välimaastoon. Heidän yhdeksän neologismiaan esiintyy käännöksissä 120 kertaa. Heidän venäjännöksessään omat neologismit toistuvat keskimäärin 13,3 kertaa.

Puhekielisyksiä on Lunginalla myös selkeästi vähemmän kuin muilla kääntäjillä, 34 kappaletta. Ne kuitenkin toistuvat käännöksissä peräti 354 kertaa, kun taas Uspenskin käyttämät 45 puhekielisydet toistuvat 337 kertaa. Braudella ja Beljakovalla puolestaan esiintyy yhteensä 43 puhekielisyttä, mikä on jälleen kerran vähemmän kuin Uspenskillä, mutta enemmän kuin Lunginalla. Brauden ja Beljakovan käännöksissä puhekielisydet kuitenkin toistuvat selkeästi useammin kuin muilla kääntäjillä, peräti 457 kertaa. Kun tarkastellaan puhekielisyksien keskimääräistä esiintyvyyttä, voidaan todeta, että eroavaisuudet ovat käännösten välillä tasaisia ja erittäin pieniä. Brauden ja Beljakovan venäjännöksissä puhekielisyys toistuu keskimäärin 10,6 kertaa, Uspenskin venäjännöksessä puhekielisyden keskimääräinen esiintyvyys on 10,5 kertaa ja Lunginalla puolestaan 10,4 kertaa.

Toisaalta käännöksiä voidaan tarkastella ja vertailla myös sen perusteella, minkä tyyppisiä puhekielisyksiä ja kääntäjien omia neologismeja niissä esiintyy. Tarkastellessa aineiston puhekielisyksiä niille esiteltiin tässä tutkielmassa yksi mahdollinen jaottelutapa. Puhekielisydet jaettiin analyysiosiossa Ozegov-Švedovan (toim. 1997) sanakirjan mukaan viiteen alaryhmään: nimittelyt, alatyyliset, paheksuvat ja vanhahtavat puhekielisydet sekä määrittelemättömät puhekielisydet. Näin oli helpompaa vertailla kääntäjien tekemiä ratkaisuja laadullisesti.

Jaottelu paljastaa (ks. Taulukko 7), että kaikilla kääntäjillä on selkeästi eniten määrittelemättömiä puhekielisyksiä. Lungina on kuitenkin käyttänyt muita kääntäjiä tasaisemmin nimittelyjä, vanhahtavia, paheksuvia sekä alatyylisiä puhekielisyksiä, mikä näkyy niin variaatiossa kuin niiden toistuvuudessa. Verrattuna Lunginan venäjännöksiin Braudella ja Beljakovalla vanhahtavien ja paheksuvien puhekielisyksien määrä pienenee, mutta alatyylisten puhekielisyksien määrä kasvaa. Uspenski taas käyttää selkeästi eniten alatyylisiä puhekielisyksiä ja jonkin verran paheksuvaa sanastoa. Nimittelyt ja vanhahtavat puhekielisydet puuttuvat hänen käännöksestään kokonaan.

Kääntäjä	alatyylinen	paheksuva	vanhahtava	nimittely	määrittelemätön	yht.
Lungina	2(10)	2(16)	1(4)	2 (9)	27 (315)	34
Braude ja Beljakova	4 (47)	1 (16)	0	2 (12)	36 (382)	43
Uspenski	8 (50)	3 (20)	0	0	34 (267)	45

Taulukko 7. Puhekielisyyksien jakautuminen alaryhmiin

Suurin osa aineiston puhekielisyyksistä muodostuu joko semanttisesti, jolloin kirjakielinen sana saa puhekielessä uuden merkityksen, tai morfologisesti erilaisten sananmuodostustapojen kautta. Semanttista sananmuodostusta on selkeästi eniten Uspenskillä, mutta sitä esiintyy muillakin kääntäjillä. Kaikissa kolmessa venäjännöksessä kuitenkin käytetään eniten leksikaalisella tasolla muodostuneita puhekielisyyksiä. Aineiston puhekielisyydet muodostuvat suffiksien, liitepartikkeleiden sekä reduplikaation avulla. Neologismeja on sen sijaan vaikeampaa luokitella mihinkään ryhmään luonteensa perusteella, sillä niistä ei välttämättä voida varmasti sanoa, mistä sananmuodosta ne ovat johdettu, toisin kuin puhekielisyydet. Joissakin tapauksissa neologismin uusi luonne saattaa myös olla hyvin erilainen verrattuna alkuperäiseen sananmuotoon.

Tulokset osoittavat, että kääntäjien kielenkäytössä on selkeästi eroavaisuuksia. Puhekielisyyksien sekä kääntäjien omien neologismien määrä kasvaa kutakuinkin tasaisesti aina uuden käänneksen ilmestymisen myötä. Tutkiessa puhekielisyyksien ja kääntäjien omien neologismien luonnetta tarkemmin voidaan päätellä, että Lungina mahdollisesti tasoittaa ja neutralisoi trilogian henkilöhahmojen toimintaa sekä keskustelua, kun Braude ja Beljakova sekä erityisesti Uspenski saattavat puolestaan korostaa ja jopa liioitella reaktioita. Tämä näkyy selkeästi analyysin esimerkissä: siinä, missä Braude ja Beljakova sekä Uspenski käyttävät omia neologismeja tai puhekielisyyksiä, Lungina turvautuu usein neutraaleihin ja puhekielisiin valintoihin. Siinä, missä Braude ja Beljakova tekevät liioittelun varovasti, Uspenski tekee paljon rohkeammin, mikä näkyy hänen käänneksissään tunnepitoisten

alatyylisten sekä paheksuvien puhekielisyyksien selkeänä enemmistönä verrattuna muihin kääntäjiin, erityisesti Lunginaan.

Kun pohditaan syitä venäjännöksien välisille eroavaisuuksille, voidaan jälleen pohtia syitä uudelleenkääntämiselle ylipäänsä. Tarkastellessaan uudelleenkääntämistä useammasta eri näkökulmasta Alvstad sekä Assis Rosa (2015) kysyvät muun muassa ”missä?”, ”milloin?” ja ”kenelle?”. Vastaus näihin kysymyksiin saattaa tutkittujen venäjännöksien kohdalla olla monimutkaisempi kuin mitä päältäpäin näyttää. Kun pohditaan, missä ja milloin nämä käännökset on luotu, ajatellaan maatiieteellisesti yhtä aluetta, mutta kahta eri valtiota. Lungina käänsi Katto-Kassisen Neuvostoliiton lukijoille, Braude ja Beljakova puolestaan loivat uuden venäjännöksen uuden valtion lapsille. Uspenski näki, etteivät edelliset käännökset enää palvelleet venäläisiä lapsia 2000-luvulla ja toi markkinoille vielä yhden venäjännöksen.

Toisin sanoen Lungina loi käännöksensä toisenlaisen valtion lapsille kuin Braude ja Beljakova sekä Uspenski. Katto-Kassisen oli täytettävä tietyt vaatimukset, jotka se voisi tulla julkaistuksi Neuvostoliitossa, ja juuri oikeanlainen kieli oli yksi ehto uuden teoksen julkaisemiselle. (Mavlevits 2009.) Toisaalta Lunginan neutraaleilla valinnoilla ei välttämättä ole mitään tekemistä Neuvosto-sensuurin kanssa, vaan ne johtuvat Lunginan omista näkemyksistä siitä, millaista kieltä lastenkirjoissa tulee käyttää. Brauden ja Beljakovan sekä Uspenskin venäjännökset julkaistiin puolestaan aikoina, jolloin sensuuria ei enää ollut, mikä tietenkin avasi kääntäjille uusia ovia. Poliittisten myllerrysten aikana 1990-luvulla myös venäjän kieli muuttui nopeasti. Neuvostoliiton hajottua valtion johtoon tuli paljon uusia kasvoja, joilla saattoi olla väkivaltainen tausta, ja jotka käyttivät paljon alatyylisiä kieltä ja jopa vankila- sekä työleirislängia. Pian puhekieli sai ilmiöstä voimakkaita vaikutteita. Nämä vaikutteet näkyvät nykyään myös kirjoitetussa tekstissä, eikä lastenkirjallisuus ole välttämättä tähän poikkeus.

Neuvostoliiton hajotessa uudelleenkäännöksen syiksi ilmoitettiin kielen päivittämisen tarve sekä pyrkimys tavoittaa uudenlaisia nykyaikaisia lukijoita. Erityisesti Uspenski korosti haluavansa päivittää Katto-Kassinen-trilogian kielen nykyaikaan. Ensimmäisen käännöksen ilmestymisestä oli kuitenkin tuolloin kulunut ainoastaan 60 vuotta ja sukupolvi, joka sai kunnian ensimmäisenä tutustua pieneen pulleaan mieheen parhaassa iässä, oli tuolloin vielä elossa. Uspenskin uusi röyhkeämpi ja räväkempi versio ei heidän silmissään pärjännyt Lunginan neutraalimmalle ja tasaisemmalle, yksinkertaisesti kiltimmälle Katto-Kassiselle.

Uusin Katto-Kassinen-venäjännös saattoi jäädä kauppojen hyllyille, kun vanhempi sukupolvi haki kirjakaupoista lapsilleen ja lapsenlapsilleen uusia kirjoja luettavaksi.

Kun tarkastellaan venäjännöksiä uudelleenkäntämisen näkökulmasta, täytyy pitää mielessä, että tässä tutkielmassa käännöksiä vertaillaan esisijaisesti suhteessa toisiinsa, eikä alkutekstiin. Joitakin päätelmiä, miten kotoutettuja tai vierraannettuja nämä venäjännökset ovat, voidaan kuitenkin tehdä tämän tutkimuksen tulosten perusteella. Analyysi osoitti, että Lunginan kieli on selkeästi neutraalimpaa kuin myöhempien käännöksien kieli, mikä osaltaan voisi tukea uudelleenkäntämisen hypoteesia. Neutraalimmat valinnat puhuvat sekä kotouttamisen puolesta että tekstin uuteen kulttuuriin hyväksymisen puolesta. Lunginan käännös onkin toteuttanut tehtävän, jota Bensimon (1990, IX) puhuessaan uudelleenkäntämisestä on ensimmäisille käännöksille ehdottanut: Astrid Lindgrenin Katto-Kassinen tuli hyväksytyksi neuvostokulttuurissa.

Edelliset tutkimukset (Samuelsson 2009, Zorikhina Nilsson 2010, Ilomäki 2012) ovat osoittaneet Brauden ja Beljakovan käännöksen olevan lähempänä alkuperäistä tekstiä kuin Lunginan venäjännös. Braudella ja Beljakovalla on jonkin verran enemmän alatyylisiä sekä paheksuvaa puhekielisyyttä kuin Lunginalla, mikä edellisten tutkimuksien tulokset huomioon ottaen viittaisi siihen, että myös lähdetekstissä on jonkin verran alatyylisiä ilmaisuja ja puhekielisyyttä. Jos alatyylisten ja paheksuvien puhekielisyyksien sekä neologismien suuri määrä venäjännöksissä osoittaa käännöksen olevan lähempänä lähdetekstiä, Uspenskin käännöksen pitäisi tällöin olla vielä näistä kolmesta käännöksestä lähimpänä alkuperäistä tekstiä, sillä hänen käännöksissään alatyylisiä ja paheksuvaa puhekielisyyttä on selkeästi eniten. Tällöin uudelleenkäntämisen hypoteesin voidaan katsoa toteutuvan, sillä sen mukaan ensimmäistä käännöstä seuraavat uudelleenkäännökset olisivat tosiaankin lähempänä lähdetekstiä. Toisaalta Uspenskin runsas puhekielisyyksien ja omien neologismien käyttö voi ylittää alkutekstin puhekielisyyksien sekä omien neologismien määriä ja tällöin viedä käännöksen jälleen kerran kauemmaksi alkutekstistä.

Toisaalta puhuessaan uudelleenkäntämisestä muun muassa Berman (1990) huomauttaa, että uudet käännökset luodaan sitä varten, että enemmän tai myöhemmin syntyisi kanonisoitu käännös. Tämä oletamus on ehkäpä ristiriitainen, sillä toisaalta ensimmäinen käännös kotoutetaan, jotta kohdekulttuurin lukijat hyväksyisivät sen, mutta toisaalta oletetaan, että jopa lukijakunnan hyväksymisen jälkeen on tarve laatia uudelleenkäännöksiä paremman lopputuloksen saamiseksi. Toki tarkastellessaan teoksen käännöksiä ja uudelleenkäännöksiä

kääntäjä voi ajatella, että jossakin suhteessa uudelleenkäännökset voivat olla tarkempia tai esitellä lähdekulttuurin paremmin, mutta tässä onkin suurin ero kääntäjän ja lukijan välillä: kääntäjä vertaa lopputulosta aina alkutekstiin, kun taas lukijan ensikosketus teokseen on puolestaan kääntäjän kädenjälki. Toisin sanoen lukijalle ensimmäinen käännös toimii jollain tavalla alkutekstinä, johon hän vertaa seuraavia uudelleenkäännöksiä.

Katto-Kassisen venäjännösten kohdalla mahdollisesti kävikin niin, kuin edellä kuvailtiin. Kanonisoitu käännös syntyi heti, ja vaikka seuraavien käännösten luojat tekivätkin mahdollisesti tarkempaa jälkeä kuin Lungina, kohdekulttuurin aikuiset lukijat näkivät nämä yritykset ainoastaan aidon ja alkuperäisen version turmeluna. Lukijoiden mielestä siis Lunginan käännös on nimenomaan se alkuteksti, johon he aina vertaavat seuraavia käännöksiä, ja harva todennäköisesti tulee ajatelleeksi, millainen Astrid Lindgrenin luoma alkuperäinen Kassinen on. Ensimmäisen käännöksen laatijalla on siis selkeästi suurin vastuu siitä, miten kohdekielen lukijat suhtautuvat teokseen ja sen henkilöhahmoihin. Ensimmäinen käännös mahdollisesti määrittelee myös sen, miten tuleviin uudelleenkäännöksiin tullaan suhtautumaan tulevaisuudessa. Tämän pohjalta syntyy myös kysymys uudelleenkääntämisen tarpeesta ja eettisyydestä. Milloin on oikea aika laatia teoksesta uudelleenkäännöksiä? Mistä voidaan tietää, milloin on tullut aika laatia uusi käännös?

Tämä tutkimus tarkastelee Katto-Kassisen venäjännöstä ja sen uudelleenkäännöksiä ottamatta mukaan alkutekstiä. Voidaan siis sanoa, että tässä tutkielmassa tarkastellaan Katto-Kassisen käännöksiä ennemmin kohdekulttuurin lukijan kuin kääntäjän näkökulmasta. Jatkotutkimusta ajatellen alkutekstin tarkasteleminen venäjännösten rinnalla olisi kuitenkin varmasti hyvin kiehtovaa. Trilogian puhekielisyysä voisi tutkia laajemmin monella eri tasolla, ei pelkästään leksikaalisella. Jos tutkimukseen otettaisiin mukaan alkuperäinen ruotsinkielinen teos, myös omien neologismien alkuperäitä voitaisiin vertailla eri kielten välillä. Myös vieraannuttamisen sekä kotouttamisen astetta voitaisiin mitata ja vertailla eri venäjännösten ja alkutekstin välillä käyttäen apuna joko tässä tutkielmassa esiteltyä Van Poucken (2012) mallia tai muiden käännöstieteen tutkijoiden ajatuksia.

Toki tätä aihetta voidaan lähestyä myös toisenlaisesta, poikkitieteellisestä näkökulmasta. Voidaan esimerkiksi pohtia, miten erilaiset käännösratkaisut vaikuttavat nimenomaan lapsilukijoihin, ja miten itse lapset, alkuperäisen teoksen ja käännösten ensisijainen kohderyhmä, kokevat ja näkevät eroavaisuuksia käännösten välillä. Toisaalta tällaisissa tutkimuksissa on myös haasteensa, sillä tieteellisestä näkökulmasta lapsi ei välttämättä ole

reliabeli tai validi lähde. Syntyykin kysymys, mikä on optimaalisin ja ”oikein” tapa tutkia lastenkirjallisuutta? Ehkäpä tämän tutkimuksen tyyllisiä puhtaasti käännöstieteellisiä tutkimuksia voitaisiin käyttää pohjana ja vertailla tutkimustuloksia lasten omiin päätelmiin ja mieltymyksiin.

Tämä tutkimus osoitti, että kääntäjien kielenkäytöllä ja valinnoilla on melko suuri vaikutus siihen, saako käännökset ja uudelleenäännökset hyvän vastaanoton uudessa kulttuurissa. Erityisesti lastenkirjallisuudessa käännöksen tarkkuudella tai vetävällä kirjankannella ei välttämättä ole niin paljon väliä, kuin sillä, millaisella kielellä teos on kirjoitettu. Syitä käännöksien kanonisoitumiselle tai kritiikin kohteeksi joutumiselle kuuluukin etsiä pikemmin käännettyjen kirjojen sisällöstä kuin kirjankansilta.

LÄHTEET

- Alvstad, C., Assis Rosa, A. 2015. Voice in Retranslation. *Target* 27 (1), 3 – 24.
- Barhudarov, L. 1975 = Бархударов, Л.С. *Язык и перевод*. Москва: Международные отношения.
- Baker, M. 2000. Towards a Methodology for Investigating the Style of a Literary Translator. *Target* 12 (2), 241 – 266.
- Bensimon, P. 1990. Présentation. *Palimpsestes. Retraduire*. Vol 4: IX – XIII.
- Berman, A. 1990. La retraduction comme espade de la traduction. *Palimpsestes. Retraduire*. Vol. 4, 1 – 7.
- Berman, A. 1995. *Pour une critique des traductions: John Donne*. Paris: Gallimard.
- Björk, C., Eriksson, E. 2007. *Astrid Lindgrenin lapsuuden maailma*. Helsinki: WSOY.
- Borisenko, A. 2008 = Борисенко, А.Л. Ещё раз о буквализме. *Мосты – журнал переводчиков* 1(17)/2008, 7–14.
- Brownlie, S. 2006. Narrative Theory and Retranslation Theory. *Across Languages and Cultures* 7 (2), 145 – 170.
- Chesterman, A. 2000. A Causal Model for Translation Studies. teoksessa Maeve O. (toim.) *Intercultural Faultlines*, 15 – 27. Manchester: St. Jerome.
- Chesterman, A., 2004. Hypothesis about Translation Universals. teoksessa Hansen, G., Almkjaer, K., Gile, D. (toim.) *Claims Changes and Challenges in Translation Studies*. Amsterdam: Benjamins.
- Collombat, I. 2004. The 21th Century: The Age of Retranslation. Translation Studies in the New Millenium. *An International Journal of Translation and Interpreting* 2, 1 – 15.
- Desmidt, I. 2009. Retranslation Revisited. *Meta*. vol 54 (4), 669 – 683.
- Kemppanen, H. 2012. *The Role of the Concepts Domestication and Foreignization in Russian Translation Studies*. Teoksessa: Kemppanen, H., Jänis M. & Belikova A. (toim.) *Domestication and Foreignization in Translation Studies*. Berlin: Frank & Timme, 49–62.

- Komissarov, V. 1990 = Комиссаров, В.Н. *Теория перевода. Лингвистические аспекты*. Москва «Высшая школа».
- Koskinen, K. 2012. *Domestication, Foreignization and the Modulation of Affect*. Teoksessa: Kemppanen H., Jänis M. & Belikova A. (toim.) *Domestication and Foreignization in Translation Studies*. Berlin: Frank & Timme, 13–32.
- Lančikov, V. 2008 = Ланчиков, В.К. По законам вообщистики. *Мосты – журнал переводчиков* 1(17)/2008, 14–19.
- Nikolajeva, M. 1996. *Children's Literature Comes of Age: towards a new aesthetic*. Garland Publishing, Inc. New York and London.
- Nikolajeva, M. 2006. *A Misunderstood Tragedy: Astrid Lindgren's Pippi Longstocking Books*. Teoksessa Beckett, S. & Nikolajeva, M. (toim.) *Beyond Babar, The European Tradition in Children's Literature*. Maryland: The Scarecrow Press, Inc., 49 – 74.
- Nodelman, P. 2008. *The Hidden Adult: Defining Children's Literature*. The Johns Hopkins University Press. Baltimore.
- Oittinen, R. 1997. *Liisa, Liisa ja Alice*. Tampere: Tampere University Press.
- Oittinen, R. 2000. *Kääntäminen uudelleenlukemisena ja uudelleenkirjoittamisena*. Teoksessa Paloposki, O., Makkonen-Graig H. (toim.), *Käännöskirjallisuus ja sen kritiikki*. Yliopistopaino, Helsinki, 265 – 285.
- Paloposki, O., Koskinen, K. 2004. *Thousand and One Translations. Retranslation Revisited* teoksessa Hansen, G., Almkjaer, K., Gile, D. (toim.) *Claims Changes and Challenges in Translation Studies*. Amsterdam: Benjamins.
- Paloposki, O., Koskinen, K. 2010. Reprocessing texts. The fine line between retranslating and revising. *Across Languages and Cultures* 11 (1), 29–49.

- Pedersen, J. 2005. *How is culture rendered in subtitles?* Teoksessa Nauer, S. (toim.) *Proceedings of the Marie Curie Euro-conferences MuTra: Challenges of Multidimensional Translation – Saarbrücken 2–6 May 2005*.
- Puurtinen, T. 2000. *Lastenkirjallisuuden kääntäminen: normit, luettavuus ja ideologia*. Teoksessa Paloposki, O., Makkonen-Graig H. (toim.) *Käännöskirjallisuus ja sen kritiikki*. Yliopistopaino, Helsinki, 265–285.
- Schleiermacher, F. 2004[1813]. *On the Different Methods of Translating*. Teoksessa: Venuti L. (toim.) *Translation studies reader*, II painos. London & New York: Routledge, 43–63.
- Shavit, Z. 1986. *Poetics of Children's Literature*. The University of Georgia Press. Georgia.
- Shavit, Z. 1999. *The Double Attribution of Texts for Children and How It Affects Writing for Children*. Teoksessa Beckett, S. (toim.) *Transcending Boundaries: Writing for a Dual Audience of Children and Adults*. Garland Publishing Inc. New York & London. 83–97.
- Strömstedt, M. 1997. *Astrid Lindgren*. Porvoo: WSOY.
- Van Poucke, P. 2012. *Measuring Foreignization in Literary Translation. An Attempt to Operationalize the Concepts of Foreignization*. Teoksessa: Kemppanen H., Jänis M. & Belikova A. (toim.) *Domestication and Foreignization in Translation Studies*. Berlin: Frank & Timme, 139–157.
- Vanderschelden, I. 2000. *Why Retranlate the French Clasic? The Impact of Retranslation on Quality*. *On Translating Literature and Film II*. Amsterdam: Rodopi, 1–18.
- Venuti, L. 1995. *The Translator's Invisibility: A history of translation*. London & New York: Routledge.
- Venuti, L. 1998a. *Strategies of translation*. Teoksessa: Barker M. (toim.) *Routledge encyclopedia of translation studies*. London & New York: Routledge, 240–244.

Venuti, L. 1998b. *The Scandals of Translation: Towards an ethics of difference*. London & New York: Routledge.

Venuti, L. 2004. Retranslations: The Creation of Value. *Buckwell Review* 47 (1), 25 – 38.

Vottonen, E. 2014. *Globaaleista paikallisiin strategioihin: kääntäjän valinnat vieraannutetussa, kotoutetussa ja kultaisen keskitien käänöksissä*. University of Eastern Finland. Publications of the University of Eastern Finland.

Wall, B. 1991. *The Narrator's Voice. the Dilemma of Children's Fiction*. MacMillan Academic and Professional Ltd, London.

Weinreich, T. 2000. *Children's Literature. Art or Pedagogy?* Roskilde University Press. Roskilde.

Painattomat lähteet:

Ilomäki, K. 2012. *Hallusinaatioita ja pieniä pulleita miehiä: Eduard Uspenskin Karlsson-käännöksen saama vastaanotto ja kritiikki*. Pro gradu –tutkielma. Kieli-, käännös- ja kirjallisuustieteiden yksikkö. Tampereen yliopisto. Tampere.

Ollikainen, T. 2012. *Peppi Pitkätossun ambivalenttinen ääni. Peppi supersankarina ja surullisena orporyttönä*. Pro gradu –tutkielma. Yleinen kirjallisuustiede. Kieli-, käännös- ja kirjallisuustieteiden yksikkö. Tampereen yliopisto. Tampere.

Tervaharju, M. 2012. *"Poliisit ovat parasta mitä tiedän raparperikiisselin jälkeen." Kiellettyjä aiheita, paheksuttua huumoria ja karnevalistista kapinaa lastenkirjallisuudessa*. Pro gradu -tutkielma. Yleinen kirjallisuustiede. Kieli-, käännös- ja kirjallisuustieteiden yksikkö. Tampereen yliopisto. Tampere.

Vuori, S. 2002: *Lastenkirjallisuus ja lukija. Miksi Roald Dahlin lastenkirjat kiehtovat iästä riippumatta?* Pro gradu -tutkielma. Yleinen kirjallisuustiede. Taideaineiden laitos. Tampereen yliopisto. Tampere.

Sähköiset lähteet:

Eva Dantova. Карлсон & Карлссон, или шведский язык - важнее шведской литературы?
<http://www.ijp.ru/razd/pr.php?failp=00305400021> (Luettu: 3.5.2016)

Natilia Mavlevich. Который же Карлсон живет на крыше?
<http://magazines.russ.ru/inostran/2009/7/ma18.html> (Luettu: 12.12.2015)

Ohio State University. What is the Narrative theory?

<https://projectnarrative.osu.edu/about/what-is-narrative-theory> (Luettu: 8.9.2015)

The University of Manchester, Siobhan Brownlie
<http://www.manchester.ac.uk/research/siobhan.brownlie/researc> (Luettu: 8.9.2015)

LIITTEET

LIITE 1. Venäjännöksissä esiintyvät puhekielisyudet

Taukukko 1. Liliana Lunginan puhekielisyudet

PUHEKIELISYYS	ESIINTYMISMÄÄRÄ	SANALUOKKA	LUOKITTELU
Привет	43	adverbi	
Житейский	30	adjektiivi	
Вовсе	30	adverbi	
Мальчишка	28	substantiivi	
Мамочка	19	substantiivi	
Выдумка	18	substantiivi	
Болтать	17	verbi	
Немножко	13	adverbi	
Обойтись	12	verbi	
Праведный	12	adjektiivi	
Уставиться	11	verbi	
Фыркнуть	10	verbi	
Шыряться	10	verbi	
Надуться	9	verbi	paheksuva
Вроде	9	partikkeli	
Вопить	7	verbi	
Орать	7	verbi	paheksuva
Буркнуть	6	verbi	alatyylinen
Сойти	6	verbi	
Дурак	6	substantiivi	kirosana
Уплетать	5	verbi	
Проказник	5	substantiivi	
Вот-вот	5	partikkeli	
Стащить	4	verbi	
Убраться	4	verbi	alatyylinen
Полным-полно	4	adverbi	
Битком	4	adverbi	
По пятам	4	adverbi	vanhahtava
Набиваться	3	verbi	
Проказничать	3	verbi	
Удирать	3	verbi	
Болван	3	substantiivi	kirosana
дикторша	3	substantiivi	
без умолку	3	adverbi	

Taulukko 2. Ljudmila Brauden ja Nadezda Beljakovan puhekielisyudet

PUHEKIELISYYS	ESIINTYMISMÄÄRÄ	SANALUOKKA	LUOKITTELU
Правда	33	partikkeli	
Болтать	31	verbi	
Житейский	30	adjektiivi	
Немножко	30	adverbi	
Ужасно	27	adverbi	
Хорошенько	23	adverbi	
Услыхать	22	verbi	
Здорово	22	adverbi	alatyylinen
Привет	20	interjektio	
Выдумка	17	substantiivi	
Орать	16	verbi	paheksuva
Мамулька	15	substantiivi	
Уставиться	14	verbi	
Послушай-ка	14	verbi	
Быстренько	11	adverbi	
Чертовски	11	adverbi	paheksuva
Мол	10	partikkeli	
Подеваться	9	verbi	
Вопить	8	verbi	alatyylinen
Проказничать	8	verbi	
Парень	8	substantiivi	alatyylinen
Болтовня	7	substantiivi	
Дядька	7	substantiivi	
Угроздить	6	verbi	
Дурак	6	substantiivi	nimittely
Дурашка	6	substantiivi	nimittely
Вправду	6	adverbi	alatyylinen
Шиворот	5	substantiivi	
Полным-полно	5	adverbi	
Запихать	4	verbi	
Хлам	4	substantiivi	
Этакий	4	adjektiivi	
Битком	4	adverbi	
Тихонечко	4	partikkeli	
Чуть-чуть	4	adverbi	
Подавать	3	verbi	
Запускатель	3	substantiivi	
Зубрильня	3	substantiivi	
Одурь	3	substantiivi	

Нынче	3	adverbi	
Просто-напросто	3	adverbi	
Вообще-то	3	adverbi	

Taulukko 3. Eduard Uspenskin puhekielisyysdet

PUHEKIELISYYS	ESIINTYMISSÄÄRÄ	SANALUOKKA	LUOKITTELU
Жуткий	34	adjektiivi	
Привет	33	interjektio	
Мямлить	16	verbi	
Дьяволица	16	substantiivi	
Жутко	15	adverbi	
Здорово	14	adverbi	alatyylinen
Тип	13	substantiivi	alatyylinen
Выдумка	12	substantiivi	
Сунуть	11	verbi	alatyylinen
Ужасно	11	adverbi	
Мамаша	11	substantiivi	alatyylinen
Песенка	9	substantiivi	
Толстяк	9	substantiivi	
Пустяшный	9	adjektiivi	
Уставиться	8	verbi	
Чуть-чуть	8	adverbi	
Попивать	6	verbi	alatyylinen
Прыснуть	6	verbi	
Шлёпнуться	6	verbi	
Глюк	6	substantiivi	
Жуть	6	substantiivi	
Стащить	5	verbi	
Тащить	5	verbi	
Классно	5	adverbi	
Смыться	4	verbi	alatyylinen
Торчать	4	verbi	paheksuva
Мальчишка	4	substantiivi	
Пузан	4	substantiivi	
Сорванец	4	substantiivi	
Толстопузик	4	substantiivi	
Булочный	4	adjektiivi	
Сумасшедший	4	adjektiivi	
Орать	3	verbi	paheksuva
Пикнуть	3	verbi	
Получить	3	verbi	

Привалить	3	verbi	alatyyninen
Проказничать	3	verbi	
Вещица	3	substantiivi	
Кроха	3	substantiivi	
Проказник	3	substantiivi	
Пузико	3	substantiivi	alatyyninen
Тетка	3	substantiivi	
Штука	3	substantiivi	
Крышный	3	adjektiivi	
Вообще-то	3	adverbi	

LIITE 2. Venäjännöksissä esiintyvät ääntäjien omat neologismit

Taulukko 4. Liliana Lunginan omat neologismit

NEOLOGISMI	ESIINTYMISMÄÄRÄ	SANALUOKKA
Домомучительница	66	substantiivi
Курощение	10	substantiivi
Низводить	7	verbi
Курощать	5	verbi
Дуракаваляние	3	substantiivi

Taulukko 5. Ljudmila Brauden ja Nadezda Lunginan omat neologismit

NEOLOGISMI	ESIINTYMISMÄÄRÄ	SANALUOKKA
Домокозлючка	59	substantiivi
Скрагга	17	substantiivi
Ретировать	16	verbi
Фигурить	6	verbi
Филюрить	6	verbi
Ухаживальщик	5	substantiivi
Шутильщик	4	substantiivi
Ретирование	4	substantiivi
Левольвер	3	substantiivi

Taulukko 6. Eduard Uspenskin omat neologismit

NEOLOGISMI	ESIINTYMISMÄÄRÄ	SANALUOKKA
Спокойность	50	substantiivi
Козлотур	20	substantiivi
Рвировать	12	verbi
Рвирование	9	substantiivi
Амбразумировать	8	verbi
Пустышное	7	adjektiivi
Тормошировать	4	verbi
Устрашировать	4	verbi
Козлотётя	3	substantiivi
Нектов (мон.)	3	substantiivi
Козлотурчик	3	substantiivi
Козлотурша	3	substantiivi

РЕЗЮМЕ

"Переводить - огромное счастье. Искусство перевода я бы сравнила только с музыкальным исполнением. Это интерпретация... Человек расписывается, пишет свой портрет, когда переводит, чувствуется, каков он есть."

Л. З. Лунгина

Перевод – уникальное явление в мире литературы. Он раздвигает границы и дает читателю возможность путешествовать по миру литературы, знакомя его с различными авторами, героями, культурами и стилями. Перепевод – явление еще более интересное. Оно побуждает переводчиков решать новые задачи и идти в ногу со временем. Перевод и перепевод – темы, которые интересуют исследователей, переводчиков и читателей. Исследованию перепеводов также уделяется большое внимание. На это есть несколько причин: во-первых, старые тексты нуждаются в языковом обновлении, поскольку язык тоже живет и меняется вместе с поколениями людей. Во-вторых, с развитием науки переводоведения, возрос интерес к изучению создания новых переводов для текстов, которые уже были ранее переведены. Исследователи задаются вопросами о мотивах, которые подталкивают переводчиков и издателей на создание и публикацию новых переводов одних и тех же произведений. Нуждаются ли все тексты в новых переводах? А читатели? И как узнать, когда пришло время создать очередной новый перевод? Эти вопросы обсуждаются и в этой дипломной работе, материалом которой является три перевода на русский язык трилогии Астрид Линдгрэн о Карлсоне. Пользуясь колоссальным успехом среди детей и взрослых, повесть о «красивом, в меру упитанном мужчине» с пропеллером за спиной хорошо знакома русскому читателю. Возможно этот успех и послужил причиной того, что всего за шестьдесят лет вышло три разных перевода трилогии. Целью этой дипломной работы является исследование разговорного лексикона, используемого переводчиками, а также авторских неологизмов, то есть слов, придуманных переводчиками.

Первый перевод Лилианы Лунгиной повести Астрид Линдгрэн *"Мальши и Карлсон, который живет на крыше"* (*Lillebror och Karlsson på taket*, 1955) вышел в 1957 году. Лунгина также перевела две последующие повести о Карлсоне. В 1965 году вышла вторая книга, *"Карлсон, который живет на крыше, прилетел опять"* (*Karlsson på taket*

flyger igen, 1962), а в 1973 году вышел русский перевод завершающей части трилогии "Карлсон, который живет на крыше, проказничает опять" (*Karlsson på taket smyger igen*, 1968). Благодаря переводам Лунгиной, забавный и шаловливый Карлсон приобрел огромную популярность среди читателей. Однако в этих переводах были допущены фактические ошибки, которые были исправлены Людмилой Брауде и Надеждой Беляковой при новом переводе трилогии в 1998 году. (Одной из отличительных черт их перевода является написание имени Карлсона через две буквы с: Карлссон.) Несмотря на тот факт, что перевод Брауде и Беляковой принято считать более точным и близким к шведскому оригиналу, он не смог обогнать по популярности переводы Лунгиной. Еще более "тяжелая" участь постигла детского писателя Эдуарда Успенского при попытке перевести трилогию в 2008 году. Писатель обосновал решение создать новый перевод желанием обновить язык повести и сделать его более смелым, чтобы современные дети нашли Карлсона таким же забавным, как и дети 1950-х годов. Однако перевод Успенского был подвергнут сильной критике со стороны читателей, стиль нового перевода посчитали низким и вульгарным.

В этой дипломной работе впервые сравниваются все три перевода с точки зрения использования переводчиками разговорного лексикона и собственных неологизмов. В теоретической части работы представлены и раскрыты понятия доместикации, форенизации и переперевода. Подробно обсуждается гипотеза о повторном переводе, представлено определение понятия детской литературы и амбивалентности текста.

Понятие переперевода

Понятие переперевода можно определить довольно просто: текст, который уже переведен, снова переводится на тот же язык (Коскинен, Палопоски 2010). Ближе ознакомиться с феноменом переперевода можно, например, через работу Сицилии Альфштад и Александры Ассис Розы. В своей статье "Voice in Retranslation" Альфштад и Ассис Роза делают попытку сформировать точное определение этому феномену при помощи шести вопросов: *Что? Кто? Когда? Где? Как?* и *Зачем?* (Альфштад, Ассис Роза 2015, 9)

На вопрос *Что?* исследователи предлагают два ответа, утверждая, что переперевод - это не только процесс, но и результат. В зависимости от того, основан ли процесс

перевода на оригинале, или на предыдущих переводах, результат будет находиться либо ближе к исходной культуре, либо дальше от нее.

Вопрос *Кто?* также состоит из двух частей. *Кто* создает перепереводы и *кому?* Переперевод может быть сделан как одним переводчиком, так и быть итогом работы нескольких переводчиков. Вопрос *кому?* тоже немаловажный, поскольку читатели перепереводов также, как правило, отличаются по возрасту, профессии и социальному положению и т.д.

Вопрос *Когда?* связан со временем издания оригинала и создания переводов. И хотя временной закономерности между выходами перепереводов не установлено, некоторые тексты повторно переводятся чаще других, например, произведения классиков мировой литературы.

Вопрос *где?* подразумевает ту среду, в которой появляются перепереводы. С одной стороны к вопросу можно подойти конкретно и рассматривать *где?* с географической точки зрения. С другой стороны, можно назвать и более конкретное место публикации переперевода, например, какой-либо интернет-сайт или газету.

Задавая вопрос *как?*, исследователи хотели обратить внимание читателя на то, как позиционируют себя перепереводы по отношению к предыдущим переводам. Называются ли они новыми версиями, новыми переводами, просто переводами или пересказами?

Последний и важный вопрос Альфштад и Ассис Розы: *зачем?*. Мотивом переперевода может стать желание обновить устаревший язык или уточнить терминологию. Возможно переводчик хочет предложить новую интерпретацию текста или при помощи перевода найти новых читателей.

Одной из самых обсуждаемых гипотез, касающихся переперевода считается гипотеза о повторном переводе, родившаяся в 1990-х годах. Ее смысл заключается в том, что первый перевод всегда ближе к культуре языка, на который переводят, а последующие переводы более близки к культуре оригинала (Браунли 2006, 148; Честерман 2004,8). Создатель гипотезы, Антуан Берман, утверждает, что первый перевод – это своего рода знакомство текста и новой культуры. После этого последуют новые переводы, пока не будет создан канонический перевод. (Берман 1995, 57.) Пол Бенсимон уточняет, что

первый перевод должен быть принят в новой культуре, и именно поэтому ему выгоднее быть ближе к той культуре, на язык которой переводят текст. После того как текст принят, следующие переводы могут быть более подробными и ближе к исходной культуре. (Бенсимон 1990, IX; Дезмит 2009, 669.)

Гипотеза о повторном переводе не раз изучалась и проверялась значительным количеством исследователей. Некоторые ее полностью отвергли (Дезмит 2009), другие же заметили, что она подтверждается только при определенных обстоятельствах (Бейкер 2000, Палопоски, Коскинен 2004, 2010). Исходя из своих исследований Палопоски и Коскинен пришли к выводу, что слишком незнакомые тексты вначале действительно подвергаются доместикации, а впоследствии переводчики создают новые, более форенизированные версии (Палопоски, Коскинен 2004, 2010). Сиобен Браунли предлагает рассматривать перепереводы с точки зрения контекста, в котором перевод создается, а не с точки зрения доместикации и форенизации. Браунли задает те же вопросы, о которых мы уже упоминали выше: где, когда и кому (пере)перевод был создан? (2006,167). Она предлагает свою, постструктуральную теорию о повторных переводах, в которой совмещаются две теории из разных областей исследования: теория о повторных переводах и теория нарратива из области литературоведения (которая изучает разные формы повествования). Браунли утверждает, что каждый переводчик видит исходный текст по-своему. Таким образом, каждый перевод можно считать индивидуальной интерпретацией, а каждого переводчика – независимым интерпретатором исходного текста. (Браунли 2006, 152.) Согласно Браунли, подобный, междисциплинарный подход, ведет к более глубокому пониманию процесса перевода (2006, 145).

В исследовательских кругах теория Браунли была принята с энтузиазмом и последующие исследования действительно показали, что ключевая роль в изучении переводов и перепереводов принадлежит контексту (Палопоски и Коскинен 2010, 31, 46). Оути Палопоски и Кайса Коскинен заметили, что на язык и характер перевода влияют факторы, которые гипотеза повторного перевода не учитывает. На содержание и восприятие перевода влияют исторический и географический контексты, а также целевая группа, то есть читатели (2004, 34.) Таким образом, принципы и причины, которые руководят переводчиками при создании перепереводов, активно исследуются. Гипотеза повторных переводов недостаточно глубоко объясняет причины создания

новых переводов, хотя и вызывает интерес исследователей. Именно это послужило толчком для более многостороннего изучения этой темы в нашей работе.

Доместикация и форенизация

Понятия доместикации и форенизации, близкими аналогами которых в русском переводоведении являются понятия свободного и дословного перевода, зачастую воспринимаются исследователями как две противоположности. Предполагается, что принимаясь за работу, переводчик выбирает какую-либо из этих двух стратегий. (Поуке 2012, 140) Однако так ли все просто? В этой главе мы разберем главные отличительные черты этих, на первый взгляд противоположных, понятий.

Впервые термины «доместикация» и «форенизация» употребил Лоренс Венути в своей работе *The Translators Invisibility* в 1995 году. (Ван Поуке 2012, 141.) Венути утверждает, что доместицированный перевод подстраивается под новую культуру с ее традициями и обычаями. При помощи доместикации переводчик стремится сделать текст легкочитаемым и понятным, а конечный результат, порой, трудно признать за перевод (Венути 1998а, 240; 1998b, 31; Вотонен 2014, 14). Используя метод форенизации, переводчик, наоборот, пытается скорее противостоять ценностям принимающей культуры (Венути 1995, 5).

Хотя термины доместикации и форенизации закрепились в переводоведении, однако работа Венути подверглась критике. По мнению лингвистов, понятие доместикации у Венути скорее совпадает с понятиями «приручения» или «укрощения» текста, поскольку переводчик прибегает к слишком легкому пути и избегает риска столкновения культур (Коскинен 2012, 15; Вотонен 2014, 14). Коскинен также замечает, что Венути не предлагает достаточно четких механизмов для раскрытия стратегии форенизации (2012, 16).

Взгляды исследователей на то, к какой из двух стратегий переводчику стоит прибегать, расходятся. Одни считают, что практически буквальный перевод часто не способен передать суть изначального текста, а также может нарушать языковые нормы принимающей культуры (Федоров 1983, 25; Комиссаров 1990, 234; Ланчиков 2008, 15). Другие утверждают, что перевод, близкий к оригиналу, помогает читателю лучше

понять исходящую культуру, и не только не нарушает языковые нормы, а, напротив, обогащает язык (Борисенко 2008, 10 – 13).

Пит ван Поуке, в своей работе *"Measuring Forenization in Literary Translation"* (2012), предлагает схему измерения доместикации и форенизации. Ван Поуке делит переводы на пять подгрупп: Сильно доместицированные, умеренно доместицированные, нейтральные, умеренно форенизированные и сильно форенизированные. Каждая подгруппа имеет свои признаки. Сильно форенизированные тексты остаются близки к оригиналу настолько, насколько это возможно это при переводе на другой язык. Стратегия умеренной форенизации сокращает пропасть между двумя культурами, но довольно мягко. Изменения могут вводиться, например, в построении предложений, но содержание текста при этом остается тем же. Самая распространенная, умеренно доместицированная стратегия перевода, принимает во внимание читателя, и язык нового перевода зачастую соблюдает стилистические и идиоматические нормы принимающего языка. О сильно доместицированном переводе можно говорить тогда, когда в нем практически нет никаких точек прикосновения с исходным текстом. Между стратегиями умеренной доместикации и умеренной форенизации ван Поуке размещает нейтральные переводы, хотя и задается вопросом, может ли перевод быть нейтральным? Несмотря на то, что существует достаточно много классификаций стратегий перевода, на практике переводчику трудно придерживаться только одной стратегии. Возникает вопрос, стоит ли переводчикам жестко опираться на схемы или оставить это для исследователей?

Детская литература и понятие амбивалентности

Детской принято считать ту литературу, которая создается для детей. Однако многие исследователи понимают и определяют понятие детской литературы по-разному. Одни утверждают, что детская литература – это все то, что написано взрослыми для детей. (Нобельман 2008, 3; Вайнрайх 2000, 33). Другие понимают это понятие намного шире, и считают, что детская литература – это все тексты и иллюстрации, которые ребенок читает и видит. Детской литературой можно также назвать тексты, написанные детьми для детей. (Ойттинен 2000, 282). Некоторые же утверждают, что понятия детской литературы вообще не существует (Николаева 2008, 6).

Писателю и переводчику стоит помнить, что выбирают, приобретают и оценивают детскую литературу именно взрослые, и можно даже сказать, что книга должна понравиться скорее взрослому, чем ребенку (Нодельман 2008, 4 – 5; Ойттинен 2000, 108). Зохар Шавит утверждает, что если бы детский писатель писал только детям, его произведения остались бы непрочитанными. Если же принимается во внимание и взрослый читатель, то у детской книги есть гораздо больше шансов занять место в кругу канонических произведений. (1986, 63.) Детские книги являются средством воспитания ребенка, поэтому они должны отвечать конкретным стилистическим, языковым и даже идеологическим требованиям. Детям часто достаточно того, чтобы книга была занимательной и веселой, взрослые же зачастую хотят, чтобы произведение было не только интересным, но также и поучительным.

Какие произведения детям стоит, или не стоит читать, порой решают не только родители. Николаева приводит пример того, как в Советском Союзе учителя, работники библиотек и издатели составляли списки подходящих и неподходящих произведений для детей и подростков. (Олликайнен 1012, 15, 20). В списки входила литература, соответствующая советским понятиям и ценностям, а неподходящими произведениями пренебрегали (Николаева 1996, 3).

Рассуждая о детской литературе, стоит ознакомиться с понятием многоуровневости, то есть амбивалентности текста. Детские произведения считаются амбивалентными тогда, когда они ориентируются на двух разных читателей: на ребенка и на взрослого. (Вуори 2002, 27). Каждый читатель формирует собственную интерпретацию, в зависимости от того, какой из двух существующих уровней он видит в тексте. Согласно Зохар Шавит, ребенок видит то, что он читает, а взрослый, в свою очередь, видит другой, более сложный уровень, основанный, например, на пародии, замене элементов иерархии и т.д. (Олликайнен 2002, 25).

Торбен Вайнрайх, однако, считает, что идея о двух разных уровнях ненатуральна и надумана. Согласно Вайнрайху, писателю скорее стоит создать такое произведение, которое привлекает детей и взрослых из-за их общих интересов, а не пытаться написать текст, который обращается по-разному к детям и взрослым. (2000, 97 – 101). Возможно, главное не то, что говорит писатель, а кому и как он это говорит. Однако согласно Марии Николаевой, амбивалентность текста – это скорее правило, нежели исключение (1996, 56).

Анализ трилогии

В этой дипломной работе рассматривается и анализируется разговорный лексикон и собственные неологизмы переводчиков в переводах на русский язык трилогии Астрид Линдгрэн о Карлсоне. Для того, чтобы извлечь из всех трех переводов необходимые словосочетания, тексты были переведены в электронную форму и исследовались с помощью системы обработки текстов ТАСТ (mustikka.uta.fi/corpora). Для каждого перевода были составлены частотные списки, указывающие, сколько раз слова встретились в тексте. Выборка исследования включает слова, используемые переводчиками от трех и до семидесяти раз. Таким образом, в анализ попало 97 разговорных слов и 26 неологизмов, которые повторяются в текстах во многих вариантах. В работе сравнивается вариативность, частота использования и происхождение отобранного лексикона. Для качественного анализа материал был распределен согласно определениям толкового словаря Ожегова-Шведовой (издание 1997 года) на пять подгрупп: просторечные, неодобрительные, устарелые, бранные и оставшиеся, не входящие ни в какую группу разговорные слова. В этой работе они будут называться группой неопределенных разговорных слов.

Разговорный лексикон

Согласно исследованию, в переводе Успенского встретилось 45 разговорных слов, которые употребляются в сумме 337 раз. Следующим по вариативности выступает перевод Брауде и Беляковой: в их текстах 43 разговорных слова. Этот перевод лидирует по частоте использования разговорного лексикона: слова повторяются 382 раза. У Лунгиной вариативность значительно меньше, всего 34 разговорных слов, которые повторяются в переводах 354 раза.

При сравнении разговорного лексикона по классификации, также можно заметить различия. Лунгина использует в небольших количествах и неодобрительную, и бранную, и просторечную, и устарелую лексику:

1. Карлсон отошел в сторону, присел на низенькую скамеечку и надулся. (неодобр.)
2. Болван! - закричал он. - Зачем ты всосал Красную Шапочку? (бран.)

3. Когда же ты уберешься отсюда в конце концов? (прост.)
4. Привидение преследовало их по пятам, гнало вниз по лестнице... (устар.)

У Брауде и Беляковой просторечной лексики больше, а устаревшая – полностью отсутствует:

5. Я красивый, чертовски умный и в меру упитанный мужчина в цвете лет. (прост.)
6. Ведь в самом деле здорово, что на крыше есть маленький домик, в котором живет Карлссон. (прост.)
7. Дурак! - кричал он. - Зачем ты проглотил Красную Шапочку? (бран.)
8. Без паники, малютка Красная Шапочка! орал Карлссон. (неодобр.)

У Успенского устаревшая лексика также отсутствует. Однако в его переводах гораздо больше просторечного и неодобрительного лексикона:

9. Ну и Карлсон,- сказал Боссе. Смылся как раз тогда, когда мы решили с ним познакомиться! (прост.)
10. Гой-гой, она так похожа на мою маму, что я буду называть её Мамаша...(прост.)
11. Ах, так этот тип и есть Филипп, как я теперь понимаю! (неодобр.)
12. Он правильно сообразил: Боссе и Беттан торчали в школе до позднего вечера. (неодобр.)

Неопределенной разговорной лексики во всех трех переводах значительно больше, чем слов из других подгрупп:

13. Малыш успокоил его, сказав, что на столе еще полным-полно угощений. (Лун.)
14. Послушай-ка, что ты там вообще-то делаешь? - обеспокоенно спросил Малыш. (Б&Б)
15. Он, тихонько посмеиваясь, осторожно спустил стакан молока под стол... (Усп.)

Разговорные слова можно также разделить на подгруппы в зависимости от способов их образования. Некоторые слова получают новое значение в разговорной речи, как в примерах **1**, **3**, **6**, **9** и **12**. Другие образуются путем деривации: использованием приставок (см. **10**, **15**), редупликации (см. **13**) или частиц (см. **14**).

Неологизмы

При сравнении вариативности собственных неологизмов, исследование показало, что Успенский использовал 12 неологизмов, которые упоминаются в трилогии 126 раз. У Брауде и Беляковой – 9 своих неологизмов, употребляющихся в переводе 120 раз. У Лунгиной самое меньшее количество собственных неологизмов – всего пять слов. Однако они упоминаются в тексте 91 раз. У всех переводчиков неологизмы – это преимущественно имя существительные и глаголы. Среди неологизмов особенно хорошо прослеживаются два метода словообразования. Это – суффиксальное словообразование:

16. ...дуракаваляние,- серьезно сказал Карлсон.- Никакого другого лечения не потребуется, ручаюсь! (Лун.)

17. Думаешь, лучший в мире ухаживальщик за детьми не знает, чем кормят детей? (Б&Б.)

18. Спокойность, только спокойность,- шептал Карлсон. (Усп.)

19.

или изменение букв в уже существующих словах:

20. Я начну с того, что буду ее низводить. (изводить, разг.) (Лун.)

21. Видишь сам,- сказал Карлссон Малышу,- придется ретировать, ничего не поделаешь. (Б&Б.)

22. Легко всё сломать, а потом сказать, что "это дело пустышное". (Усп.)

Среди неологизмов Успенского также есть явный пример амбивалентности. Используемое им прозвище домработницы *Козлотурша* (также *Козлотур* и *Козлотурчик*) ассоциируется у детей с существительными «козел» и «дура», а взрослым оно скорее напоминает юмористическую повесть Фазиля Искандера” *Созвездие Козлотура*” (1989 г.):

23. Наша госпожа Козлотурша слышит звонок и уверенными шагами идёт открывать.

У других переводчиков таких явных примеров амбивалентности в исследуемом материале нет, хотя это не исключает возможности того, что как Лунгина, так и Брауде с Беляковой могли, помимо детей, ориентироваться и на взрослого читателя.

Большая часть собственных неологизмов переводчиков произошла от литературных слов, однако в переводах Лунгиной и Успенского также есть неологизмы, образованные

от разговорной, просторечной лексики (См. 19).

Выводы

Ниже представлена таблица вариативности, частоты использования разговорной лексики и собственных неологизмов переводчиков. В ней также отмечено, сколько раз в среднем упоминаются неологизмы или разговорные слова в том или ином переводе. Таблица показывает, что у Успенского больше как собственных неологизмов (12), так и разговорной лексики (45). Перевод Брауде и Беляковой близок к переводу Успенского по использованию разговорного лексикона (43). В нем также чуть меньше неологизмов (9). У Лунгиной значительно меньше как собственных неологизмов (всего 5), так и разговорных слов (34).

Перевод	Вариативн. своих неол.	Частота (в книге всего)	Использ. в среднем	Вариативн. разг. лекс.	Частота (в книге всего)	Использ. в среднем	Итого слов
Лунг.	5	91	18,2	34	354	10,4	445
Б&Б	9	120	13,3	43	382	10,6	577
Усп.	12	126	7,5	45	337	10,5	463

Таблица. Разговорный лексикон и свои неологизмы в переводах

В таблице также прослеживается разница в том, сколько раз в среднем переводчики используют то или иное разговорное слово или неологизм. Несмотря на количественные различия разговорного лексикона в переводах, значительной разницы по использованию слов в среднем между переводчиками не наблюдается: Лунгина использует разговорные слова в среднем 10,4 раза, Брауде и Белякова – 10,6 раз, а Успенский – 10,5 раз. У Лунгиной неологизмы повторяются в переводах в среднем 18,2 раза, то есть гораздо чаще, чем в остальных переводах. В переводе Брауде и Беляковой неологизмы повторяются в среднем 13,3 раза. В переводах Успенского каждый неологизм повторяется в среднем 7,5 раз, несмотря на то, что в этом переводе больше всего неологизмов.

Согласно результатам исследования, в новых переводах присутствует все больше разговорных слов, в особенности, просторечия и неодобрительной лексики. Большое количество разговорного лексикона, возможно, указывает на то, что текст, ближе к оригиналу, поскольку предыдущие исследования выяснили, что переводы Брауде, Беляковой и Успенского ближе к исходному тексту, чем перевод Лугиной. Помимо личного выбора переводчика, причиной увеличения количества разговорного лексикона в переводах мог послужить еще один важный фактор: политические изменения в государстве. Обвал СССР привел к власти новых людей, иногда с сомнительным прошлым, что естественно отразилось и на языке. В речи стали появляться и закрепляться сленговые, и иногда даже жаргонные слова. Этот феномен послужил снижению высокой стилистической языковой планки, поставленной в советское время. Возможно выражения, звучащие по-нашему мнению нейтрально, шестьдесят лет назад, когда бы издан первый перевод Карсона, показались бы советскому читателю вульгарными и некультурными. С другой стороны, на перевод также сильно влияют языковые привычки и взгляды самих переводчиков, а в случае Лугиной возможно какую-то роль сыграла и советская цензура.

Результаты исследования указывают на то, что в данном случае гипотеза повторного перевода отчасти подтверждается: первый перевод действительно более доместицированный, а последующие переводы – более форенизированы. Однако Пол Бенсимон утверждает, что принцип работы гипотезы основывается на том, что первый перевод не удовлетворяет читателя полностью, и, рано или поздно, один из перепереводов исходного текста наконец достигнет канонизации. В нашем случае произошло именно наоборот: первый перевод удовлетворил читателя, а последующие переводы подверглись критике и одна из причин этому – язык, используемый переводчиками.

Анализируя понятия переперевода и сравнивая переводы и перепереводы, возможно стоило бы добавить к предлагаемым Альфштад и Ассис Розой вопросам еще один: *каким образом?* К каким стратегиям прибегают переводчики в процессе перевода и насколько разные результаты возможно получить, переводя один и тот же текст, но используя разные стратегии? Как меняются эти стратегии в зависимости от того, на какого читателя ориентирован перевод? Наше исследование показало, что в этом случае стратегия доместикации в комбинации с нейтральным языком осталась непобедимой.

ЛИТЕРАТУРА:

- Alvstadt C., Assis Rosa, A. 2015. Voice in Retranslation. *Target* 27 (1), 3 – 24.
- Baker, M. 2000. Towards a Methodology for Investigating the Style of a Literary Translator. *Target* 12 (2), 241 – 266.
- Bensimon, P. 1990. Présentation. *Palimpsestes. Retraduire*. Vol 4: IX – XIII.
- Berman, A. 1995. *Pour une critique des traductions: John Donne*. Paris: Gallimard.
- Brownlie, S. 2006. Narrative Theory and Retranslation Theory. *Across Languages and Cultures* 7 (2), 145 – 170.
- Chesterman, A., 2004. *Hypothesis about Translation Universals*. В книге: Hansen, G., Almkjaer, K., Gile, D. (ред.) *Claims Changes and Challenges in Translation Studies* Amsterdam: Benjamins.
- Desmidt, I. 2009. Retranslation Revisited. *Meta*, vol. 54 (4), 669 – 683.
- Lančikov, V. 2008 = Ланчиков, В.К. По законам вообщистики. *Мосты – журнал переводчиков* 1(17)/2008, 14–19.
- Nikolajeva, M. 1996. *Children's Literature Comes of Age: towards a new aesthetic*. Garland Publishing, Inc. New York and London.
- Nikolajeva, M. 2006. *A Misunderstood Tragedy: Astrid Lindgren's Pippi Longstockin Books*. В книге: Beckett, S. & Nikolajeva, M. (ред.) *Beyond Babar, The European Tradition in Children's Literature*. The Scarecrow Press, Inc. Lanham, Maryland, 49-74.
- Nodelman, P. 2008. *The Hidden Adult: Defining Children's Literature*. The Johns Hopkins University Press. Baltimore.
- Oittinen, R. 2000. *Kääntäminen uudelleenlukemisena ja uudelleenkirjoittamisena*. В книге Paloposki, O., Makkonen-Graig H. (ред.), *Käännöskirjallisuus ja sen kritiikki*, Yliopistopaino, Helsinki: 265 – 285.

- Ollikainen, T. 2012. *Peppi Pitkätossun ambivalenttinen ääni. Peppi supersankarina ja surullisena orpotyttönä*. Tampereen yliopisto. Tampere.
- Paloposki, O., Koskinen, K. 2004. Thousand and One Translations. Retranslation Revisited. В книге *Claims Changes and Challenges in Translation Studies*. (ред.) Hansen, G., Almkjaer, K., Gile, D. Amsterdam: Benjamins.
- Paloposki, O., Koskinen, K. 2010. Reprocessing texts. The fine line between retranslating and revising. *Across Languages and Cultures* 11 (1), 29 – 49.
- Puurtinen, T. 2000. *Lastenkirjallisuuden kääntäminen: normit, luettavuus ja ideologia*. В книге Paloposki, O., Makkonen-Graig H. (ред.), *Käännöskirjallisuus ja sen kritiikki*. Yliopistopaino, Helsinki, 265 – 285.
- Shavit, Z. 1986. *Poetics of Children's Literature*. The University of Georgia Press. Georgia.
- Venuti, L. 1995. *The Translator's Invisibility: A history of translation*. London & New York: Routledge.
- Vottonen, E. 2014. *Globaaleista paikallisiin strategioihin: kääntäjän valinnat vieraannutetussa, kotoutetussa ja kultaisen keskitien käännöksissä*. University of Eastern Finland. Publications of the University of Eastern Finland.
- Vuori, S. 2002: *Lastenkirjallisuus ja lukija. Miksi Roald Dahlin lastenkirjat kiehtovat iästä riippumatta?* Tampereen yliopisto. Tampere.
- Weinreich, T. 2000. *Children's Literature. Art or Pedagogy?* Roskilde University Press. Roskilde.